

БИБЛИОТЕКА
ЗА ЕВРОПЕЙСКА
СРЕДНО-
ВЕКОВНА
ЛИТЕРАТУРА

АРЦЕЛ
НАРОДНА
КУЛТУРА

ТРИСТАН И ИЗОЛДА

ЖОЗЕФ БЕДИЕ
РОМАНЪТ ЗА ТРИСТАН И
ИЗОЛДА
ВЪЗОБНОВЕН ОТ ЖОЗЕФ
БЕДИЕ

Превод: Първан Черкаски

chitanka.info

СТОЯН АТАНАСОВ

РОМАНЪТ ЗА ТРИСТАН И ИЗОЛДА

Средновековното писано слово често пъти е имало нерадостна съдба. Зависело е не само от неустановения правопис и относителната грамотност на преписвачите, но и от капризите на времето, което е заличавало, частично или изцяло, по известни или неизвестни причини, значителни литературни паметници. Един от тях, многократно накърняван и унищожаван, но още по-често възобновяван и обогатяван, е легендата за Тристан и Изолда. Установени са редица факти в подкрепа на хипотезата за келтския ѝ произход, но първите художествени обработки на тази легенда са безвъзвратно загубени. Мотивът за любовта между кралския сестриник и младата кралица се среща в най-ранните ирландски разкази „Изгнанието на Уснеховите синове“ и „Бягството на Диармайд и Грайне“. Не е известно точно кога и как този мотив навлиза във френската литература. Той очевидно изминава пътя от Ирландия, през Великобритания, до Франция по силата на един могъщ процес на културни връзки и взаимно обогатяване между Британските острови и най-западните княжества на Европа. Този процес се обуславя от важни исторически събития и от сложни естетически предпоставки.

По онова време контактите между западните френски княжества и Великобритания са били чести и разнообразни. До X век езиковите различия между уелски и бретонски не са били така дълбоки и народите, обитаващи двете страни на Ламанша, са могли да се разбират помежду си и да познават взаимно фолклорните си традиции. След като нормандците завладяват Англия в 1066 г., английската господстваща класа започва да пише на френски език (англо-нормандски диалект) и това трае два века и половина. Тази тенденция на културно и езиково сближаване достига връхната си точка през втората половина на XII век. Английският крал Хенри II Плантагенет (1133–1189) владее обширни провинции на континента, между които Нормандското херцогство и Анжуйското графство. От брака си с

Алиенора Аквитанска Хенри II получил и Аквитания. Според хрониста Пиер дьо Блоа, Хенри II с удоволствие прекарвал свободното си време в четене и в разговори с образованите си приближени. Чettyл на латински, на провансалски и на италиански. Родният му език бил френски, а английски кралят на Англия почти не разбирал.

Ако искаме да проследим приноса на влиятелните политически личности в културата по онова време, само изброяването на меценатите на изкуствата и литературата би отнело значително място. Всеки владетел се стремял да увеличи своя политически престиж, като се оградил с най-талантливите поети и книжовници. В това отношение особено плодотворна била дейността на Алиенора Аквитанска. Дъщеря на първия провансалски поет Гийом IX, херцог на Аквитания и граф на Поатие (1086–1127), Алиенора от най-ранна възраст била свързана с куртоазната поезия, която утвърждавала култа към съвършената Дама. В поезията на трубадурите любовното чувство е всемогъща, но не сляпа страст. Влюбеният се стреми към съвършенство, а то минава през овладяването на основните рицарски добродетели: смелост, великодушие, щедрост, преданост, себеотрицание. Куртоазната любов е неделима от куртоазното изкуство, чиято първа проява е трубадурската поезия. Когато в 1137 г. Алиенора сключва брак с краля на Франция Луи VII, цяла група поети следват кралицата в Париж и в северните области на Франция, където разпространяват новата куртоазна лирика. По-късно, в 1152 г., Алиенора се омъжва за краля на Англия Хенри II. Честите ѝ пребивавания ту в Англия, ту във Франция дават възможност на поетите от нейното обкръжение да се запознаят с богатия фонд от британски митове и легенди. Тези предания се смесват с фолклора на континентален Бретан, за да образуват т.н. „Бретанска материя“, която авторите на рицарски романи ще използват като основен сюжетен източник.

Френските творби за Тристан и Изолда са измежду първите рицарски романи. Те съдържат елементи, в които откриваме миналото, настоящето и бъдещето на цялата средновековна литература, произлязла от средите на феодалната аристокрация. Жанровите и идейните течения на тази литература се очертават до голяма степен от специфичния поглед, който те хвърлят назад, към миналите времена. В този поглед едни творци влагат искрена носталгия, други — нескрита

ирония, но всички те, доколкото служат с перото си на интересите на господстващата прослойка, утвърждават, зад привидния пасеизъм, етични и политически стойности, продиктувани от настоящето. За средновековния хронист, за епическия поет, за разказвача, намерил покровителство във феодалния двор, насочването към миналото е форма за внушаване на конкретни политически претенции и на идеали за бъдещето. Така се обясняват многобройните опити на различни феодални династии да се представят с помощта на литературните творби, писани по тяхна заръка, като потомци на древен род, чиито корени минават през Рим и водят началото си от Гърция или Троя. Най-показателна в това отношение е „Историята на Британските крале“, епическа поема, създадена на латински в 1136 г. от уелския духовник Жофроа Монмутски. Подражавайки сюжетно и стилистично на Вергилиевата „Енеида“, Жофроа представя британите като преки потомци на Еней и проследява техните скитания от падането на Троя до установяването им на Британските острови. Повечето от описаните събития са недействителни. Авторското въображение е преиначило историята, за да прослави няколко кралски династии. Така Жофроа пръв изгражда образите на легендарния крал Артур и на рицарите на Кръглата маса. Много от мотивите и героите на това произведение ще бъдат използвани от авторите на романи през следващите десетилетия, особено след като нормандският поет Вас превежда на френски в 1155 г. „Историята“ на Жофроа и я посвещава на Алиенора Аквитанска под заглавие „Романът на Брут“.

Епическите песни от същата епоха представят миналото като конкретно историческо събитие. Епическият разказ се води в сегашно време и създава илюзията, че отразява реална случка в момента на нейното протичане. Между времето на разказвача и събитийното време не съществува никаква дистанция. Художествената измислица на епоса прикрива себе си под воала на историята.

През средата на XII век се появяват романи, посветени на прочути герои от древността — Александър Велики, Еней, Хектор, Херкулес. Медиевистите наричат тези романи „антични“, но по-уместно би било да ги назовем „псевдоисторически“. Тяхна основна черта е анахронизмът — зад екзотичния античен кадър прозира съвременното. Античният роман не вярва в историята, претворил я е в мит, тоест в проекция на настоящето върху смътния екран на

далечното минало. Той е междинен етап в прехода от епическо към чисто романтично повествование.

С възникването на бретонския рицарски роман, чийто сюжетен център са приключенията на крал Артур и рицарите на Кръглата маса, миналото се изпразва от всякакво историческо съдържание, явява се като чист елемент на художествената измислица. В романите за Тристан и Изолда откриваме тройствено позоваване на миналото — като история, като мит и като поетическа фикция. В този смисъл те фокусират върху себе си тогавашната повествователна традиция и същевременно очертават пътя на романа през следващото столетие.

От друга страна, голямата популярност на разказите за Тристан и Изолда непосредствено след тяхната поява се обяснява с безспорната им актуалност. Навлизането на този мотив в куртоазната литература през 60-те години на XII век не е случаен факт. Историците на средновековието обръщат внимание, че това време се характеризира с нарастващо социално напрежение между средното рицарство и феодалната върхушка, както и между тази върхушка и кралската власт. Конфликтните линии в интригата на романа илюстрират обществените сблъсъци на епохата.

Що се отнася до онова, което наблюдаваме в произведенията от следващия етап в развитието на рицарския роман (творбите на Кретиен дьо Троа и големите циклични романи от XIII век), а именно — индивидуализирането на характерите и вътрешният психологизъм при разкриването на човешката душевност, то вече е налице в някои версии за Тристан и Изолда. Ето защо имаме пълно основание да гледаме на тези текстове като на литературни паметници с първостепенно идейно и художествено значение.

Както вече споменах, за съжаление до нас са достигнали далеч не всички литературни трактовки на легендата за Тристан и Изолда. Известно е, че някой си Ла Шевр е разказал историята за влюбените, но за него ние не знаем нищо и творбата му е изчезнала безследно. Не знаем нищо и за загадъчния Брери, сочен също като автор на роман за Тристан и Изолда. И най-големият куртоазен писател на епохата Кретиен дьо Троа е писал разказ за крал Марк и Русокосата Изолда. В началото на своя роман „Клижес“ Кретиен изброява предишните си творби и споменава за това произведение, а героинята от „Клижес“ Фенис неколккратно отбелязва, че нейните чувства към племенника

на законния ѝ съпруг в никакъв случай не бива да се смесват с чувствата на Изолда към Тристан. Докато Изолда допуска фактическо прелюбодеяние (има плътска връзка и с Марк, и с Тристан), Фенис, с цената на много находчивост и телесни страдания, се изплъзва от законните домогвания на мъжа си крал Алис. В известен смисъл „Клижес“ е полемика с любовната етика на Тристан и Изолда, която Кретиен дьо Троа недвусмислено осъжда. Очевидно неговият вариант на легендата се е различавал от останалите. Като добавим към тези оскъдни сведения и твърденията на всички разказвачи на легендата, че те следват или се разграничават от своите предшественици, става ясно, че оцелялото литературно наследство за Тристан и Изолда е само върхът на айсберг, чиито действителни размери ще останат завинаги неизвестни. По този повод редица медиевисти защитават хипотезата за литературния първообраз (архетип) на легендата. Някои от аргументите в подкрепа на това предположение са убедителни, но като цяло то е неприемливо, защото насочва тълкувателите по посока на несъществуващото и ги отклонява от конкретното осмисляне на оцелелите текстове. А те, въпреки че са пострадали от времето и са достигнали до нас в непълен вид, ни предоставят богат идеен и естетически материал.

Най-архаичният в стилово и композиционно отношение роман за Тристан и Изолда е дело на Берул, автор, за когото не знаем абсолютно нищо. Подобно на останалите романи в стихове от бретонския цикъл, тази творба е написана в осмосрични стихове със съседни рими. Специалистите определят езика на автора като източнонормандски диалект. Най-вероятно е творбата да е писана около 1165–1170 г. Запазена е в ръкописен препис от втората половина на XIII век, съхраняван днес в Парижката национална библиотека. Ръкописът съдържа 4485 стиха. В интригата се срещат някои неясни твърдения и противоречия, което е давало повод на редица медиевисти да смятат, че последните 1500 стиха са от друг анонимен автор, продължил разказа на Берул. В един по-обстоятелствен анализ^[1] се опитах да докажа, че естетиката на средновековния роман е чужда на някои норми, задължителни за други епохи (непротиворечивост, правдоподобие, последователност на повествованието), и че „смуцаващи“ елементи от подобен род се срещат и у други автори от онази епоха. Вярвам, че въпросните 4485 стиха са от един автор и притежават идейна и

фабулна свързаност. Началото и краят на историята за Тристан и Изолда липсват в Беруловия фрагмент, който в сегашното си състояние съдържа само централната част от интригата. Обикновено медиевистите окачествяват версията на Берул като некуртоазна, тъй като любовната връзка протича не според утвърдили се вече в поезията „куртоазен кодекс“, а се дължи на въздействието на чародейното питие. Друг аргумент в подкрепа на тази теза е, че влюбените странят от обществото и пренебрегват социалното си положение. В наши дни последният издател на френските версии за Тристан и Изолда от XII век Жан-Шарл Пайен смята, че основната специфика на Беруловия разказ се състои не толкова в несъвместимостта му с куртоазните стойности, колкото в епическото му звучене. Наистина тук разказвачът, подобно на епическия певец, често се намесва в повествованието, дава открит израз на чувствата си в полза на влюбените, предсказва хода на събитията, използва колективния образ на народа, изгражда епизодична структура, наподобяваща тази на епическите песни. Освен това героите на Берул са представени външно. За тяхната душевност съдим единствено от постъпките им. Вътрешният им мир не е обект на изобразяване.

Другият запазен роман за Тристан и Изолда е написан от Томас. Преки сведения за личността на Томас липсват. От творбата му може да се предположи, че е бил клирик, но е изоставил църковното поприще, за да се посвети на куртоазна поезия. Предположенията около датирането на тази творба са твърде противоречиви. Изглежда, че тя е съвременна на Беруловата. Написана е на изискан англо-нормандски диалект с подчертан вкус към куртоазната реторичност. До нас са достигнали седем непълни фрагмента (общо 3088 стиха), които проследяват събитията от женитбата на Тристан с Изолда Белоръката до смъртта на влюбените. Версията на Томас има определено лирическо звучене. Сравнително бедна на външни събития, драмата на героите тук е проследена отвътре. Томас създава едно от най-богатите в психологическо отношение произведения на XII век.

Темата за Тристан и Изолда се е радвала на такава популярност, че някои автори са се задоволявали да претворят само отделни епизоди от приключенията на влюбените. Сборникът с куртоазни новели „ле“ от първата френска писателка Мари дьо Франс съдържа разказа

„Орлови нокти“. С присъщите ѝ сбитост на изложението и дискретност на символиката Мари дьо Франс разкрива съвършенството на любовта чрез умението на Тристан и Изолда да разчитат за шифрованите знаци на любовното послание. Най-вероятно е разказът „Орлови нокти“ да е писан между 1160 и 1178 г. Трудно е да се каже със сигурност дали Мари дьо Франс е познавала творбите на Берул и Томас. Почти сигурно е обаче, че тези творби са послужили за сюжетен модел на две анонимни поеми, изградени върху епизода за мнимата лудост на Тристан. Два ръкописа, Бернски и Оксфордски, съдържат този епизод. Стилистичните и езиковите съпоставки с текстовете на Берул и Томас дават основание да се смята, че авторът на Бернския вариант се е ръководил от творбата на Берул, докато Оксфордската версия се родее с лирично-куртоазната поема на Томас.

Една от основните тенденции в развитието на френския рицарски роман през XIII век е циклизацията на големите теми и сюжети от творбите на XII век. Появяват се обширни романи в проза за Ланселот, Граал, Персевал. Всеки от тях има амбицията да възпроизведе цялостната артуровска традиция в дълги, усложнени интриги, изградени от множество преплитащи се конфликтни линии. Така през XIII век се появява и един цикличен „Роман за Тристан“ в проза. Писан е между 1215 и 1235 г. от двама неизвестни автори Люс и Ели дьо Барон. По косвен път съдим, че това е било най-популярното произведение през средновековието и че то е оказало огромно въздействие върху цялата европейска литература чак до Ренесанса. До този момент все още не разполагаме с пълно издание на тази творба, защото тези 77 ръкописа, пръснати по цял свят и възлизащи на повече от 40 000 страници, изправят филолозите и издателите пред непреодолими трудности. „Романът за Тристан“ в проза запазва основната линия на интригата, но я примесва с много други сюжети и герои. Чистата страст на Тристан и Изолда, неотклонното устремление на влюбените към смъртта минават на заден план, засенчени от безброй приключения и рицарски турнири.) „Артуризацията“ на легендата, т.е. присъствието на крал Артур и рицарите на Кръглата маса като основен повествователен декор, тук достига връхната си точка. Краят на романа не следва традицията от XII век за трагичната, но неизбежна участ на героите. Тристан загива от ръката на вуйчо си, крал Марк, който подло го посича с изненадващ удар в гърба. Смъртта

е представена не като възвишено пренасяне във вечността, а като нелепа случайност.

Романите за Тристан и Изолда бързо излизат извън територията на Франция и, по пътя на свободното подражание, компилирането и адаптацията, навлизат в немската, италианската, норвежката, английската и испанската куртоазна литература от XIII век. Още в края на XII век немският поет Ейлхарт Обергски пише поема за Тристан и Изолда, която следва отблизо версията на Берул. Предполага се, че Ейлхарт е познавал добре френската творба и до голяма степен се е задоволил да я преведе на немски. Широка известност в Германия получава и създаденият в началото на XIII век роман за Тристан и Изолда от Готфрид Страсбургски. Готфрид неколккратно се позовава на Томас и го сочи за свой образец в пресъздаването на легендата.

От това кратко представяне на най-старите литературни обработки на мита за Тристан и Изолда се вижда, че всички те се явяват като варианти на предшествувана ги модел, но че първообразът на легендата си остава за нас пълна загадка. В днешно време все повече медиевисти тълкуват позоваването на предишни творби като един от прийомиите на литературна мистификация. Наистина литературната практика през средновековието е изисквала всяка нова творба да определи мястото си спрямо традицията. Критерият за достоверност на творбата е бил неделим от идеята за старинност на сюжета. Но както вече бе посочено, тази претенция за старинност не е продиктувана от стремеж към историчност. Обръщайки привидно поглед назад към историята или към легендарното минало средновековните автори всъщност са се взирали в своето съвремие. Ето защо на препращанията към минали творби и епохи ние трябва да гледаме като на аспекти от художествения код на автора. Не така обаче са ги възприемали филолозите медиевисти от миналия век. За тях поетичният текст е бил преди всичко историческо свидетелство, а референциалните указания на средновековния поет — чисти, откровения.

Един от най-авторитетните представители на тази школа в литературната медиевистика е Жозеф Бедие (1864–1938). Бедие вярвал в съществуването на литературен архетип на легендата за Тристан и Изолда, от който са се родили вторично всички достигнали до нас преработки. Една от своите задачи на издател на средновековни

текстове Бедие виждал в тяхната реставрация. Така той публикувал в началото на ХХ век „Романът за Тристан“ от Томас, като допълнил на старофренски и в стихове онези елементи от интригата, които липсват в непълния ръкопис и които той взел от немската версия на подражателя на Томас — Готфрид Страсбургски. Реставрирането на Томасовия „Тристан“ от Бедие по „копието“ на Готфрид е истински филологически и поетически подвиг, но на тази реставрация не можем да гледаме като на достоверен литературен паметник от средновековието. Бедие е и първият, който в 1900 г. предлага на съвременен френски език цялостен разказ за Тристан и Изолда. Бедие подрежда в стройна фабула мозаечните фрагменти от гореспоменатите средновековни текстове, като обхваща повечето от епизодите — от раждането на Тристан до смъртта на влюбените. До този момент съществуват още пет френски съвременни адаптации на легендата, но тази на Бедие е най-приемлива, защото се придържа най-близко до средновековната традиция. В компилацията на Бедие старите автори са използвани по следния начин: Беруловият фрагмент служи за основа на събитията, описани от глава VI до глава XIV; разказът на Томас е залегнат в повечето епизоди от глава XV до края, като глава XVII пресъздава „ле“-то на Мари дьо Франс „Орлови нокти“, а глава XVIII следва Оксфордския вариант на „Лудостта на Тристан“. За началните глави Бедие е черпил материал от поемата на Ейлхарт Обергски, а за някои от последните епизоди — от Готфрид Страсбургски.

Въпреки сполучливото групиране на епизодите и дискретната намеса на разказвача Бедие творчески е претопил стилового своеобразие на източниците в едно монолитно повествование. Той е притъпил и някои по-остри идейни елементи, за да изпъкне на преден план романтичното измерение на любовната драма.

Не е безинтересно да се знае, че Берул, в качеството си на разказвач, много често дава израз на нескрита симпатия към влюбените и на явна ненавист към техните врагове. От значение за цялостния смисъл на Беруловия вариант е, че след три години любов чародейното питие, което е свързало Тристан и Изолда, престава да действа. Но отстраняването на свръхестествения елемент не отслабва чувствата на героите. Освободени от външната, фатална сила на питието, те осъзнават и приемат любовната си връзка вече не като сляпо

предопределение на съдбата, а като свободен избор. По този начин авторът подчертава земния, общочовешки характер на любовта.

В друг епизод, който е отпаднал при Бедие, Берул разказва за конските уши на крал Марк. Подобно на фригийския цар Мидас с магарешките уши, Марк (на старокелтски „марк“ значи „кон“) прикрива своя животински белег, символ на несъвършенство. Берул неслучайно използва този мотив от гръцката митология. Както магарешкият слух на Мидас отдава предпочитание на тръстикова свирка на Пан и остава глух за звуците, леещи се от лирата на Аполон, така конските уши на Марк са недвусмислен намек за неговата неспособност да се добере сам до истината за любовта на Тристан и Изолда. Оттук произтича и трагизмът на краля, разкъсан между бащинската си обич към Тристан, съпружеските чувства към Изолда и задълженията си на крал.

Беруловият разказ е разделен на епизоди, връзката между които не винаги е очевидна. Някои изследователи от миналото са смятали дори, че творбата, приписвана на Берул, е всъщност дело на група поети, всеки от които е разказал по един-два епизода от легендата. Застъпвайки подобно гледище, Жозеф Бедие е отстранил някои елементи от Беруловия фрагмент, тъй като не виждал с какво те принадлежат към цялостното звучене на романа. Така е променено едно от превъплъщенията на Тристан, за което разказва глава XII: „Присъдата с горещото желязо“. У Берул Тристан е предрешен не като богомолец, а като прокажен. На въпроса на Марк, откога е заболял от тази болест, „прокаженият“ отговаря, че това зло идва от неговата приятелка, която пък го носи от законния си мъж. Както обикновено и тук Тристан прибегва до лъжата, за да каже по завоалиран начин истината. Проказата е един от символите на любовта. За разлика от алегоричния начин на означаване символизмът в средновековната литература предполага множество, често пъти коренно противоположни значения. В епизода със стоте прокажени, които измолват разгневения Марк да им даде провинилата се кралица, за да уталожат плътските си желания, проказата символизира низшата телесна страст, която изгаря тялото бавно, докато изгарянето на кладата е само мигновено освобождаване от страданията. Прокуденият Тристан също поставя любовта си под знака на проказата, но в този случай фаталната болест символизира враждебността на обществото

към прелюбодеянието. По логиката на прокажения първопричината за това зло е крал Марк. От обвиняем Тристан се превръща в обвинител. Берул използва един и същ символ, изпълвайки го с антитетични значения.

Понякога Бедие коригира Берул от благоприличие. В сцената с тържествената клетва на Изолда пред крал Марк и крал Артур под предлог, че ще изцапа дрехата си, преминавайки Опасния брод, кралицата прибягва до услугите на „прокажения“ Тристан. Възсяда го като кон и така отива на отсрещния бряг. След това открито заявява пред цялото мнозинство: „Никой мъж не е влизал между краката ми освен прокажения, който се предложи за товарно животно, за да ме преведе през брода, и крал Марк, моят съпруг.“ В средновековната литература подобни реплики не са изключение. По тях съдим не само за колорита на нравите, но и за реакцията на рицарската литература срещу насажданите от църквата аскетизъм и строго благоприличие.

Един от най-драматичните моменти в романа е женитбата на Тристан с Изолда Белоръката. Томас описва надълго душевните терзания на героя и Бедие може би с основание ги е „спестил“ на съвременния читател, но е пропуснал да спомене някои от подбудите на Тристан, които го тласкат към женитбата. Томас набляга на факта, че героят се решава на тази „стъпка в неизвестното“ не само защото по своето име и красота Изолда Белоръката му напомня за Изолда Русокосата, а и за да изпита сам психическото състояние на кралицата. Както Изолда живее с мъж, когото не обича, така и Тристан иска да свърже живота си с нелюбима жена, за да познае раздвоението на своята любима. За съжаление в преразказа на Бедие не е останала и следа от дълбокия психологизъм на този епизод.

Особено показателен за вътрешния мир на Тристан е един фрагмент, озаглавен „Картинната зала“. Тук Томас разкрива героя в нова светлина. След брака си с Изолда Белоръката Тристан занемарява всичко и потъва в унило съзерцание. Поръчва на художник да изобрази в една пещера сцени от любовта с Изолда. Рисунките отлично наподобяват на истинските лица: Изолда, Тристан, Бранжиен, кучето Хусден. Героят прекарва дни наред в пещерата и „разговаря“ със своята любима. Психическата алиенация на Тристан отговаря на състоянието, което съвременната психология нарича „фантазма“: въображаема сцена, в която халюциниращият е едновременно

режисьор, актьор и единствен зрител. Това отчуждение от реалната действителност е крачка на героя към смъртта. В романа на Томас се чувства ясно преходът от вътрешното вглъбяване към извисяването в отвъдното.

Последната глава на Бедие следва версията на Ейлхарт Обергски, според която Тристан бива смъртно ранен от барон Бедалис, макар че вариантът на Томас е далеч по-богат на внушения. Тристан среща един рицар, Тристан Джуджето, чиято жена е отвлечена от великан. Тристан Джуджето прекосява много страни, докато измери нашия герой, Тристан Влюбения, защото е убеден, че само той ще го разбере и ще му помогне да си възвърне любимата жена. В неравната битка с великана и неговите братя Тристан излиза победител, но е ранен с отровно копие. Скоро след това настъпва фаталният край. Очевидно Тристан Джуджето е символичен двойник на героя, но неговото прозвище недвусмислено подсказва за физическа немощ, за неспособност с делата си да защити своята любов. И тук, както и при мотива с проказата, е налице един антитетично раздвояващ се символ. Тристан Влюбения възплава невъздържания, неразумен стремеж да служи всячески на любовта. Обратно на него, Тристан Джуджето носи в себе си трагизма, породен от несъответствието между любовното чувство и воинското несъвършенство.

Като отбелязвам различията между преработката на Бедие и средновековните творби и като изтъквам някои преимущества на последните, в никакъв случай не бих искал да омаловажавам художествените достойнства на произведението, което се предлага на българския читател. Опитах се да хвърля малко светлина върху старите текстове, от което да проличат особеностите на авторовите почерци и някои аспекти от естетиката на рицарския роман. Що се отнася до възобновения вариант на Бедие, той има безспорната заслуга да обедини в завършен разказ най-съществените епизоди от легендата. Това е първата среща на българския читател с една цялостна трактовка на мита^[2]. Да се надяваме, че тя ще бъде последвана и от издаването на най-ранните средновековни творби за Тристан и Изолда.

Стоян Атанасов

[1] Ст. Атанасов, Въпросът за единството на френските романи за Тристан и Изолда, дисертация за к.н.ф., София, 1980 (на френски

език). — Б.а. ↑

[2] Издателство „Отечество“ публикува в 1983 г. една съвременна преработка на легендата от Гюнтер де Бройн. — Б.а. ↑

I

ДЕТСТВО И ПЪРВИ ПРИКЛЮЧЕНИЯ НА ТРИСТАН

*Теб скръбно име не отива:
момче усмихнато, красиво!*
(Готфрид
Страсбургски)

Ще благоволите ли, сеньори, да чуете един хубав разказ за любов и смърт? За Тристан и Изолда кралицата. Чуйте как се любели те, щастливи и злочести, и как после умрели от любов в един и същи ден, той — за нея, тя — за него.

В далечни времена крал Марк владеел Корнуолските земи^[1]. Веднъж той бил нападат от врагове и щом научил за това, Ривален, крал на Лоноа^[2], прекосил морето да му се притече на помощ. Помогнал му той с меч и приятелски съвет като истински васал, по братски, а като отплата за верността Марк му дал сестра си, хубавата Бланшфльор, която Ривален обичал с безмерна любов.

Взел я той за жена в светата обител на замъка Тинтажел^[3]. Но скоро след сватбата дошла вест, че старият му враг дук Морган е нападнал Лоноа и опустошава градове, полета и селища. Ривален бързо приготвил своите кораби и откарал Бланшфльор, която чакала свидна рожба, в най-отдалечения край на своето кралство. Пристигнал той в замъка си Каноел и поверил кралицата в ръцете на своя маршал^[4] Рохалт, Рохалт, който заради честността си бил наричан от всички с благородното име Рохалт Честната дума. После Ривален събрал своите барони и заминал да брани земите си.

Чакала го Бланшфлѳор, дълго чакала. Уви! Отредено било той да не се върне вече. Един ден тя научила, че дук Морган го е убил чрез измама. Не го оплаквала тя; ни вопли, ни ридания се откъсвали от устата ѳ, но ръцете и краката ѳ отмалели до немощ, а душата ѳ неудържимо искала да се откъсне от тялото. Рохалт се мъчел да я утеши.

— Кралице — думал тон, — напразно трупаш в сърцето си скърби след скърби; пали всички, които се раждат, трябва да умрат някой ден? Бог да прости мъртвите и дано опази живите!...

Ала тя не поискала да го чуе. Цели три дни очаквала да се пресели при своя скъп господар. На четвъртия ден добила мъжка рожба и като я взела на ръце, рекла:

— Синко мой, отдавна копнеех да те видя на белия свят и сега виждам, че ти си най-прекрасното създание, родено от жена. Тъжна те раждам, тъжна те посрещам в тоя свят, заради теб ми е жал, че умирам. И тъй като ти дойде на земята роден от тъга, името ти ще бъде Тристан^[5].

Като казала тия думи, тя целунала своята рожба и щом я целунала, издъхнала.

Рохалт Честната дума приютил сирачето. А воините на дук Морган вече обграждали замъка Каноел: нима Рохалт би могъл да се брани дълго време? Право казват хората: „И храбростта има граници.“ Трябвало да се преклони пред волята на дук Морган. Но тъй като се боял, че Морган може да погуби сина на Ривален, маршалът решил да го осинови и го отгледал сред своите синове като собствено дете.

Когато Тристан навършил седем години, дошло време да го вземат от жените и Рохалт го поверил на един мъдър учител и изкусен ездач, благородния Горвенал. Само за няколко години Горвенал го обучил на всички изкуства, които трябва да владее един барон. Научил го да хвърли копие, да държи щит и меч, да стреля с лък, да мята каменни дискове и от пръв път да прескача най-широки ровове. Научил го и да презира лъжата и коварството, да закриля слабите и да държи на думата си. Научил го също да наподобява гласовете на различни птици, да пригласи на арфа песните си; научил го и на изкуството на лов с кучета. Когато момчето яздело сред другите млади ездачи, всеки би казал, че конят, оръжието и ездачът тъй добре си прилягат, че образуват едно цяло, сякаш винаги са били заедно.

Като го гледали с такава горда осанка на благородник, широк в раменете и тънък в кръста, силен, честен и храбър, всички хвалели Рохалт, че е отгледал такъв син. А Рохалт все си мислел за Ривален и Бланшфльор, чиято младост и хубост оживявали пред очите му, милеел за Тристан като за свой син и тайно го почитал като свой господар.

* * *

Но станало тъй, че цялата му радост била отнета в деня, когато норвежки търговии примамили Тристан на своя кораб и го отвлекли със себе си като хубава плячка. Докато платната отнасяли кораба им към непознати земи, Тристан се мятал като вълче в канап. Но всички моряци знаят една стара истина, изпитана от времето: морето не закриля вероломните кораби и не помага на похитители и предатели. То се надигнало яростно, обвило кораба в мрачни мъгли и осем дни и нощи го подхвърляло на вълните си като малка черупка. Най-после моряците съгледали през мъглата някакъв бряг с остри скали и подводни рифове, накъдето морето тласкало кораба им, за да го направи на трески. Разкаjali се те, защото знаели, че гневът на морето идвал от това момче, което те отвлекли в оня проклет час, зарекли се да го освободят и приготвили лодка да го спуснат на брега. Стихнали тозчас ветровете и вълните, грейнало небето и докато норвежкия кораб чезнел в далечината, кротките и засмени вълни отнесли лодката на Тристан до един пясъчен бряг.

С мъка изкачил той стръмните скали и видял зад една пуста и набраздена от долини степ да се простира безкрайна гора. И заридал горчиво за Горвенал, за своя баща Рохалт и за родната Лоноа, когато далечен ек от ловджийски рогове и викове възрадвал сърцето му. В края на гората изскочил красив елен. Хайка кучета и ловци препускали по следите му, като вдигали шумна врява от гласове и свирки на рогове. Но тъй като едрите кучета вече впивали зъби във врата му, нависнали като гроздове, клетото животно подгънало крака, коленичило на няколко крачки от Тристан и примирено зачакало смъртта си. Един от ловните го пронизал с желязното острие на своето копие. Докато, наредени в кръг около жертвата, ловците победно

надули роговете, Тристан учуден видял как главният ловен широко срязал гърлото на елена, сякаш ще го коли, и извикал:

— Какво правите, сеньор? Нима подобава да колите като прасе такова благородно животно? Такъв ли е обичаят в тази страна?

— Благородни братко, какво толкова направих, че си така изненадан? — отвърнал ловецът. — Да, първо отрязвал главата на елена, после ще разрежа тялото му на четири части, които ще окачим от двете страни на дъгите на седлата, за да ги отнесем на нашия господар крал Марк. Отколе правим така ние — още по времето на първите ловци така са правели мъжете на Корнуол. Все пак, ако знаеш някакъв друг обичан, по-достоеен за похвала, покажи ни го; вземи ножа, побратиме, на драго сърце ще се поучим от теб.

Тристан коленичил и одрал кожата на елена. После нарязал животното и както подобава, оставил цял гръбнака, като отделил някои части от тялото: муцуна, език, тестикули и сърдечната жила.

В това време, наведени над него, ловци и водачи на кучета го гледали като омагьосани.

— Приятелю — рекъл главният ловец, — тези обичаи са много хубави; кажи ни в коя страна си ги научил? Кажи ни откъде си и кой си?

— Благородни господарю, казвам се Тристан, а тези обичаи научих в моята родина Лоноа.

— Тристан — продължил ловецът, — бог да благослови баща ти, който така благородно те е възпитал! Не ще и дума, той е богат и властен барон?

Но Тристан, който добре знаел да говори, знаел и добре да мълчи, когато трябва, хитро отвърнал:

— Не, сеньор, баща ми е търговец. Аз тайно напуснах дома му с един търговски кораб, който заминаваше надалече, защото исках да науча как живеят хората по чуждите земи. Но ако ме приемете при вашите ловци, на драго сърце ще ви следвам и ще ви науча и на други интересни вещи от лова на едри животни.

— Сеньор Тристан, учудвам се, че има страна, в която синовете на търговците знаят това, което в други страни не знаят дори синовете на знатни рицари. Но щом искаш да останеш при нас, бъди ни желан гост, а ние ще те заведем при крал Марк, нашия господар.

Тристан довършил нарязването на елена. Сърцето и другите вътрешности дал на кучетата, като обяснил с какви сигнални звуци се призовават те, за да получат пая си, и ритуално положил главата на елена върху опънатата вече кожа. След това набол на дървени разсохи добре разделените късове месо и ги разпределил на ловците според ранга им: на един — главата, на друг — част от задните бутове, на трети — големите рибици, на останалите — предните бутове и големите мускули на краката. Научил ги как да се наредят двама по двама, за да яздят в стройна кавалкада според благородството на различните части от тялото на елена, които те издигали на дървените разсохи.

Най-сетне всички тръгнаха, като разговаряли помежду си. Вървели дълго така, докато пред тях се появил разкошен замък, обграден от всички страни с тучни ливади, плодородни земи и градини, бистри извори и рибни езера.

Наблизо имало пристанище с много кораби. Замъкът се извисявал над морето, красив и добре укрепен за отбрана срещу всякакви атаки и бойни машини; главната кула била иззидана някога от великани с големи и добре одялани каменни блокове, наредени шахматно в зеленикави и лазурни тонове.

Тристан попитал за името на замъка.

— Благородни братко, наричат го Тинтажел.

— Тинтажел — възкликнал Тристан, — бъди благословен от бога, благословени да са и твоите обитатели!

Сеньори, някога в този замък баща му Ривален, сияещ от радост, се бил оженил за Бланшфльор. Но уви! Тристан не знаел нищо за това.

Когато наближили порталната кула, фанфарните звуци на ловците привлекли към входа бароните от замъка и самия крал Марк.

След като главният ловец разказал на краля за ловното приключение, Марк се възхитил от чудната гледка на тази кавалкада, от добре нарязаното месо на плячката, както и от дълбокия смисъл на ловните обичаи. Но най-много се възхитил от непознатия красив момък и не можел да откъсне очи от него. Откъде се появила тази първа обич? Кралят питал сърцето си и сам не можел да проумее. Сеньори, това бил гласът на кръвта, която кипяла в жилите му, и любовта, която някога питаел към своята сестра Бланшфльор.

Вечерта, когато трапезите били вдигнати, сред насъбралите се барони излязъл един валийски жонгльор, изкусен в занаята си, и запял своето ле^[6], като пригласял на арфа. Тристан бил седнал в краката на краля и когато арфистът настройвал инструмента см за нова мелодия, рекъл:

— Певецо, тази песен е най-хубава измежду всички други: някога старите бретонци са възпявали с нея любовните подвизи на Граелан^[7]. Нежна е мелодията ѝ, нежни са и думите. Певецо, имаш чуден глас, пей и пригласяй с арфата!

Валиецът свършил поемата и отвърнал:

— Дете мое, нима познаваш изкуството на музикалните инструменти? Ако търговците от Лоноа учат синовете си на арфа, рота и вивула^[8], стани, вземи арфата и покажи умениято си.

Тристан поел арфата и така хубаво свирил и пял, че бароните се просълзили. А Марк се възхищавал на младия арфист, дошъл от далечната Лоноа, където някога Ривален бил отвел Бланшфльор.

Когато песента свършила, кралят дълго мълчал.

— Синко — продумал той най-сетне, — благословен да е учителят, който те е учил на това изкуство, благословен да си и ти от бога! Бог обича добрите певци, защото гласът им прониква в сърцата на хората ведно с гласа на арфата и събужда в тях мили спомени, кара ги да забравят скърби и неволи. Ти дойде да ни радваш в този дом. Остани по-дълго при мен, приятелю!

— На драго сърце ще ви служа, сеньор, ще бъда ваш музикант, ваш ловец и ваш верен слуга.

Тъй и направил. Цели три години взаимна обич изпълвала сърцата им. През деня Тристан придружавал Марк из замъка или ходел с него на лов, а нощем, тъй като бил настанен в кралската стая^[9] сред най-близките и доверени хора на краля, пригласял на арфата, за да утеши мъката му, когато бил тъжен. Бароните го обичали, но както ще научите от разказа, най-много го обичал сенешалът^[10] Динас от Лидан. Ала кралят го обичал още по-нежно и от бароните, и от Динас от Лидан. Въпреки тяхната обич Тристан често тъгувал за своя баща Рохалт, за учителя си Горвенал и за своята родина Лоноа.

Сеньори, разказвачът, който иска да се хареса на своите слушатели, избягва твърде дългите описания. Историята на този разказ е така привлекателна и интересна: защо да я удължаваме ненужно? И тъй, ще кажа накратко как след дълги скитания по морета и държави Рохалт Честната дума стигнал в Корнуол, открил пак Тристан и като показал на краля карбункула, който той бил дал някога на сестра си Бланшфльор като скъп сватбен дар, рекъл:

— Кралю Марк, този момък е Тристан от Лоноа, ваш племенник, син на сестра ви Бланшфльор и на крал Ривален. Дук Морган владее незаконно родната му страна: време е тя да се върне на наследника по права линия.

И ще кажа накратко как Тристан, след като бил провъзгласен за рицар от вуйчо си, прекосил морето с корнуолски кораби, представил се на старите васали на своя баща, победил убиеца на Ривален, наказал го със смърт и възвърнал родните си земи.

После размислил, че крал Марк не можел вече да живее щастливо без него, и тъй като благородното му сърце винаги сочело най-мъдрото решение, той повикал своите графове и барони и им казал така:

— Лоноайски сеньори, аз освободих тази страна и отмъстих за крал Ривален благодарение на бога и на вашата помощ. Така възвърнах законното право на моя баща. Но двама мъже, Рохалт и корнуолският крал Марк, подкрепиха бездомното клето сираче и аз съм длъжен да нарека и тях мои бащи; не трябва ли и на тях да отдам заслуженото право? Та нали всеки благородник е господар на две неща: на своята земя и на своето тяло. Затова на Рохалт, който е пред вас, ще оставя земята си. Пазете я, татко, а синът ви ще я пази след вас. На крал Марк ще оставя тялото си: ще напусна тази страна, макар да ми е така скъпа, и ще отида да служа на моя господар Марк в Корнуол. Това е моята воля, лоноайски сеньори, но вие сте най-преданите ми хора и аз съм длъжен да изслушам и вашия съвет; ако поне един от вас иска да ми предложи друго решение, да стане и да говори!

Но всички барони възхвалили решението му със сълзи на очи и Тристан отплавал с кораба си за корнуолското кралство на крал Марк, като взел със себе си само Горвенал.

[1] *Корнуол* — полуостров в Югозападна Великобритания. ↑

[2] *Лоноа* — специалистите идентифицират това название с Лодпан — област в Шотландия. ↑

[3] *Тинтажел* — прочута средновековна крепост, чиито оставки съществуват и до днес в северозападната част на Корнуолското крайбрежие. ↑

[4] *Марешал* — висш дворецов служител, който се грижи за обучението на рицарите в конна езда. ↑

[5] *Тристан* — от френски *triste* — тъжен, скръбен. ↑

[6] *Ле* — старинни бретонски песни, чиито сюжети послужили през XII в. за фабулна основа на едноименни кратки разкази с рицарска тематика. ↑

[7] *Граелан* — герой от бретонските поеми *ле*. ↑

[8] *Рота* — средновековен струнен инструмент, наподобяващ цитра. Вивула — инструмент с шест струни и манивела, която задвижва диск, изпълняващ функцията на лък. ↑

[9] Според средновековните обичаи Тристан, в качеството си на кралски шамбелан, има право да спи в стаята на краля, но при условие че кралицата не е там. Средновековният текст, на който се позовава Бедие, внушава, че връзката между Марк и Тристан е интимно-родствена, а не просто васалическа. ↑

[10] *Сенешал* — в ранното средновековие, лице, което поднася ястията на господарската трапеза; по-късно (през XI-XII в.) — главен дворецов управител. ↑

II МОРХОЛТ ОТ ИРЛАНДИЯ

*Тристан тогава твърдо каза:
„Да, като рицар ще го пазя!“*

(Из поемата „Сир
Тристрем“^[1],
от неизвестен автор)

Когато се върнал при крал Марк, Тристан го заварил в голяма скръб ведно с цялото му баронство. Защото ирландският крал бил подготвил цяла флотилия, за да разори корнуолската земя, ако и този път, както правел това от петнадесет години насам, Марк откажел да изплати някакъв данък, останал още от дедите му. И тъй, трябва да знаете, че според отдавнашни договори за примирие ирландците имали право да задигат от Корнуол първата година триста ливри мед, втората — триста ливри чисто сребро, а третата — триста ливри злато. На четвъртата година обаче те откарвали в робство триста левент-момци и триста петнадесетгодишни момичета, избрани по жребий от корнуолските семейства. А тази година посланието на ирландския крал било донесено от един рицар е гигантски ръст на име Морхолт, който бил брат на ирландската кралица и не знаел поражение от никого досега. Но крал Марк повикал е тайни писма най-знатните си барони, да се посъветва с тях.

В уреченото време, когато воините се събрали в сводестата зала на двореца и Марк заел своето място под балдахина, Морхолт казал така:

— Кралю Марк, чуй за последен път волята на ирландския крал, моя господар. Той настоява да изплатиш най-сетне данъка, който му дължиш. Тъй като дълго време отказваше да направиш това, той

нареди още днес да ми предадеш триста левент-момци и триста петнадесетгодишни момичета, избрани по жребий от корнуолските семейства. Корабът ми чака в пристанището на Тинтажел, за да ги откарам като наши роби. Ако ли въпреки всичко — изключвам само теб, кралю Марк, както е прието в такива случаи — някой от твоите барони иска да докаже в единоборство с мен, че нашият крал няма право на този данък, аз ще приема неговото предизвикателство. Кой от вас, корнуолски сеньори, нека да се бие за свободата на тази страна?

Воините се спогледали скришом и навели глави. Един си казвал: „Нещастнико, виж само ръста на Морхолт от Ирландия: по-силен е от четирима здрави мъже. Виж меча му: нима забравяш, че е омагьосан и откъсва главите на най-храбрите воители от толкова години насам, откакто ирландският крал изпраща този великан да предизвиква двубои по васалските земи? Смъртта ли си търсиш, клетнико? Нима ще тръгнеш срещу съдбата си?“ Друг си мислел: „За робски труд ли ви отгледах, синове мои, и вас, мили дъщери — да радвате враговете ли? Но моята смърт не би могла да ви спаси!“ И всички мълчали.

Морхолт повторил:

— Кой от вас, корнуолски сеньори, ще приеме предложението ми? Обещавам му честна битка: за три дни с лодки ще стигнем на остров Свети Самсон^[2], който се намира в открито море срещу Тинтажел. Там вашият рицар и аз ще се бием един срещу друг и той ще се прослави по целия си род, че е опитал храбростта си в такава битка.

Всички продължавали да мълчат, а Морхолт приличал на ловен сокол, затворен в клетка с малки птичета: той влиза и те онемяват.

Морхолт заговорил за трети път:

— Е добре, благородни корнуолски сеньори, щом това решение ви се струва най-похвално, хвърляйте жребий за децата и аз ще ги откарам с кораба! Но не вярвах, че в тази страна живеят само роби.

Тогава Тристан паднал на колене пред крал Марк и продумал:

— Кралю, благоволете да отредите на мен това право, аз ще се бия.

Напразно крал Марк искал да го отклони от това решение. Та той съвсем отскоро бил станал рицар; нима ще му помогне безумната храброст? Но Тристан дал своята дума на Морхолт и Морхолт приел дързостта му.

* * *

В уречения ден Тристан стъпил на една покривка от блестяща пурпурна коприна и наредил да го въоръжат за големия подвиг. Облякъл дълга бойна ризница, сложил шлем от искряща стомана. А рицарите плачели от състрадание към храбреца и от срам за себе си. „О, Тристан — думал всеки, — храбри рицарю, момко млади, защо не аз, а ти отиваш на бой? Моята смърт би причинила по-малко скръб по тази земя!...“ Закънтели всички камбани: и тия от баронските владения, и тия от бедните селища; старци, жени и дена плачели и се молели за Тристан и го провеждали чак до морския бряг. Те вярвали в него и се надявали, защото и най-малката искрица разпалва надеждата в сърцата на хората.

Тристан се качил в една лодка и я насочил към острова Свети Самсон. А Морхолт вече бил вдигнал на своята мачта яркочервено платно и първи стигнал на острова. Той завързвал лодката си на брега, когато Тристан стъпил на свой ред на сушата и блъснал с крак лодката си в морето.

— Какво правиш, рицарю? — запитал Морхолт. — Защо не привърза лодката си като мен?

— Защо ми е, рицарю? — отвърнал Тристан. — Нали само един от нас ще се върне жив отгук: една лодка не му ли стига?

Като се предизвиквали така с обидни думи, двамата навлезли в острова, готови за двубой.

Никой не видял лютата битка. Само морският вятър на три пъти донасял до брега страшни викове. Тогава, в знак на траурна скръб, жените пляскали е ръце в такт, а другарите на Морхолт, скупчени пред своите шатри, гърлено се смеели. Най-после към три часа следобед в далечината пламнало яркочервено платно; лодката на ирландеца се откъснала от острова и над брега отекнали тревожни викове: „Морхолт! Морхолт!“ Но лодката ставала все по-голяма и изведнъж на гребена на една вълна всички забелязали силуета на рицар, който се извисявал в предната част на ладията и размахвал в ръцете си по един меч: това бил Тристан. Веднага двадесетина лодки полетели към него, а младежите се хвърлили във водата и заплували насреща му. Храбрецът скочил на брега и докато жените прегръщали и целували

железните брони на краката му, той извикал към другарите на Морхолт:

— Ирландски сеньори, Морхолт се би достойно. Вижте: мечът ми е пречупен, част от острието остана забита в черепа му. Отнесете това парче стомана, сеньори, това е данъкът на корнуолци!

След това тръгнал нагоре към Тинтажел. С весели викове край него тичали освободените деца и размахвали в ръце зелени клончета, а от прозорците се развявали яркоцветни завеси. Сред радостни песни, звън на камбани, писъци на рогове и тромби, които биха заглушили и небесните гръмове, Тристан пристигнал в замъка и паднал в прегръдките на крал Марк; а кръвта бликала от раните му.

Другарите на Морхолт приближили с кораба до ирландския бряг много отчаяни. По-рано, винаги когато се завръщал в пристанището Вайзефорт, Морхолт се радвал да види отново своите ликуващи воители, които го поздравявали на тълпи, и сестра си — кралицата, и племенницата си — Изолда Русокосата със златните коси, чиято хубост блестяла като утринна зора. Много нежно го посрещали те и лекували раните му, когато бил ранен, защото познавали балсами и отвари от билки, които можели да съживят ранени и дори мъртъвци. Но какво биха помогнали сега вълшебните церове, билките, набрани в тайна доба, чудотворните питиета? Той лежал мъртъв, завит в еленови кожи, а парчето от неприятелския меч стърчало забито в черепа му. Изолда Русокосата внимателно го извадила и го положила като драгоценна реликва в едно ковчеже от слонова кост. Сведени над гигантското тяло на убития, майката и дъщерята безкрайно възхвалявали мъртвия и проклинали с тежки думи убиеца. И траурната скръб обхващала всички жени подред. От този ден Изолда Русокосата намразила името Тристан от Лоноа.

А в Тинтажел Тристан вехнел ден след ден: от раните му изтичала отровна кръв. Лечителите открили, че Морхолт го е пробол с отровно острие и тъй като техните отвари и противоотровни церове не можели да го спасят, оставили го на божията милост. От раните му се носело такова тежко зловоние, че и най-скъпите му приятели не приближавали до него, никой освен крал Марк, Горвенал и Динас от Лидан. Само те могли да останат до леглото му: любовта им била по-силна от ужаса и отвращението. Най-после Тристан заръчал да го пренесат в една усамотена колиба на морския бряг: прострян досами

морските вълни, той очаквал смъртта. И си мислел: „Да, вие ме изоставихте, кралю Марк, мене, дете спасих честта на вашата страна? Не, аз зная, благородни вуйчо, че бихте дали живота си заради моя; но какво струва сега вашата обич? Аз трябва да умра. Колко е хубаво все пак да погледам слънцето, а сърцето ми все още е силно и храбро. Искам да опитам късмета си сред морските вълни... Нека ме отнесат надалече, сам-самичък. В кои земи? Не зная, но може би там, дете ще се намери някой да ме изцери. И може би един ден ще ви служа отново, скъпи вуйчо, като ваш арфист, като ваш ловец и добър воин.“

Толкова се молил той, че накрая крал Марк чул молбата му. Той го положил в една лодка без платна и без гребла, а Тристан поискал да турят до него и арфата му. За какво са му платна, щом ръцете му не могат да ги вдигнат? За какво са му гребла? За какво му е мечът? И както моряк по време на дълго плаване хвърля през борда трупа на своя стар приятел, тъй Горвенал с треперещи ръце тласнал в открито море лодката, където гаснел животът на скъпия му син. И морето я понесло...

Седем дни и нощи то кротко я люшкало на вълните си. Навремени Тристан докосвал струните на арфата, за да приспи мъката си. Най-после морето неусетно го изтласкало до някакъв бряг. А точно тази нощ от близкото пристанище били излезли рибари, за да хвърлят мрежите си в открито море. Те натискали греблата, когато ниско над вълните дочули нежна, но жива и бодра мелодия. Неподвижни, с отпуснати гребла над вълните, те дълго слушали безмълвно; при първото просветване на зората забелязали блуждаещата лодка. „Такава неземна музика — шепнели те — е обгръщала кораба на свети Брендан^[3], когато плавал към Райските острови по бялото като мляко море.“ Те хванали отново греблата, за да стигнат до лодката, която се люшкала на вълните и не давала други признаци за живот освен звуците на арфата. Но колкото посече приближавали, мелодията отслабвала и съвсем стихнала, когато спрели до лодката: ръцете на Тристан безжизнено били отпуснати над все още трептящите струни. Приютили го те в своята лодка и се върнали в пристанището да предадат ранения в ръцете на своята милосърдна господарка, която може би щяла да го излекува.

Уви! Това пристанище било Вайзефорт, където почивал Морхолт, а господарката била Изолда Русокосата. Тя единствена била посветена

в тайните на лековитите билки и отвари и можела да го спаси, но и тя единствена от всички жени на света желала неговата смърт. Когато съживен от нейните изкусни грижи дошъл на себе си, Тристан разбрал, че морските вълни са го изхвърлили на гибелна за него земя. Но храбро решен да защитава докрай живота си, той бързо успял да намери правдоподобни думи и да разкаже, че бил скитащ жонгльор, който пътувал с търговски кораб за Испания, там да изучи изкуството да гадае по звездите; пирати нападнали кораба и той, ранен, едва успял да се спаси с тази лодка. Повярвали му: никой от другарите на Морхолт не познал красивия рицар от остров Свети Самсон, така грозно отровата била изменила чертите на лицето му.

А когато след четиридесет дни Изолда Златокосата почти го изцерила и в отмалелите ръце и крака започнал да се връща младежкият плам, той решил, че трябва да бяга; измъкнал се тайно и след много прекеждия отново се върнал при крал Марк.

[1] „*Сир Тристрем*“ — английска анонимна поема от XIII век. ↑

[2] *Свети Самсон* — остров в Югозападна Великобритания. ↑

[3] *Свети Брендан* (484–578) — основател на много манастири в Англия; на него са посветени редица християнски легенди, изградени по мотива за задгробното пътуване на душата. ↑

III

ТЪРСЕНЕТО НА ХУБАВИЦАТА СЪС ЗЛАТНИТЕ КОСИ

*Набързо ви успокоих
със разказа за този косъм,
а той дълбока скръб ми носи.*

(Из поемата
„Лудостта на Тристан“)

В двореца на крал Марк имало четирима барони, най-нечестивите хора в кралството, които люто мразели Тристан заради храбростта му и нежната обич, която кралят питаел към него. И аз мога да кажа имената им: Андрет, Генелон, Гондони и Деноален. При това дук Андрет бил племенник на крал Марк, както и Тристан. Тъй като знаели, че кралят възнамерявал да остане без деца, за да завещае цялото кралство на Тристан, завистта им се разгаряла и с безброй лъжи и клевети настройвали корнуолските дворяни срещу Тристан.

— Колко много чудеса в живота му! — говорели нечестивците. — Но вие, сеньори, сте хора със здрав разум и не може да не се замислите над това. Че той победи Морхолт, това вече беше истинско чудо; но кон нечисти сили му помогнаха, та можа, почти мъртъв, сам да управлява лодка без гребла и без платна? Кой от пас, сеньори, би се решил да насочва кораб без гребла и без платна? Всеки знае, че това е по силите само на магьосниците. И после в коя магьосническа страна можа да намери цяр за раните си? Той наистина е магьосник. Да! Лодката му е била омагьосана, както и мечът му, и арфата му е магьосническа и всеки ден налива отрова в сърцето на крал Марк! По какъв начин успя той да покори това сърце, с каква сила и вълшебно

чародейство! Той ще стане крал, сеньори, и вашето богатство ще зависи от един магьосник!

Те убедили по-голямата част от бароните: защото мнозина не знаят, че това, което е по силите на магьосниците, може да бъде извършено и от човешкото сърце със силата на любовта и храбростта. Затова бароните настоявали крал Марк да се ожени за някоя кралска дъщеря, която ще го дари с наследници; ако откажел, те щели да се оттеглят в непристъпните си замъци и да се опълчат срещу него. Кралят се съпротивлявал и мислено се кълнял, че докато е жив скъпият му племенник, никоя кралска дъщеря не ще пристъпи в спалнята му. Ала Тристан, който понасял като тежка обида подозрението, че обичал вуйчо си заради ползата от него, го заплашил: нека кралят се подчини на волята на своите барони, в противен случай той ще напусне двореца и ще отиде да служи на богатия гавойски крал^[1]. Тогава Марк определил срок на своите барони, че след четиридесет дни ще обяви пред тях своето решение.

В уречения ден, сам в стаята си, той очаквал бароните и тъжно си мислел: „Къде ли мога да намеря кралска дъщеря, но толкова далечна и недостъпна, та само да се преструвам, че искам да се оженя за нея?“

В този миг през отворения към морето прозорец влезли две лястовички, които си правели гнездо и спорели за нещо на птичия си език, после, внезапно подплашени, изхвърчали навън. Но от човките им паднал дълъг женски косъм, по-нежен от копринена нишка, който блестял като слънчев лъч.

След като го взел в ръце, Марк поканил бароните и Тристан да влязат и им рекъл:

— Сеньори, за да ви угодя, аз ще се оженя, но при условие, че се наемете да откриете тази, която съм избрал.

— То се знае, че ще я намерим, благородни господарю; кажете само коя е вашата избраница?

— Избрах тази, на която принадлежи този златен косъм, и знайте, че не искам никоя друга.

— А от коя посока, благородни господарю, дойде този златен косъм? Кой ви го донесе? И от коя държава?

— Сеньори, той идва от Хубавицата със златните коси; донесоха ми го две лястовички и само те знаят от коя държава е дошъл.

Бароните разбрали, че били измамани в очакванията си. Те ядно поглеждали към Тристан, защото подозирали, че той е подсказал тази хитрост на краля. Но след като разгледал златния косъм, Тристан си спомнил за Изолда Русокосата, усмихнал се и казал следното:

— Кралю Марк, постъпвате доста несправедливо; нима не виждате, че подозренията на тези сеньори са позор за мен? Но напразно сте замислили тази горчива подигравка: аз ще тръгна да търся Хубавицата със златните коси трябва да знаете, че за да я намеря, ще мина през много опасности и много по-трудно ще се върна оттам, отколкото от острова, където убих Морхолт. Но аз искам още веднъж, скъпи вуйчо, да рискувам тялото и живота си заради вас. За да разберат вашите барони дали искрено ви обичам, залагам честта си с тази клетва: или ще загина, изпълнявайки дълга си, или ще доведа тук, в замъка Тинтажел, Кралицата с русите коси.

Той подготвил един красив кораб, като го снабдил с жито, вино, мед и всякакви припаси. Наредил на кораба да се качат освен Горвенал сто млади рицари от благородно коляно, подбрани измежду най-храбрите, и ги навлякъл със сукнени дрехи и гуглести ямурлуци от дебел козиняв плат, така че те заприличали на търговци. А под палубата на кораба били скътани разкошни сърмени дрехи в яркочервени цветове и багреници, които подхождали за пратениците на могъщ крал.

Когато корабът излязъл в открито море, кормчията запитал:

— Благородни господарю, към кое кралство да насоча кораба?

— Приятелю, насочи платната към Ирландия, право за пристанище Вайзефорт.

Кормчията изтръпнал. Нима Тристан не знаел, че след смъртта на Морхолт ирландският крал преследвал корнуолските кораби, а пленените моряци групово бесел на бесилки. Все пак той се подчинил и стигнал до опасната земя.

Отначало Тристан съумял да убеди властите във Вайзефорт, че другарите му са английски търговци, дошли мирно да търгуват. Но тъй като тези странни търговци прекарвали деня в благородни занимания с игри на табла и шах и, изглежда, повече отбирали отхвърляне на зарове, отколкото от мерене на жито, Тристан се страхувал да не бъде разкрит и не знаел как да започне търсенето.

И тъй, една сутрин преди зазоряване той дочул такъв страшен глас, сякаш бил рев на демон. Никога досега не бил чувал животното да вие по този начин, така ужасно и чудовищно. Спрял една жена, която минавала край пристанището.

— Кажете ми, за бога — рекъл той — откъде идва този глас, който чух сега? Не, не крийте истината.

— Разбира се, сеньор, ще ви кажа, без да лъжа. Това е гласът на едно свирепо животно, най-ужасната твар, която може да се срещне по земята. То всеки ден изпълзва от бърлогата си край една от една от градските порти. Никой не може да излезе, нито да влезе оттам, докато драконът не получи една девойка, а щом я сграбчи в ноктите си, разкъсва я още преди да е успяла да каже молитвата.

— Госпожо — казал Тристан, — не се шегувайте с мен, а ми кажете, възможно ли е човек, роден от жена, да го победи в битка?

— Наистина, благородни господарю, не зная: знаем само, че вече двадесет славни рицари опитаха късмета си, тъй като ирландският крал извести с гласа на херолди, че ще даде дъщеря си Изолда Русокосата на онзи, който убие чудовището; но чудовището разкъса всички.

Тристан се разделил с жената и се върнал на кораба. После тайно се въоръжил и било чудно да се види как от кораба на тези търговци излязъл прекрасен боен кон, възседнат от юначен рицар. Но пристанището било пусто, защото зората току-що се била пукнала, и никой не видял храбривия рицар чак до градската порта, която жената му посочила. Изведнъж на пътя срещу него се появили: петима ездаци, които стремглаво препускали и бягали към града. Като минавали край него, Тристан здраво сграбил: един от тях за червените сплетени коси, съборил го на задницата на коня му и така успял да го задържи.

— Бог да ви е на помощ, благородни сеньоре! — рекъл Тристан. — По кой път идва драконът?

Беглецът му показал пътя и Тристан го пуснал. Чудовището приближавало. То имало глава на змей, кървясали очи като разпалени въглени, два рога на челото, дълги космати уши, нокти на лъв, опашка на влечуго, люспесто тяло на грифон.

Тристан пришпорил срещу него бойния си кон така стремително, че той, макар и настръхнал от ужас, скочил срещу чудовището. Копието на Тристан се ударило в люспите и станало на трески. Тогава

той начаса извадил меча си, замахнал и го стоварил върху главата на дракона, без дори да ©драска кожата му. Но усетило удара, чудовището така свирепо забило нокти в рицарския щит, че скъсало ремъците му. Останал с открита гръд, Тристан отново замахнал с меча си и му нанесъл такъв страшен удар, че ехото прокънтяло. Напразно: не можел да го нарани. Тогава драконът изригнал от ноздрите си две струи отровни пламъци: шлемът на Тристан почернял като угаснал въглен, конят му се сгромолясал и умрял. Но рицарят бързо скочил на крака и забил дългия си меч в разтворената паст на чудовището: мечът проникнал до сърцето и го срязал на две. Драконът за сетен път надал страшния си рев и издъхнал.

Тристан отрязал езика му и го сложил под ризницата, до тялото си. После, замаян от лютивия дим, тръгнал към едно блато, което блестяло наблизко, да утоли жаждата си. Но езикът на дракона излъчвал отрова, която го съборила безжизнен сред високите блатни треви.

И тъй, трябва да знаете, че беглецът с червените сплетени коси бил Агингеран Рижия, сенешалът на ирландския крал, който страстно желаел Изолда Русокосата. Той бил страхливец, но магията на любовта го карала всяка сутрин да се въоръжава и да дебне в засада чудовището, за да го убие. Ала щом отдалече чуел рева му, хуквал да бяга. Този ден, придружен от четиримата си другари, той се осмелил да се върне по пътя. Намерил убития дракон, мъртвия кон, преломения щит и помислил, че победителят е издъхнал някъде. Тогава отрязал главата на чудовището, отнесъл я на краля и поискал обещаната прекрасна награда.

Кралят никак не повярвал на геройството му, но тъй като искал да уважи правото му, наредил след три дни да повикат всички васали в двореца: пред съвета на бароните сенешалът Агингеран щял да докаже победата си над дракона.

Когато Изолда Русокосата научила, че ще я дадат на този страхливец, първо избухнала в смях, после заоплаквала съдбата си. Но на другия ден, подозирайки измамата, тя взела със себе си своя слуга, русокосия предан Перинис, както и своята млада прислужница и другарка Бранжиен. Тримата тайно препуснали към бърлогата на чудовището и докато яздели, Изолда забелязала на пътя следи от конски копита с необичайна форма: очевидно конят, преминал оттам, не бил подкован в тази страна. После намерила чудовището с

отрязаната глава и мъртвия кон, който не бил оседлан по ирландски обичай. Види се, някакъв чужденец е убил дракона, но дали той все още е жив?

Изолда, Перинис и Бранжиен дълго го търсили. Най-после сред блатните треви Бранжиен съгледала блестящия шлем на храбреца. Той още дишал. Перинис го качил на коня си и тайно го отнесъл в стаята на жените. Там Изолда разказала на майка си за случилото се и поверила чужденеца в нейни ръце. Когато кралицата свалила оръжието му, изпод дрехите паднал отровният език на дракона. Тогава ирландската кралица свестила ранения с някаква целебна билка и му рекла:

— Чужденецо, зная, че ти си истинският убиец на чудовището. Но нашият сенешал, подлец и страхливец, е отрязал главата на дракона и в отплата иска дъщеря ми, Изолда Русокосата. Ще можеш ли след два дни да докажеш в двубой с него, че той е измамник?

— Кралице — отвърнал Тристан, — срокът е кратък. Но не се съмнявам, вие можете да ме излекувате за два дни. Аз завоювах Изолда в борба с дракона, може би ще я завоювам и в двубой със сенешала.

Тогава кралицата го обградила с топли грижи и му приготвила животворни церове. На другия ден Изолда Русокосата му приготвила лечебна баня и внимателно намазала тялото му е някакъв балсам, направен от майка ѝ. Тя се загледала в лицето му, забелязала, че е красив, и взела да си мисли: „Наистина, ако е храбър, колкото е хубав, моят рицар ще предизвика люта битка!“ Но ободрен от топлата вода и благоуханията, Тристан я гледал и като си помислил, че е спечелил Кралицата със златните коси, започнал да се усмихва. Изолда забелязала това и си казала: „Защо ли се усмихва този чужденец? Дали направих нещо не както трябва? Дали не пропуснах някоя от услугите, които всяка девойка дължи на своя гост? Да, може би се усмихва, защото забравих да лъсна оръжието му, потъмняло от отровата.“

Тя се запътила натам, където били положени оръжията на Тристан. „Шлемът е от хубава стомана — помислила тя — и няма да му изневери, когато стане нужда. Ризницата е здрава, лека, съвсем достойна за такъв юнак.“ Тя стиснала меч за дръжката: „Наистина хубав меч, подходящ за един храбър барон.“ И извадила меч от великолепната ножница, за да го избърше от кръвта. Но видяла, че върхът на острието е широко нащърбен. Забелязала формата на

счупването: не е ли това острието, което се било пречупило в главата на Морхолт? Поколебала се, вгледала се отново, поискала да се увери в подозрението си. Изтичала до стаята, където пазела парчето стомана, неотдавна извадено от черепа на Морхолт. Съединила нащърбените части: следата от счупването едва личала.

Тогавя се спуснала към Тристан и като размахала тежкия меч над главата на ранения, извикала:

— Ти си Тристан от Лоноа, убиецът на Морхолт, скъпия ми вуйчо; сега е твой ред да умреш!

Тристан направил усилие да спре ръката ѝ: напразно — тялото му било сковано, но мисълта му била бърза. И той заговорил изкусно:

— Така е, ще умра; но за да ти спестя тежките угризения, чуи думите ми. Кралска дъще, знай, че ти не само имаш властта, но и правото да ме убиеш. Да, ти имаш право над моя живот, защото два пъти ме спаси от смърт и ме върна към живота. Първия път беше неотдавна: аз бях раненият жонгльор, когото ти спаси, като изтръгна от тялото му отровата, с която беше намазано копието на Морхолт. Не се срамувай, девойко, че си изцерила тези рани; нали аз ги получих в честна битка? Нима убих Морхолт е измама? Нима той не беше ме предизвикал? Нима не трябваше да се защитавам? Втори път отново ме спаси, когато дойде да ме търсиш край блатото. Ах! Нали заради теб, девойко, победих дракона... Но да оставим това: исках само да ти докажа, че след като два пъти ме отърва от смъртна опасност, ти имаш право над моя живот. Убий ме сега, ако искаш да спечелиш слава и почести. Не се съмнявам, че когато легнеш в прегръдките на храбривия сенешал, ще ти бъде приятно да си спомниш за своя ранен гост, който не пожали живота си, за да те спечели и те спечели, и когото си убила беззащитен в тази баня.

— Чувам прекрасни думи — извикала Изолда. — Защо убиецът на Морхолт е поискал да ме спечели? Ах! Сигурно както Морхолт някога се опита да отвлече с кораба си корнуолските момичета, и ти на свой ред си решил да се похвалиш, че достойно ще му го върнеш, като вземеш за своя робиня тази, за която Морхолт милееше най-много.

— Не, кралска дъще — казал Тристан. — Но един ден две лястовички долетяха чак до Тинтажел и донесоха един косъм от твоите златни коси. Аз вярвах, че те идват да ми донесат мир и любов. Затова дойдох да те търся чак отсам морето. Затова се хвърлих в борба с

чудовището и неговата отрова. Погледни този косъм, зашит между златните нишки на моята туника; цветът на златните нишки е потъмнял, но златото на твоя косъм не е загубило блясъка си.

Изолда хвърлила тежкия меч и взела в ръце туниката на Тристан. Видяла златния косъм в нея и дълго мълчала; после целунала своя гост по устните в знак на примирие и го облякла в разкошни дрехи.

В деня на баронския съвет Тристан тайно изпратил на своя кораб Перинис, верния слуга на Изолда, за да покани другарите му да дойдат в двореца нагиздени, както подобава за пратеници на богат крал: защото той се надявал още същия ден да сложи край на това опасно приключение. От четири дни Горвенал и стоте рицари били отчаяни, че са загубили Тристан, и много се зарадвали на новината.

В залата, където ирландските барони вече пристигали на тълпи, те влезли един след друг и седнали на една редица, а скъпоценните камъни блещукали по дължината на пищните им багреници от коприна и пурпур. Ирландците се питали помежду си:

— Кои са тези прекрасни сеньори? Кой ги познава? Вижте разкошните им мантии, украсени със самурова кожа и златни бродерии! Вижте по дръжките на мечовете им, по токите на коланите им как играят отблясъци на рубини, разноцветни смарагди, изумруди и безброй друга скъпоценни камъни, които ние дори не познаваме! Кой е виждал някога такъв блясък? Откъде ли са тези сеньори? На кой крал служат?

Но стоте рицари мълчали и не помръдвали от местата си, който и да влизал.

Когато ирландският крал заел своето място под балдахина, сенешалът Агингеран Рижия предложил да докаже със свидетели и да потвърди в битка, че той е убил чудовището и трябва да му дадат Изолда. Тогава Изолда се поклонила на своя баща и рекла:

— Кралю, тук има един човек, който твърди, че ще избличи вашия сенешал в лъжа и коварство. Ако той още сега докаже, че е избавил кралството ви от тази напасть и че вашата дъщеря не трябва да бъде дадена на един страхливец, обещаваме ли да опростите старите му грехове, колкото и големи да са те, да се помирите с него и го пощадите?

Кралят се замислил и не бързал да даде своя отговор. Но всичките му барони завикали в един глас:

— Простете му, господарю! Простете му!

Кралят казал:

— Прощавам му!

Но Изолда паднала на колене в краката му:

— Татко, първо ме целунете за прошка и примирие в знак, че ще направите същото и с този човек!

Като получила опрощение от баща си, тя отишла да вземе Тристан и го довела за ръка в залата. Щом го видели, стоте рицари се изправили като един, поздравили го с кръстосани ръце пред гърди, наредили се от двете му страни и ирландците разбрали, че той е техен господар. Но тогава някои го познали и в залата отекнал силен вик:

— Това е Тристан от Лоноа, убиецът на Морхолт!

Блеснали голи мечове и гневни гласове повтаряли: „Смърт!“

Но Изолда извикала:

— Кралю, целуни този човек по устните, както обеща!

Кралят го целунал по устните и гласовете стихнали.

Тогава Тристан показал езика на дракона и предложил двубой на сенешала, който не посмял да приеме и признал вината си. После Тристан заговорил така:

— Сеньори, аз убих Морхолт, но прекосих морето, за да ви предложа благородно да изкупя вината си. Затова изложих тялото си на смъртна опасност и ви избавих от чудовището; по този начин спечелих прекрасната Изолда Русокосата. След като я спечелих, аз ще я отведа на моя кораб. Но за да може над ирландската и корнуолската земя да простре криле вече не омразата, а любовта, знайте, че моят скъп господар, крал Марк, ще се ожени за нея. Погледнете тези сто рицари от благородно коляно, готови да се закълнат в светите мощи, че крал Марк нека от вас мир и любов, че неговото желание е да почита Изолда като своя скъпа съпруга, че всички корнуолски рицари ще ѝ служат покорно и ще я почитат като своя господарка и кралица.

Светите мощи били донесени с голяма радост и стоте рицари се заклели, че той е казал истината.

Кралят хванал Изолда за ръка и попитал Тристан дали ще я отведе почтено на своя господар. Тристан дал клетва пред своите сто рицари и пред ирландските барони. Изолда Русокосата тръпнела от срам и безпокойство. Така, след като я спечелил, Тристан я пренебрегнал; красивият разказ за златния косъм бил само една лъжа и

той я водел да я предаде на друг... Но кралят сложил дясната ръка на Изолда в дясната ръка на Тристан и Тристан я задържал в знак на това, че става неин покровител от името на корнуолския крал.

Така заради любовта си към крал Марк, с хитрост и сила, Тристан успял да открие и спечели Кралицата със златните коси.

[1] *Гавоа* — днес Голуей, град в Шотландия. ↑

IV ЧАРОДЕЙНОТО ПИТИЕ

*Не, вино чуй не е било,
ала приличало на вино;
било е питие всесилно —
безкрайна мъка в любовта,
с която срещнали смъртта.*

(Готфрид
Страсбургски)

Когато приближило времето да предаде Изолда на корнуолските рицари, майка ѝ набрала билки, цветя и корени, заляла ги с вино и като вложила цялата си вещина и магически способности, приготвила силно питие. После ги наляла в малък съд и казала тайно на Бранжиен:

— Дъще, на теб се пада да придружаваш Изолда в страната на крал Марк, защото си предана в обичта си към нея. Затова вземи този съд с вино и запомни какво ще ти река. Скътай го така, че ничие око да не го види и ничия уста да не се докосне до него. Но когато настъпи брачната нощ, вечерта, щом всички се разотидат и съпрузите останат насаме, ще сипеш това чародейно питие в една купа и ще го поднесеш на крал Марк и кралица Изолда, за да го изпият заедно. Внимавай, дъще, само те да вкусят от това питие. Защото то има чудно свойство: тези, които пият заедно от него, ще се обикнат с всичките си чувства и с целия си разум, завинаги, в живота и в смъртта.

Бранжиен обеща на кралицата, че ще изпълни волята ѝ.

* * *

Корабът порел дълбоките вълни и отнасял Изолда. Но колкото повече се отдалечавал от ирландската земя, толкова по-скръбно девойката оплаквала съдбата си. Седнала в своята шатра, където се била затворила заедно с прислужницата си Бранжиен, тя плачела при спомена за родната страна. Накъде я отвличали тези чужденци? При кого? Каква участ я очаквала? Щом Тристан понечвал да приближи към нея и да я утеши с нежни думи, тя се гневяла, отблъсквала го и сърцето ѝ се пълнело с омраза. При нея се явявал той, похитителят, убиецът на Морхолт; той, дете е хитрост я изтръгнал от майка и родина; тон дори не благоволил да я запази за себе си, а я отвличал като плячка с кораба си към далечна и чужда земя! „Злочеста аз! — нареждала тя. — Проклето да е това море, което ме носи натам! По-добре да бях умряла на тази земя, дете съм родена, отколкото да живея там!...“

Един ден ветровете стихнали и платната увиснали край мачтата. Тристан наредил да спрат до един остров и стоте корнуолски рицари, уморени от дългото плаване, слезли на брега заедно с моряците. На кораба останала само Изолда и една малка прислужница. Тристан отишъл при кралицата и се опитал да утеши сърцето ѝ. Тъй като слънцето сипело жар, те ожаднели и поискали да утолят жаждата си. Младата прислужница потърсила нещо за пиене и намерила съда с виното, който майката на Изолда била поверила на Бранжиен.

— Намерих вино! — извикала тя.

Но това не било вино. Това била любовта, горчивата радост и безкрайната мъка; това била смъртта. Прислужницата напълнила един бокал и го поднесла на своята господарка. Тя пила на едри глътки, после го подаде на Тристан, който пресушил до дъно чашата.

В този миг влязла Бранжиен и ги видяла, че мълчаливо се гледат с блуждаещи погледи, като омагьосани. Видяла почти празния съд пред тях с чародейното вино и чашата. Грабнала съда, изтичала на кърмата на кораба, хвърлила го сред вълните и простенала:

— Нещастница! Проклет да е денят, в който съм родена, и денят, в който се качих на този кораб! Изолда, приятелко моя, и ти, Тристан, вие изпихте смъртта си!

Корабът отново изпънал платна към Тинтажел. На Тристан му се струвало, че някаква жилава къпина с остри бодли и дъхави цветове пуска корени в сърцето му и здраво обвързва тялото му, всяка негова

мисъл и желание към прекрасното тяло на Изолда. Той си мислел: „Андрет, Генелон, Деноален и Гондони, вие коварно ме обвинявахте, че ламтя за владенията на крал Марк! О! Аз съм много по-коварен и не за земята му ламтя сега! Мили вуйчо, вие, дете ме обикнахте като кръгло сираче, преди да узнаете, че в мен тече кръвта на сестра ви Бланшфльор, вие, дете скръбно плачехте за мен, когато ме носехте на ръце към лодката без платна и гребла, благородни вуйчо, защо още първия ден не изгонихте блудното дете, дошло при вас да ви мами?! Ах! Как можах да помисля такова нещо? Изолда е ваша жена, а аз — ваш васал. Изолда е ваша жена, а аз — ваш син. Изолда е ваша жена и не би могла да ме обича.“

Изолда го обичала. Но тя искала да го намрази; нали той я измамил и пренебрегнал? Тя искала да го намрази, но не можела: сърцето ѝ било ранено от една любов, по-мъчителна от омразата.

Бранжиен ги наблюдавала тревожно, още по-жестоко угнетена, защото само тя знаела какво голямо зло им е причинила. Два дни тайно ги следяла и виждала как отблъскват всякаква храна, всякакви напитки, виждала, че едничката им утеха била да се търсят като слепи, които вървят опипом един към друг, нещастни, когато се измъчват разделени, дважд по-нещастни, когато са заедно и тръпнат пред ужаса от първото признание.

На третия ден, когато Тристан идвал към шатрата, издигната на палубата на кораба, където Изолда седяла, тя го видяла, че приближава, и кротко продумала:

— Влезте, господарю.

— Кралице — рекъл Тристан, — защо ме нарекохте ват господар? Напротив, нали съм ваш верен слуга, ваш васал, който трябва да ви почита, да ви служи и да ви обича като своя кралица и господарка?

Изолда отвърнала:

— Не, ти знаеш, че си мой господар и мой владетел! Ти знаеш, че властвуваш над мен и аз съм твоя робиня! Ах, защо тогава не подлютих раните на ранения жонгльор? Защо не изоставих убиеца на чудовището да загине сред тревите на блатото? Защо не го посякох с вече вдигнатия меч, когато той едва дишаше в банята? Уви! Тогава не знаех това, което зная днес!

— Изолда, какво знаеш днес? Кажи, какво те измъчва?

— Ах! Всичко, което знам, ме измъчва, и всичко, което виждам. Измъчва ме това небе и това море, и тялото ми, и животът ми!

Тя сложила ръка на рамото на Тристан, сълзи удавили блясъка на очите ѝ, устните ѝ потръпвали. Той повторил:

— Приятелко, кажи, какво те измъчва?

Тя отвърнала:

— Любовта ми към теб.

Тогава той слял устните си с нейните.

Но когато и двамата за пръв път сетили вкуса на любовната радост, Бранжиен, която ги дебнела, извикала и с разперени ръце, с лице, обляно в сълзи, се хвърлила в краката им:

— Нещастници! Спрете! Върнете се назад, ако все още имате сили за това! Но не, обратен път няма! Магията на любовта ви увлича и никога вече няма да имате радост без мъка. Вие сте в плен на чародейното питие, на любовния еликсир, който твоята майка, Изолда, беше ми поверила. Единствен крал Марк трябваше да го изпие с теб; но дяволът се подигра с нас тримата и вие изпихте чашата. Приятелю Тристан, Изолда, приятелко моя, за да изкупя вината си пред вас, аз ви давам тялото си, живота си; защото аз извърших престъпление и вие изпихте от проклетата купа любовта и смъртта!

Влюбените се притиснали в своите обятия. В прекрасните им тела туптели желанието и животът. Тристан промълвил:

— Нека сега дойде смъртта!

А когато се свечерило, на кораба, който все по-бързо скачал по вълните към страната на крал Марк, завинаги обречени един на друг, те се отдали на своята любов.

V

БРАНЖИЕН В РЪЦЕТЕ НА РОБИТЕ

*За мен в света е най-голяма чест
да имам аз такава риза бяла,
от никой необличана до днес —
Изолда на любимия що дала.*

(Рамбо, граф
Д'Оранж)

Крал Марк посрещнал Изолда Русокосата на морския бряг. Тристан я хванал за ръка и я завел пред краля. Кралят на свой ред я хванал за ръка и от този миг станал неин покровител. С големи почести я отвел той в замъка Тинтажел и когато се явила пред васалите в залата, хубостта ѝ грейнала с такава светлина, че стените заблестели, сякаш били озарени от изгряващото слънце. Тогава Марк възхвалил лястовичките, които били така любезни да му донесат златния косъм; възхвалил Тристан и стоте рицари, които извършили опасното пътуване по море, за да намерят и доведат радостта на очите и сърцето му. Уви! Този кораб носи и на вас, благородни кралю, горчива мъка и дълбоки терзания.

Осемнадесет дни по-късно, след като поканил всички свои барони, той се оженил за Изолда Русокосата. Но вечерта пред брачната нощ, с нея да прикрие безчестието на кралицата и да я спаси от смърт, Бранжиен легнала вместо нея в брачното ложе. За да изкупи вината от престъпната си грешка на кораба и заради любовта си към своята приятелка тя, преданата, пожертвувала най-скъпото, което имала — чистотата на своето тяло. Тъмната нощ скрила нейната хитрост и срама ѝ пред краля.

На това място разказвачите твърдят, че Бранжиен не била хвърлила съда с чародейното питие, неизпразнен докрай от влюбените,

а на утринта, след като нейната господарка влязла на свой ред в леглото ма крал Марк, Бранжиен наляла в една купа остатъка от питието и го предложила на съпрузите; че Марк дълго пил от него, а Изолда скришом изляла своя дял. Но знайте, сеньори, че тези разказвачи са преиначили историята и са я изопачили. Измислили са тази лъжа, защото не са разбрали прекрасната любов, която Марк винаги е изпитвал към кралицата. И наистина, както ще узнаете това по-нататък, никога, въпреки мъчителните тревоги и ужасните гонения, на които ги подложил, Марк не могъл да откъсне от сърнето си нито Изолда, нито Тристан: ала знайте, сеньори, той не е пил от чародейното питие. Без отрова и без магьосничество, единствено неговото нежно и благородно сърце го вдъхновявало за обич.

* * *

Изолда е кралица и изглежда, че живее в отрада. Изолда е кралица и живее в скърби. Изолда е обградена от ласките на краля, бароните я тачат, а бедният народ я обича. Изолда прекарва деня в своите пишно изографисани стаи, осяяни с цветя. Изолда има скъпоценни кралски украшения, пурпурни постели и тесалийски^[1] килими, песни на арфисти и цветни завеси, на които са извезани леопарди, орли, папагали и всякакви морски и горски животни. Изолда е влюбена и честита и Тристан е винаги край нея, и деня, и нощя, защото, както изисква обичаят при високоблагородните сеньори, той прекарва нощта в кралските покои сред най-близките и доверени хора на краля. Но Изолда трепери от страх. Защо се страхува? Мали пази в тайна любовните си срещи? Кой би се усъмнил в Тристан? Кой би се усъмнил в своя син? Кой я вижда? Кой я дебне? Кой свидетел? Да, един свидетел я дебне — Бранжиен. Бранжиен я държи в своята власт. Боже мой! Ако уморена от слугинското задължение всеки ден да оправя леглото, в което първа е легнала, тя ги издаде на краля! Тристан би загинал от нейното коварство!... Така страхът подлудява кралицата. Но не от вярната Бранжиен, от собственото ѝ сърце извира нейното страдание. Чуйте, сеньори, какво голямо злодейство замислила тя, но както ще разберете, бог се смилил над нея; бъдете милостиви и вие!

Този ден Тристан и кралят отишли далече на лов и Тристан не узнал за това престъпно деяние. Изолда повикала двама роби, обещава им свобода и шестдесет златни византийски монети, ако се закълнат, че ще изпълнят волята ѝ. И те се заклели.

— Ще ви дам — казала тя — една девойка, а вие ще я заведете в гората, далече или близо, но на такова място, където никой никога не ще открие следа от това, което ще направите; там ще я убиете и ще ми донесете езика ѝ. Запомнете думите, които тя ще каже пред вас, за да ги повторите после пред мен. Сега вървете, а като се върнете, ще бъдете свободни и богати.

След това повикала Бранжиен:

— Приятелко моя, виждаш как тялото ми вехне и страда; ще отидеш ли в гората да потърсиш подходящи билки за болестта ми? Повиках двама роби, които ще те водят; те знаят къде растат целебните билки. И тъй, върви с тях, сестро, и запомни добре, че те пращам в гората, защото се отнася за моето здраве и моя живот!

Робите я повели. Като стигнали до гората, тя поискала да спре, тъй като лековитите билки растели край нея в изобилие. Но те я замъкнали по-навътре:

— Ела, девойко, това място тук не е подходящо.

Единият от робите вървял пред нея, другият му я следвал. Пътеката свършила, появили се къпини, преплетени е гъсти трънаци и бодили. Тогава този, който вървял напред, извадил меч си и се обърнал; тя се хвърлила към другия за помощ — той също държал голия си меч в ръка и казал:

— Девойко, наредено ни е да те убием.

Бранжиен паднала на тревата, а ръцете ѝ се опитвали да отстранят мечовете. Тя молела за пощада с толкова милостив и жален глас, че те ѝ рекли:

— Девойко, щом кралица Изолда, твоята и нашата господарка, повелява да умреш, навярно си ѝ причинила някакво голямо зло.

Тя отговорила:

— Не зная, приятели; спомням си само една лоша постъпка. Когато тръгнахме от Ирландия, всяка от нас носеше като нещо най-свидно сред личните си вещи една риза, бяла като сняг, една риза за своята сватбена нощ. Случи се така, че по време на пътуването с

кораба Изолда скъса сватбената си риза и аз ѝ заех моята за първата брачна нощ. Но щом тя иска да умра, предайте ѝ моя поздрав и моята почит; благодаря ѝ за всички добрини, за обичта, с която ме обграждаше още от дете, когато майка ѝ ме купи от пиратите и аз се врекох да ѝ служа. Нека добрият бог закриля нейната чест, тялото ѝ, живота ѝ! Братя, сега удряйте с мечовете!

Робите се смиили. Посъветвали се какво да правят и като преценили, че може би такова злодеяние съвсем не заслужава смърт, я завързали за едно дърво.

После убили някакво младо куче: единият от тях отрязал езика му, завързал го в пеща на ризата си и така двамата отново се явили пред Изолда.

— Каза ли нещо? — тревожно запитала тя.

— Да, кралице, тя каза, че сте разгневена само заради една нейна вина: когато сте пътували по море, вие сте скъсали бялата като сняг риза, която сте посели от Ирландия, и тя ви е заела своята за сватбената нощ. Това е, твърдеше тя, нейното единствено престъпление. Тя благодари за многото добрини, които е видяла от вас още от детството си, и се помоли на бога да закриля вашата чест и вашия живот. Изпраща ви поздрави и почит. Кралице, ето, ние носим езика ѝ, както ни заръчахте.

— Убийци! — извикала Изолда. — Върнете ми Бранжиен, моята скъпа прислужница! Не знаехте ли, че тя беше единствената ми приятелка? Убийци, върнете ми я!

— Кралице, право думат някои: „Жената се мени за кратко време; в един и същи час се смее, плаче, обича, мрази.“ Ние я убихме, защото така ни заповядахте!

— Как така съм ви заповядала? Какво зло ми е направила? Нали тя беше най-скъпата ми другарка, най-добрата, най-преданата, най-прекрасната! Вие знаехте това, убийци: аз я бях пратила да потърси целебни билки и ви я поверих да я закриляте из пътя. Но аз ще кажа, че сте я убили, и ще изгорите на кладата.

— Кралице, тогава знайте, че тя е жива и ще ви я доведем здрава и читава.

Но тя не им повярвала, а съвсем объркана и уплашена, проклинала ту убийците, ту себе си. После задържала единия от

робите, докато другият забързал към дървото, за което била вързана Бранжиен:

— Девойко, бог се смили над вас и вашата господарка отново ви вика.

Когато се явила пред Изолда, Бранжиен паднала на колене, като я молела да опрости вината ѝ; но кралицата също коленичила пред нея и така, притихнали в своите обятия, те примрели от вълнение.

[1] *Тесалия* — област в Северна Гърция. ↑

VI ВИСОКИЯТ БОР

*Изолда, моя обич, Изолда, моя скръб,
животът ми във теб е и в теб е мойта
смърт!*

(Готфрид
Страсбургски)

Не от вярната Бранжиен, от себе си трябвало да се страхуват влюбените. Но как опиянените им сърца да бъдат бдителни? Любовта ги тласка един към друг, както жаждата гони изнемощелия елен към реката; или както след дълго гладуване внезапно пуснатият ястреб връхлита върху плячката си. Уви! Любовта не остава скрита. Наистина поради предпазливостта на Бранжиен никой не изненадал кралицата в прегръдките на нейния любим, но нали всеки час, навсякъде, всички виждат как копнежът ги измъчва, души ги, прелива от сетивата им, както младото вино прелива от бъчвата?

Четиримата злодеи в двореца, които мразели Тристан заради храбростта му, не изпускали от очи кралицата. Те вече знаели истината за нейните любовни срещи и изгаряли от завист, от омраза и радост. Ще отнесат новината на краля; ще видят любовта му превърната в ярост, ще видят Тристан прогонен и осъден на смърт и мъката на кралицата. Все пак те се страхували от гнева на Тристан; но най-после омразата надвила над страха им; един ден четиримата повикали крал Марк на разговор и Андрет му рекъл:

— Благородни кралю, и четиримата дълбоко скърбим, че може би ще събудим гнева на сърцето ти, но наш дълг е да разкрием пред теб това, което изненада и нас. Тя отдаде сърцето си на Тристан, а Тристан иска да те опозори. Напразно бяхме те предупредили; заради обичта си към един човек ти презря своя род и цялото си баронство и

изостави всички ни. Знай, че Тристан обича кралицата: това е самата истина и мълвата вече я разнася.

Благородният крал се олюлял и отвърнал:

— Подлец! Какво коварство си замислил! Да, аз отдадох сърцето си на Тристан. В деня, когато Морхолт вя предложи двубой, вие всички наведохте глави, разтреперихте се и млъкнахте като неми; а Тристан се опълчи срещу него за честта на родината и дори само заради една от раните си можеше да предаде богу дух. Затова го мразите вие и затова го обичам аз, повече от теб, Андрет, повече от всички вас, повече от който и да е. Но кажете, какво сте открили? Какво сте видели? Какво сте чули?

— Наистина нищо, господарю, нищо, което очите ти не могат да видят, нищо, което ушите ти не могат да чуят. Гледай, послушвай се, благородни господарю, може би още не е късно.

И като се оттеглили, те злорадо го оставили насаме да усеща вкуса на отровата.

Крал Марк не могъл да прогони лошата мисъл. На свой ред, против волята си, започнал да следи своя племенник, започнал да следи и кралицата. Но Бранжиен забелязала това, предупредила ги и кралят напразно нравел опити да изпита Изолда с хитрост. Той скоро се отвратил от тази непочтена борба и като разбрал, че не би могъл вече да се освободи от съмнението, повикал Тристан и му казал:

— Тристан, замини нейде далеч от този замък; а след като го напуснеш, не бъди вече така дързък да прескачаш рововете и стените на двореца. Коварни хора те обвиняват в страшна измяна. Не ме питай нищо повече: не бих могъл да предам злословията, без да опозоря и двама ни. Не търси думи, за да ме успокояваш: чувствавам, те ще бъдат безсилни. Но аз не вярвам на тези подлещи; ако им вярвах, щях да те осъдя на позорна смърт! Ала злодейските им клевети смутиха сърцето ми и само твоето заминаване ще го успокои. Замини, а то се знае, аз скоро ще те повикам; замини, скъпи мой синко.

Злодеите чули новината. „Заминал е — говорели те помежду си, — заминал е магьосникът, изгонен като крадец! Какво ще стане с него сега? Сигурно ще прекоси морето, за да търси приключения и нечестно да служи на някой, далечен крал!“

Но Тристан не намерил в себе си сили да замине; когато се прехвърлял през стените и рововете на замъка, той разбрал, че не ще

може да се отдалечи повече; спрял в самия град Тинтажел, подслонил се заедно с Горвенал в дома на един местен жител и започнал да линее, измъчван от треска, ранен по-тежко от деня, в който копието на Морхолт отровило тялото му. Някога, когато безжизнено лежал в колибата, построена до вълните на морския бряг, и когато всички отбягвали вонещите му рани, трима души все пак бдели край него — Горвенал, Динас от Лидан и крал Марк. Сега Горвенал и Динас от Лидан отново били до леглото му, но крал Марк не идвал и Тристан стенел от болка.

„Наистина, благородни вуйчо, тялото ми сега излъчва миризма на по-отблъскваща отрова и любовта ви не може да превъзмогне отвращението ви.“

Но в пламъка на треската копнежът непрестанно, като буен кон го носел към непристъпните кули, зад които била затворена кралицата; кон и ездач се блъскали в каменните стени; но кон и ездач отново се изправяли и продължавали без отдих същия бяг.

Зад непристъпните кули Изолда Русокосата също линеела, още по-нешастна: защото сред тези чужденци, които я дебнели, по цял ден трябвало да се преструва на весела и засмяна; а нощем, неподвижно простряна до крал Марк, трябвало да укротява бунта на ръцете и краката си и пристъпите на треската. Искала да избяга при Тристан. Присторило ѝ се, че става и изтичва към вратата: но в тъмнината пред вратата злодеите са заложили дълги копия: на излизане извитите им тънки остриета жестоко се впиват в нежните ѝ колене. Струвало ѝ се, че пада и от посечените ѝ колене бликват два червени фонтана.

Влюбените скоро ще загинат, ако никой не им помогне. А кой друг ще им помогне, ако не Бранжиен? С риск за живота си се промъкнала тя до къщата, където вехнел Тристан. Горвенал я посрещнал много радостен и за да спаси влюбените, тя научила Тристан на една хитрост.

Не, вие, сеньори, никога не сте чували за по-красива любовна хитрост.

Зад замъка Тинтажел се простирала обширна овощна градина, заобиколена отвсякъде с висока ограда от колове. В нея растели безброй прекрасни дървета, отрупани с плодове, птици и дъхави гранки. В дъното на градината, съвсем близо до коловете на оградата, се извисявал висок и прав бор, чийто мощен ствол поддържал широка, клонеста корона. В подножието му бликал извор: в самото начало водата се разливала бистра и спокойна, преградена от мраморна плоча; по-надолу, стеснена от двата бряга, тя хуквала през овощната градина и прониквала в самия замък, като минавала през стаята на жените.

И тъй, по съвета на Бранжиен, Тристан всяка вечер изкусно одялквал късчета кора и дребни клопки, прескачал през острите колове на оградата, идвал под бора и хвърлял треските и клончетата в извора. Леки като перца, те се носели по повърхността на водата, а в стаята на жените Изолда дебнешком ги очаквала. Вечерите, когато Бранжиен успявала да отстрани крал Марк и четиримата злодеи, кралицата се срещала със своя възлюблен.

Тя изтичвала в градината, пъргава, но и плаха, като при всяка своя стъпка очаквала да види зад дърветата скритите в засада злодеи. Но щом я зървал, Тристан се спускал към нея с разтворени обятия. Тогава ги закриляла нощта и приятелската сянка на високия бор.

— Тристан — говорела кралицата, — нали моряците твърдят, че замъкът Тинтажел е омагьосан и два пъти в годината, зиме и лете, като по чудо изчезва, губи се от погледа? Той изчезна сега. Нали това е вълшебната градина, отдето долитат песни и звуци на арфа? Невидима стена я огражда от всички страни. Нали тук, сред цъфнали дървета и благоуханна земя, живее вечно младият герой в прегръдките на своята любима? И никоя вража сила не може да разбие тази стена от песни и звуци?

По кулите на тинтажелския замък вече отеквали роговете на стражите, които известявали зазоряване.

— Не — отвърнал Тристан, — стената от песни и звуци вече е разбита и това не е вълшебната градина. Но някой ден, приятелко моя, ще се преселим заедно в щастливата страна, отдето никой не се връща. Там се издига бял мраморен замък: на всеки от неговите хиляда прозорци гори запалена свещ; на всеки прозорец един жонгльор свири и пее непрестанно; лъчите на слънцето не стигат дотам, но въпреки

това никой не жали за светлината му: това е райската страна на Живите.

* * *

Но по върховете на тинтажелските кули зората огрява големите каменни блокове, наредени шахматно в зеленикави и лазурни тонове.

Изолда е възвърнала радостта си: подозрението на крал Марк се е разсеяло, ала злодеите разбират, че Тристан отново се е видял с кралицата. Но Бранжиен така зорко пази влюбените, че всички преследвания са напразни. Най-послед дук Андрет, дано бог го зачерни! — казал на другарите си:

— Сеньори, да се посъветваме с Фросин^[1], гърбавото джудже. То познава седемте изкуства^[2], магьосничеството и всякакви вълшебства. При раждането на дете то така добре умее да наблюдава седемте планети^[3] и движението на звездите, че предсказва точно всички събития от живота му. С помощта на могъщите демони Бугибус и Ноарон^[4] то разбулва тайните неща. Ако поиска, то ще ни разкрие и хитростите на Изолда Русокосата.

Тъй като мразело храбростта и красотата, злобното джудже начертало вълшебните знаци, хвърлило тайните си магии и всякакви орисии, разгледало движението на Орион и на Луцифер^[5] и казало:

— Радвайте се, благородни сеньори; тази нощ ще можете да ги хванете.

Завели го при краля.

— Господарю — казал гадателят, — заповядайте на вашите ловци да сложат ремъците на кучетата и седлата на конете; разгласете, че седем дни и седем нощи ще живеете в гората, за да ловувате, и наредете да увисна на бесилото, ако още тази нощ не чуete какво говори Тристан на кралицата.

Кралят го послушал против волята си. Щом паднала нощта, оставил ловците си в гората, взел джуджето на коня зад себе си и се върнал в Тинтажел. Влязъл в градината през един таен вход, който само той знаел, и джуджето го завело под високия бор.

— Благородни кралю, добре е да се качите в клоните на това дърво. Вземете горе и лъка със стрелите, може би ще ви потрябват. Притаете се там, няма да чакате дълго.

— Махай се, дяволско изчадие! — отвърнал Марк.

И джуджето си тръгнало, като отвело коня със себе си.

То казало истината: кралят не чакал дълго. Тази нощ луната греела светла и хубава. Скрит в клоните, кралят видял племенника си да прескача над високите колове. Тристан дошъл под дървото и хвърлил тресчици и клончета във водата. Но докато ги хвърлял, наведен над извора, видял лицето на краля, отразено във водата. Ах! Ако можел да спре тресчиците, които плували по водата. Но не, те бързо препускали през овощната градина. Там, в стаята на жените, Изолда дебнела появата им. Може би вече ги вижда, изтичва навън... Бог да закриля влюбените?

Тя идва. Седнал неподвижно, Тристан я наблюдава и чува откъм дървото съсъка на стрелата, която е плъзгане се намества по кордата на лъка.

Тя идва пъргава и въпреки това предпазлива по навик. „Но какво е това? — помислила тя. — Защо Тристан не източва да ме посрещне тази вечер? Дали не е забелязал някакъв враг?“

Тя се спира, търси с поглед из тъмните храсти: изведнъж на лунната светлина забелязва на свой ред сянката на краля в изворната вода. Тя много добре показала своето женско благоразумие, като изобщо не вдигнала очи към клоните на дървото. „Боже господи! — прошепнала. — Отредете ми само да мога да заговоря първа аз!“

Приближава още малко. Чуйте само как изпреварила и предупредила своя приятел:

— Сеньор Тристан, как посмяхте? Да ме викате да дойда на такова място, в този час! Много пъти вече пращате хабер, че искате да ме молите за нещо, както сте казали. И каква е тази молба? Какво очаквате от мен? Най-последно дойдох, защото не мога да се избавя от мисълта, че щом съм кралица, това е мой дълг. И ето ме тук: какво искате?

— Кралице, искам милост от вас, искам да успокоите краля!

Тя потреперва и плаче. Но Тристан възхвалявал бога, задето е показал опасността на любимата му.

— Да, кралице, често ви пращах хабер да дойдете и все напразно: откакто кралят ме изгони, нито веднъж не благоволихте да се отзовете на молбата ми. Но смилете се над нещастника пред вас; кралят ме мрази, без да знам защо; но вие може би знаете. Та кой друг би могъл да укроти гнева му, ако не вие, благородна кралице, нежната Изолда, на която се осланя кралското сърце?

— Наистина ли, сеньор Тристан, още не знаете, че той ни подозира нас двамата? И то в каква измяна! Нима трябва, като връх на целия ми позор, да чувате тези думи от мен? Моят господар е уверен, че изпитвам престъпна любов към вас. Но бог знае най-добре това и ако лъжа, нека покрие с позор тялото ми! Никога не съм давала любовта си на друг човек, освен на този, който пръв ме взе непорочна в своите обятия. А вие, Тристан, искате да измоля от краля милост за вас? Но само ако знае, че съм дошла тук, под този бор, той още утре ще да заповяда да разхвърлят пепелта ми на ветровете!

Тристан изохкал и промълвил:

— Благородни вуйчо, хората казват: „Подлец е само оня, който върши подлости.“ Но в чие сърце може да се роди такова подозрение?

— Сеньор Тристан, какво искате да кажете? Не, моят господар, кралят, не може сам да измисли тази подлост. Но нечестивците в кралството са го накарали да повярва в лъжата, защото никак не е трудно да заблудиш честните сърца. Те се обичат, казали са му нечестивците и са ни приписали това престъпление. Да, вие ме обичахте, Тристан, защо да отричаме? Нали съм жена на вашия вуйчо и на два пъти ви спасих от смъртта? Да, от своя страна аз също ви обичах: нали сте от кралското потекло и неведнъж съм чувала от майка си, че една жена не обича толкова господаря си, колкото неговия род! Заради любовта си към краля аз обичах и вас, Тристан; сега също ще се радвам, ако ви пощади. Но аз треперя цялата, много се страхувам, тръгвам, доста време стоях тук.

В клоните кралят се трогнал и леко се усмихнал. Изолда изтичала към замъка, Тристан извикал след нея:

— Кралице, в името на Спасителя, помогнете ми, смилете се над мен! Страхливците искат да отстранят от краля всички, които го обичат. Те успяха и сега му се подиграват. Добре, щом трябва, ще напусна тази страна, ще отида нейде далече, клетник, какъвто някога дойдох тук; но поне измолете от краля като отплата за досегашната ми

служба при него и за да мога без срам да яздя по другите земи, да ми даде достатъчно пари, за да откупя коня и оръжието си.

— Не, Тристан, вие не би трябвало да ми отправяте такава молба. Аз съм сама в това кралство, сама в този дворец, където никой не ме обича, беззащитна, подвластна на краля. Ако му кажа дори само една дума за вас, не виждате ли, че се излагам на позорна смърт!? Бог да ви закриля, приятелю! Кралят незаслужено ви мрази. Но където и да идете, бог ще ви бъде закрилник.

Тя отново се втурнала към замъка и тичала чак до стаята си, където Бранжиен разтреперана я приела в обятията си. Кралицата ѝ разказала за случилото се. Бранжиен възкликнала:

— Изолда, господарке моя, бог е направил велико чудо за вас! Той е милостив баща и не иска злото на тези, които смята за невинни.

Под високия бор, опрян на мраморната плоча, Тристан скапвал съдбата си:

— Дано бог се смили над мен и премахне голямата несправедливост, заради която страдам от моя скъп господар!

Когато той отново се прехвърлил през оградата на овощната градина, кралят се усмихнал и си рекъл:

— Мили племеннико, благословен да е този час! Ето: далечният поход, който подготвяше тази сутрин, вече свърши!

А недалеч оттук, на една полянка в гората, джуджето

Фросин гадаело съдбата си по движението на звездите и прочело, че кралят го заплашва със смърт; почерняло от страх и срам, подуло се от ярост и бързо избягало към земята на валийците.

[1] *Фросин, гърбавото джудже* — според някои изследователи етимологичният смисъл на името е „жаба“. В средновековната литература физическата уродливост е неделима от нравствената поквара. ↑

[2] *Седемте изкуства* — основните дисциплини в средновековното светско образование са: граматика, диалектика, реторика, аритметика, геометрия, история и музика. ↑

[3] *Седемте планети* — според древната астрономия планетите биват два вида: подвижни и неподвижни. Подвижните планети са седем: Слънцето, Луната, Меркурий, Венера, Марс, Юпитер и Сатурн.

↑

[4] *Бугибус* и *Ноарон* — средновековни прозвища на дявола. ↑

[5] *Орион* — съзвездие от екваториалния небесен пояс, съседно на съзвездието Телец. *Луцифер* (от лат. „носещ светлина“) — с това име, по римска традиция, през средновековието са наричали Зорницата и Вечерницата. ↑

VII

ДЖУДЖЕТО ФРОСИН

*Проклето да е трижди туй джудже,
щом иска да погуби знатен воин!*

(Билхарт Обергски)

Крал Марк се помирил с Тристан. Разрешил му да се завърне в замъка и както по-рано Тристан отново прекарвал нощта в кралската стая сред най-близките и доверени хора на краля. Когато поискал, той можел да влиза в нея или да излиза: кралят вече не се грижел за това. Но кой може дълго време да пази в тайна любовта си?

Марк опростил вината на коварните барони и когато един ден сенешалът Динас от Лидан срещнал гърбавото джудже да скита немилно-недраго из горите, завел го при краля, който се смилил над него и опростил злодеянието му.

Ала кралската доброта възбудила още повече омразата на бароните. След като отново изненадали Тристан и кралицата, те се съюзили със следната клетва: ако кралят не изгони своя племенник от кралството, те ще се оттеглят в непристъпните си замъци и ще се опълчат срещу него. Повикали краля на разговор:

— Господарю, обичай ни, мрази ни, твоя воля; но ние искаме да изгониш Тристан. Той люби кралицата и всеки, който иска, вижда това, ала ние, ние няма да го търпим повече.

Кралят ги слушал, въздъхнал, навел глава към земята, и мълчал.

— Не, кралю, ние повече няма да търпим това, защото сега знаем, че тази вест, която по-рано те смути, вече не може да те изненада и ти се примиряваш с тяхното престъпление. Какво ще правиш? Помисли, посъветвай се.

Но ако завинаги не прогониш твоя племенник, ние ще се оттеглим в кашите баронски владения, ще принудим и другите васали

да напуснат двореца, защото няма да понесем да останат там. Това е нашата воля пред теб. Избирай!

— Сеньори, веднъж повярвах на грозните ви думи за Тристан, после съжалявах за това. Но тъй като сте мои верни хора и не искам да загубя подкрепата на своите васали, посъветвайте ме, настоятелно ви моля, длъжни сте да ми дадете съвет какво да правя. Добре знаете, че отбягвам всякаква горделивост и невъздържаност.

— Тогава, господарю, повикайте тук джуджето Фросин. Вие не му вярвате заради премеждието в овошката градина, но нали то прочете по звездите, че кралицата ще дойде точно тази вечер под високия бор? Джуджето знае много неща, посъветвайте се с него.

Дотичал проклетият гърбушко и Деноален го завел пред краля. Чуйте какъв коварен съвет дало джуджето на Марк:

— Господарю, нареди на своя племенник още утре в зори да препусне галоп към Кардуел^[1], за да отнесе на крал Артур едно пергаментово писмо, запечатано с восък. Кралю, Тристан спи до твоето легло. Излез от стаята си по време на първия сън и аз се кълна в бога и в римския закон^[2], че ако изпитва греховна любов към Изолда, той ще попска да говори с нея, преди да замине. Но ако отиде при нея, без аз да разбера това и без ти да го видиш, тогава убий ме. Остави ме да подреда всичко останало, както аз си знам, внимавай само да не кажеш на Тристан за писмото преди лягане.

— Добре — съгласил се Марк, — така да бъде!

Тогава джуджето извършило грозно коварство. Отишло при един хлебар и за четири стари пари поискало ситно смяно брашно, което скрило под пеша на дългата си дреха. Ах! Кой някога би се сетил за таква коварство? Късно вечерта, когато кралят вече бил вечерял и телохранителите му заспали в обширната съседна стая, Тристан дошъл до леглото на краля, както обичайно правел.

— Скъпи племеннико, изпълнете волята ми: ще препуснете с коня си до Кардуел при крал Артур и ще му дадете да прочете това писмо. Предайте му поздрав от мен и не оставайте повече от ден при него.

— Кралю, ще го занеса утре.

— Да, утре преди разсъмване.

И ето Тристан силно развълнуван. От леглото му до леглото на Марк разстоянието било не по-малко от дължината на едно копие.

Обзело го лудо желание да говори с кралицата и той мислено си обещал, че към призори, ако Марк е заспал, ще поговори с нея. Ах! Господи! Каква безумна мисъл!

Както обикновено джуджето лежало в кралската стая. Когато помислило, че всички спят, то станало и посипало ситното брашно между леглото на Тристан и кралското легло. Ако единият от влюбените отиде при другия, брашното ще запази отпечатъка от стъпките му. Но когато джуджето разпръсквало брашното, Тристан бил все още буден и го видял.

„Какво значи това? Джуджето няма навика да ме обслужва за мое добро; но то ще бъде разочаровано. Да не съм луд да оставя следите си!“

В полунощ кралят станал и излязъл, последван от джуджето. В стаята било тъмно: нито запалена свещ, нито някакъв фенер. Тристан се изправил в леглото си. Господи! Защо му хрумнала тази мисъл? Събрал крака, преценил разстоянието, скочил и паднал в леглото на краля. Уви! Предния ден в гората един глиган го бил наранил в крака и за нещастие раната въобще не била превързана. При напрегането от скока тя се отворила и пуснала кръв, но Тристан не усетил, че кръвта тече и обагря в червено чаршафите. А в това време навън под лунната светлина с помощта на магическото си изкуство джуджето разбрало, че влюбените са се събрали. Потръпнало от радостна възбуда и казало на краля:

— Върви, и ако и сега не ги хванеш заедно, заповядай да ме обесят!

Тогава тръгнали към стаята: кралят, джуджето и четиримата нечестивци. Но Тристан ги чул; станал и с един скок стигнал до леглото си... Уви! При скока във въздуха кръвта подло потекла от раната върху брашното.

Ето кралят, бароните и джуджето, което носело фенер. Тристан и Изолда се престрували, че спят. Те били останали сами в стаята заедно с Перинис, който спял в краката на Тристан и не мърдал. Но кралят видял окървавените чаршафи на леглото и ситното брашно на пода, обагрено с пресни капки кръв.

Тогава четиримата барони, които ненавиждали Тристан заради храбростта му, го задържали в леглото му и заплашили кралицата;

подигравали се с нея, обиждали я и обещавали да ѝ дадат заслужена присъда. После открили кървящата рана.

— Тристан — рекъл кралят, — сега никакво опровержение вече няма да ви спаси. Утре ще умрете.

Тристан извикал към краля:

— Милост, господарю! В името на бога, който понесе страданието, господарю, смилете се над нас!

— Господарю, отмъсти му! — говорели нечестивците.

— Скъпи вуйчо, не ви умолявам за себе си, какво значение има моята смърт? Всички знаят, че ако не се боех да не ви разгневя, скъпо щях да платя тази обида на страхливците, които без вашата закрила не биха посмели да ме докоснат с пръст; но от уважение и обич към вас аз се оставям на вашето благоволение: ето ме, господарю, нравете с мен каквото искате, но помилвайте кралицата!

И Тристан се поклонил и паднал в краката му:

— Милост за кралицата, защото, ако някой в твоя дом е достатъчно дързък да поддържа лъжата, че изпитвам греховна любов към нея, ще ме срещне готов за двубой на бойното поле. Господарю, пощадете я, в името на бога!

Но тримата барони ги вързали с въжета, него и кралицата. Ах! Ако е знаел, че няма да му позволят да докаже невинността си в двубой на бойното поле, по-скоро би се оставил да отсекаат ръцете и краката му, отколкото да понесе обидата, че подло е вързан.

Но той се осланял на бога и знаел, че никой няма да дръзне да вдигне оръжие срещу него. И наистина, с право се осланял на бога. Когато се кълнял, че не е обичал кралицата с греховна любов, подлеците се смеели на безсрамната му лъжа. Но аз се обръщам към вас, сеньори, вие, които знаете истината за чародейното питие, изпито на кораба в морето, вие ще прецените дали е лъгал! Престъплението не се доказва от постъпката, а от нейната справедлива присъда. Хората виждат постъпката, по бог вижда сърцата и той е единственият праведен съдник. Затова и е наредил всеки обвиняем да има възможност да защитава в битка своето право, а той самият се бие на страната на невинния.

Ето защо Тристан е поискал правосъдие и честен двубой и се пазел да не обиди с нещо крал Марк. Но ако е могъл да предвиди това,

което отпосле се случило, той е щял да убие злодеите. Ах! Господи!
Защо ли не ги е убил?

[1] Кардуел — според британските легенди, една от резиденциите на крал Артур. Някои специалисти отъждествяват това име с Карлайл — град в Северна Англия, на границата с Шотландия. ↑

[2] *Римския закон* — метонимично название на католическата църква. ↑

VIII

СКОКЪТ ОТ ПАРАКЛИСА

*Кой зърне стана ѝ и нейното лице
и не усети милост в своето сърце —
той трябва да е някакъв злодей.*

(Берул)

Из целия град в тъмната нощ се разнася новината: Тристан и кралицата са хванати; кралят иска да ги убие. Богати и бедни, всички плачат.

„Уви! Трябва скръбно да плачем! Тристан, храбри рицарю, нима ще умреш от такова грозно предателство? И ти, благородна и почитана кралице, в кое кралство може някога да се роди толкова хубава и толкова мила кралска дъщеря? Това ли е, гърбаво джудже, плодът на твоите магьосничества? Дано никога не види божия лик този, който те срещне и не забие копието си в твоето тяло. Тристан, скъпи, благородни приятелю, когато Морхолт, дошъл да похити чадата ни, слезе на този бряг, никой от нашите барони не посмя да се опълчи с оръжие срещу него, всички мълчаха като неми. Само ти, Тристан, отиде на бой заради всички нас, корнуолските мъже, и уби Морхолт; а той те нарани с копие, от което за малко не умря заради нас. Днес, като си спомняме тези неща, нима имаме право да се съгласим с твоята смърт?“

Ридания и викове се понесли над града; всички хукнали към двореца. Но кралят бил така разгневен, че никой от бароните не намерил сили и кураж да дръзне и каже поне една дума, за да сломи волята му.

Денят приближавал, нощта си отивала. Още пред изгрев-слънце Марк пришпорил коня си към мястото, където обикновено провеждал съдебните процеси. Той наредил да се изкопае яма в земята и там да се

струпат остри и жилави лозови пръчки, бели и черни трънаци, изскубнати с корените.

В часа на първата молитва заповядал да се разгласи шумно из страната, че свиква веднага корнуолските мъже. И те заприиждали е шум и врява: нямало човек да не плаче с изключение на джуджето от Тинтажел. Тогава кралят заговорил така:

— Сеньори, заповядах да се издигне тази трънена клада за Тристан и кралицата, защото те съгрешиха пред закона.

Но всички извикали към краля:

— На съд, кралю! Първо съдебен процес, прошка^[1] и съдебна защита! Да ги убием без съд, е подло и престъпно! Кралю, отсрочка и милост за тях!

Марк отвърнал разгневено:

— Не, нито отсрочка, нито милост, нито съдебна защита, нито присъда! В името на нашия бог, който е създал този свят, ако някой още веднъж се осмели да поиска такова нещо, пръв ще пламне на кладата!

И той заповядал да запалят огъня и най-напред да идат да доведат Тристан от замъка.

Тръните пламнали. Всички млъкнали. Кралят чакал.

Слугите изтичали до стаята, където влюбените строго били пазени. Повели Тристан, чиито ръце били вързани с въжета. За бога! Било истинско унижение да го водят така! Очите му се навлажнили от обидата, но какво ще му помогнат сълзите? Отвели го позорно вързан; а кралицата крещяла, почти обезумяла от мъка:

— Нека ме убият, приятелю, за да се спасите вие, и това ще бъде най-голямата радост за мен!

Стражата и Тристан излезли от града и се отправили към кладата. Но след тях препуснал някакъв конник, настигнал ги, скочил в движение от бойния си кон: това бил Динас от Лидан, добрият сенешал. Щом чул врявата от това злощастно събитие, той долетял от своя замък Лидан и пяната, потта и кръвта от пришпорването блестели по хълбоците на коня му:

— Синко, бързам към мястото на кралския съд. Може би бог ще ме благослови да направя такова съдебно следствие, което да помогне и на двамата; той вече ми повелява да облекча поне малко мъките ти. Приятели — казал той на слугите, — искам да го заведете с отвързани

ръце. — И Динас отрязал позорните въжета. — Ако се опита да избяга, нали държите мечове в ръцете си?

После целунал Тристан по устните, скочил на седлото и препуснал напред.

* * *

И тъй, чуйте колко милостив е господ-бог. Той не поискал смъртта на грешника, благосклонно приел сълзите и жалбите на бедните хора, които го умолявали да спаси нещастните влюбени. Близо до пътя, по който водели Тристан, на върха на висока скала, току над морето, се издигал малък параклис, обърнат на север.

Стената на олтара била иззидана в самия край на скалата, която стръмно се спускала към морето с остри, каменисти ръбове; на полукръглата стена към пропастта имало прозорец със стъклопис, изкусно творение на някакъв праведник.

Тристан се обърнал към тези, които го пазели:

— Сеньори, вижте този параклис; разрешете ми да вляза в него. Преди смъртта си искам да помоля бога да бъде милостив към мен, задето така го обидих. Сеньори, параклисът няма друг изход освен този тук; всеки от вас държи меч в ръцете си; добре знаете, мога да мина само през тази врата и след като се помоля на бога, ще трябва да се предам в ръцете ви!

Един от стражата казал:

— Можем да му разрешим.

Пуснали го да влезе. Той изтичал през църквата, прекосил олтара, стигнал до стъклописа, отворил прозореца и скочил... По-добре този скок, отколкото смъртта на кладата пред такова събрание!

Но знайте, сеньори, че бог милостиво го пощадил: вятърът издул дрехите му, повдигнал го и го спуснал на едни широк камък в подножието на скалата. Корнуолци и днес наричат тази скала „Скокът на Тристан“.

А пред входа на параклиса продължавали да го чакат. Но то било напразно, защото сега сам бог го взел под своята закрила. Той тичал: рохкият пясък се слягвал под стъпките му. Паднал, обърнал се, в

далечината видял кладата: пламъкът фучал, димът се виел нагоре. Той тичал.

Препасал меч, препускайки с все сила, Горвенал се измъкнал от града: кралят щял да заповяда да го хвърлят на кладата на мястото на господаря му. Настигнал Тристан в степта и Тристан извикал:

— Учителю! Бог се смили над мен! Ах! Защо стана така с мен, клетника? Щом Изолда я няма, нищо не ми трябва. По-добре да се бях пребил при скока! Аз се спасих, Изолда, а теб ще те убият. Изгарят я заради мен; а аз ще умра заради нея.

Горвенал му рекъл:

— Любезни господарю, успокойте се, гневът е лош съветник. Вижте този шумнат храсталак, опасан с широк ров; да се скрием в него: по този път минават много хора; те ще ни кажат какво е станало и ако изгорят Изолда, синко, кълна се в бога, син на Мария, никога да не легна под покрив, докато не отмъстим за нея.

— Скъпи учителю, мечът ми не е в мен.

— Ето, аз ти го донесох.

— Добре, учителю, вече не се боя от нищо освен от бога.

— Синко, под дрехата си имам още нещо, което ще те зарадва: ей тази лека и здрава ризница, която може да ти послужи.

— Дай, скъпи учителю. С помощта на бога, в когото вярвам, сега ще освободя моята любима.

— Не, не бързай толкова — казал Горвенал. — Бог навярно ти е отредил по-сигурно отмъщение. Помисли, не е по силите ти да се приближиш до кладата; хората я обграждат от всички страни и се страхуват от краля: който иска освобождаването ти, пръв ще посегне да те удари. Изчакай, синко, нали си чувал: безумието не е храброст. Изчакай...

* * *

И тъй, когато Тристан се хвърлил от скалата, някакъв бедняк го видял да се изправя и да бяга. Той изтичал в Тинтажел и се промъкнал до стаята на Изолда.

— Кралице — казал той, — не плачете повече. Вашият приятел се спаси!

— Господи — възкликнала тя, — как да ти се отблагодаря за това! Сега и да ме връзват или развързват, да ме помилват или убиват — все ми е едно!

А злодеите така жестоко били стегнали въжетата около китките на ръцете ѝ, че бликнала кръв. Но тя рекла с усмивка:

— Ако заплача от тази болка сега, когато бог в своята доброта току-що е изтръгнал моя любим от тези злодеи, значи, не бих била достойна за него!

Когато до краля достигнала новината, че Тристан е избягал през прозореца, той пребледнял от гняв и заповядал на своите воини да доведат Изолда при него.

Повели я; тя се явила пред входа на залата, протегнала нежните си ръце, от които капела кръв. Откъм улицата се надигнала протестна гълчава:

— О, боже! Милост за нея! Благородна кралица, почитана наша кралица, с каква скръб зачерниха земята ни тези, които подло те предадоха! Проклети да са трижди!

Завлекли кралицата до трънената клада, която пращяла от пламъците. Тогава Динас, лиданският сеньор, паднал в краката на краля:

— Господарю, изслушан ме: дълго време честно ти служих, без нито веднъж да ти изменя, без да се облагодетелствувам от това; защото нито един бедняк, нито един сирак, нито една старица не са ми дали дори пукната пара за сенешалството, което изпълнявам в двореца открай време. Като отплата за всичко обещавай, че ще помилваш кралицата. Искаш да я изгориш без съд: това значи да извършиш престъпление, тъй като тя не признава греха, в който я обвиняваш. Премисли още веднъж всичко. Ако изгориш тялото ѝ, вече няма да има сигурност в кралството ти: Тристан избяга; той добре познава полетата, горите, бродовете на реките, планинските проходи, а е добър воин. Наистина, ти си му вуйчо и той няма да воюва срещу теб, но ще избие всичките ти барони, васалите ти, които свари да нападне от засада.

А четиримата барони пребледнели от страх при тези думи: те вече виждали как Тристан ги дебне в засада.

— Кралю — продължил сенешалът, — ако е истина, че съм ти служил вярно цял живот, предай ми Изолда; аз ще отговарям за нея

като неин пазител и неин поръчител.

Но кралят хванал ръката на Динас и дал клетва в името на светците, че незабавно ще я накаже.

Тогава Динас скочил на крака:

— Кралю, аз се връщам в Лидан и отказвам да ти служа повече.

Изолда го погледнала с тъжна усмивка. Той яхнал бойкия си кон и се отдалечил с наведена глава, разгневен и мрачен.

Изолда приближила до пламъците. Тълпата наоколо крещяла, проклинала краля, проклинала предателите. По лицето на кралицата потекли сълзи. Облечена била в таена сива туника, през която проблясвала тънка златна нишка; златна нишка била вплетена и в косите и, които се спускали чак до земята. Само човек със злодейско сърце можел да гледа такава хубост, без да се смили над нея. Боже! Как стегнато били вързани ръцете ѝ!

Но ето, сто болни от проказа, обезобразени, е проядена и белезникава плът, дотичали на своите скърцащи като кречетала патерици, затълпили се пред кладата, а изпод подутите им клепачи кървясалите очи се наслаждавали на гледката.

Ивен^[2], най-отвратителният от тях, извикал на краля със своя писклив глас:

— Господарю, ти искаш да хвърлиш жена си в тази жарава; това е добра присъда, но възмездието е твърде кратко. Силният огън бързо ще я изгори, силният вятър бързо ще пръсне пепелта ѝ. И когато след малко пламъкът стихне, страданието вече ще е свършило. Искаш ли да ти предложи по-тежко наказание, така че тя да живее, но в голямо безчестие и винаги да желае смъртта? Искаш ли, кралю?

Кралят отвърнал:

— Да, за нея животът в голямо безчестие е по-лош от смъртта... Който ми предложи такава изтезание, ще предпочета него.

— Господарю, тогава ще кажа накратко какво съм намислил. Виж, тука с мен са моите сто другари. Дай ни Изолда и нека тя бъде жена на всички ни! Болестта разпалва нашите желания. Дай я на твоите прокажени; никоя благородница никога не е имала по-лош край. Виж, дрипите лепнат по раните ни, които постоянно текат. На нея ѝ харесваше при теб, радваше се на скъпи платове, украсени с меки кожички, на скъпоценни накити, на разкошни зали с цветен мрамор; тя, която се наслаждаваше на хубави вина, на почести и радости,

когато разбере, че твоите прокажени я задирят, когато се наложи да влезе в нашите мръсни и схлупени бордеи и да спи с нас, тогава Изолда Прекрасната, Русокосата, ще признае греха си и ще съжaliaва за тази хубава трънена кладя!

Кралят го изслушал, изправил се и дълго стоял неподвижен. Най-после изтичал към кралицата и я хванал за ръката. Тя извикала:

— Милост, господарю, по-добре ме изгорете, изгорете ме!

Кралят я предал. Ивен я повел и стоте болни налитали към нея от всички страни. Като слушали виковете и крясъците им, всички сърца се свивали от мъка и състрадание. Но Ивен бил радостен. Изолда си отивала, Ивен я отвеждал. Грозното шествие напуснало града.

Тръгнали по пътя, където Тристан дебнел в засада. Горвенал въздъхнал:

— Какво ще правиш, синко? Ето я твоята любима!

Тристан пришпорил коня си от гъстия храсталак:

— Ивен, ти доста време я придружаваш: пусни я сега, ако искаш да живееш!

Но Ивен разкопчал наметалото си:

— Дръжте се, приятели! Хващайте тоягите! Удряйте с патериците! Дойде време да покажем храбростта си!

Тогава се открила чудна гледка: прокажените отметнали своите наметала, изправили се на болните си крака, запъхтели, закрещели, размахали патериците си: един заплашва, друг ръмжи. На Тристан му било противно да ги удря; разказвачите твърдят, че Тристан убил Ивен: но това са мерзости; не, той е бил необикновено храбър за такoва недостойно отмъщение. Ала Горвенал откъртил здрав дъбов клон и го стоварил по черепа на Ивен: бликнала черна кръв и потекла чак до разкривените му ходила.

Тристан отново взел кралицата: от този момент тя вече не усещала никаква болка. Той срязал въжетата на ръцете ѝ; и като минали през полето, Тристан, Изолда и Горвенал потънали в дебрите на Мороайската гора^[3]. Там, в бездънните гори, Тристан се чувствувал в безопасност, както зад стените на укрепен замък.

Малко преди залез-слънце те спрели в подножието на някакъв връх; страхът омаломощил кралицата; тя отпуснала глава на рамото на своя любим и заспала.

На сутринта Горвенал скришом взел лъка на един горски пазач и две назъбени, снабдени с пера стрели, които дал на Тристан: добрият стрелец издебнал един сърнен и го убил. Горвенал събрал наръч сухи клони, чукнал с огнивото, блеснала искра и той наклал голям огън, за да опека дивеча. После Тристан насякъл вършини, направил колиба и я покрил със стара шума. Изолда я постлала с гъсти треви.

Така, дълбоко в пустата гора за бегълците започнал суров, но щастлив живот.

[1] *Прошка*, на старофренски *escondit* — тържествен акт (двубой или клетва), чрез който обвиняемият доказва невинността си. ↑

[2] *Ивен* е името на един от най-прочутите герои в куртоазните романи. Неговите подвизи са продиктувани от стремежа му да помага на онеправданите и бедните. Водачът на стоте прокажени (в средновековната литература показаната често е символ на невъздържана похотливост) Ивен е антитеза на истинския рицар (Тристан със свитата си от сто знатни рицари). ↑

[3] *Мороайската гора* — гора в Северозападна Англия. Жозеф Бедие е взел този епизод от Берул, който свързва името на гората (*Morois*) с израза *mort au roi* (смърт за краля). Наистина, Тристан се укрива в гората и заплашва със смърт всеки кралски служител, който прониква в нея. ↑

IX МОРОАЙСКАТА ГОРА

— Ние загубихме света, и светът нас; как ви се струва това, Тристан, приятелю? — Приятелко, щом сте до мен, какво повече ми трябва? Ако целият свят сега беше с нас, пак щях да виждам единствено вас.

„Роман в проза за Тристан“

Измъчени и изтерзани, те бродят из дебрите на пустата гора като подгонени животни и рядко се осмеляват да нощуват там, където са били предната вечер. Хранят се само с месо от диви зверове и с мъка си спомнят за вкуса на солта и хляба. Измършавелите им лица са преbledнели; разкъсани от къпините, дрехите им висят на парцали, ала те се обичат и не чувствуват страданието.

Един ден, както обикаляли из неизбродните гори, които никога не били виждали брадва, случайно попаднали на постницата на брат Огрин^[1].

В една рядка кленова горичка, огряна от слънцето, старецът ситнел с дребни крачки край своя параклис, като се подпирал на тояжката си.

— Сеньор Тристан — извикал той, — чуйте каква страшна клетва са дали корнуолските мъже. Кралят заповядал да се разгласи из всички енории: който ви хване, ще получи за награда сто златни монети и всички барони са дали дума да ви предадат живи или мъртви. Разкайте се, синко! Бог прощава на грешника, който иска да се разкае.

— Да се разкая ли, сеньор Огрин? За какво престъпление? Вие, дете ни осъждате, знаете ли какво питие пихме, когато пътувахме по море? Да, чародейното питие ни упои и аз предпочитам цял живот да прося по друмищата и да живея от треви и корени заедно с Изолда, отколкото без нея да бъда крал на богато кралство.

— Сеньор Тристан, бог да ви е на помощ, защото сте загубили този свят, както и другия. Който е предал господаря си, той трябва да бъде разчекнат между два коня, да бъде хвърлен на клада и там, дето падне пепелта му, не никне трева, дори посевиът остава неплоден; а дърветата и храстите умират. Тристан, върнете кралицата на този, за когото е омъжена по закона на Рим!

— Тя вече не е негова: той я предаде на прокажените и аз я изтръгнах от ръцете им. Отсега нататък тя е моя и аз не мога да се разделя от нея, нито тя от мен.

Огрин бил седнал. Изолда плачела в краката му, склонила глава на коленете на човека, който страдал за бога. Отшелникът ѝ повтарял светото слово на Писанието; но тя клатела глава и не му вярвала.

— Уви! — казал Огрин. — Каква утеха може да се даде на мъртъвци? Покай се, Тристан, защото, който живее в грях, без да се разкае, е мъртвец.

— Не, аз живея и не се разкайвам. Връщаме се в гората, която ни закриля и ни пази. Ела, Изолда, приятелко моя!

Изолда се изправила; хванали се за ръце. Навлезли сред високите треви и папрати; дърветата сплели клоните си над тях и те потънали зад зелената завеса на листата.

* * *

Чуйте сега, сеньори, едно интересно приключение. Тристан бил отгледал ловно куче, порода брак, хубаво, пъргаво, бързо като вятъра: нито някой граф, нито някой крал имал такова гонче за ловуване с лък. Наричали го Хусден. Трябвало да го затворят в кулата, като вързали за врата му едно дърво, което му пречело да излезе. От деня, в който престанало да вижда своя господар, то отказвало всякаква храна, дращело с нокти по земята, плачело със сълзи, виело. Мнозина му съчувствували.

„Хусден — казвали те, — няма друго животно, което така много да обича господаря си като теб; да, Соломон мъдро е казал: «Моят истински приятел, това е моята хрътка».“

А крал Марк, припомняйки миналите дни, си мислел: „Това куче показва голям разум, та плаче така за господаря си: защото има ли

някой в корнуолското кралство, който да струва колкото Тристан?“

Трима барони дошли при краля:

— Господарю, заповядайте да отвържат Хусден; така ще разберем дали скърби от мъка по господаря си; иначе, щом го отвържем, ще го видите с отворена уста и изплезил език да гони и хапе хора и животни.

Отвързали го. Скочило към вратата и изтичало в стаята, където по-рано намирало Тристан. Ръмжало, скимтяло, душело и най-последно открило следата на своя господар. Стъпка по стъпка пробягало пътя на Тристан към кладата. Всички го наблюдавали. То лаело с ясен глас и се изкачвало към скалата. Влязло в параклиса, скочило към олтара; неочаквано се хвърлило през прозореца, паднало в подножието на скалата, подхванало следата по пясъка, спряло за малко в раззеленилата се гора, където Тристан бил дебнал в засада, после поело към Мороайската гора. Като го гледали, всички изпитвала състрадание.

— Благочестиви кралю — рекли тогава рицарите, — да не вървим повече след него; би могло да ни заведе на такова място, откъдето ще ни бъде трудно да се върнем.

Оставили го и се върнали. Кучето надало лай сред дърветата и гората прокълтяла. Тристан, кралицата и Горвенал го чули отдалече: „Това е Хусден.“ И се изплашили; навярно кралят ги преследва; така той ги кара да бягат като диви зверове, подгонени от хрътки... Скрили се в един гъсталак. Тристан се надигнал иззад храстите с опънат лък в ръце. Но Хусден познал своя господар, скочил към него, умилквал се, като въртял опашка и клател глава, свивал се на кравай в краката му. Кой е виждал някога такава радост? После хукнал към Изолда Русокосата, към Горвенал, радостно скачал кран коня му. На Тристан му дожаляло:

— Уви! Какво ли нещастие ще ни докара? Като съм така изтощен, какво ще правя с това куче, което не знае да стои мирно и тихо? Кралят ни преследва навсякъде по гори и полета, из цялото кралство: Хусден ще ни издаде със своя лай. Ах! Той дойде тук, воден от силната си любов и природно благородство, за да намери смъртта си. Все пак трябва да се пазим. Какво да правим? Дайте ми съвет.

Изолда погалила Хусден с ръка и рекла:

— Сеньор, пощадете го! Чувах да разказват за един валиец горски пазач, който научил кучето си да върви по кървавата диря на ранената сърна, без да лае. Приятелю Тристан, колко хубаво ще бъде да се помъчиш да дресиращ така и Хусден.

Той помислил малко, докато кучето ближело ръцете на Изолда. Накрая се смилил и казал:

— Ще опитам. Мъчно ми е да го убия.

И веднага тръгнал на лов, вдигнал един лопатар, ранил го със стрела. Кучето искало да се втурне по дирята на елена с толкова силен лай, че гората закънтяла. Тристан го потупал леко, за да млъкне; Хусден учудено вдигнал глава към своя господар, вече не смее да лае, изпуснал следата. Тристан застанал над него, после плеснал по ботуша си с кестенова пръчка, както правели ловците, за да възбудят стръвта на кучетата; при този знак Хусден пак поискал да лае и Тристан отново го поправил. Обучавайки го така, след по-малко от месец успял да го приучи да гони мълчаливо: когато стрелата му ранявала някой сърнец или лопатар, Хусден^[2], без изобщо да издава глас, продължавал по следата в снега по леда или по тревата; ако настигнел животното под някое дърво, отбелязвал мястото, като занасял там клони; ако го настигнел нейде в равнината, натрупвал трева по тялото на убитото животно и се връщал при господаря си, без нито веднъж да излае.

* * *

Лятото си отишло, дошла зимата. Влюбените живеели сгущени във вдлъбнатината на една скала: и по вкочанената от студовете, земя ледените късове пробождали постелята им от сухи листа. Любовта им била толкова силна, че никой от двамата не чувствувал неволята си.

Когато времето отново се стоплило, под високите дървета те отново си направили колиба от зелени клони. Още от детството си Тристан владеел изкуството да наподобява песента на горските птици; когато искал, подражавал из авлигата, на синигера, на славея, на целия птичи свят. Понякога по клоните на колибата кацали най-различни птици, отзовали се на повика му, и с издута шийка разливали трелите си в слънчевия ден.

* * *

Влюбените вече не бягали из гората, не скитали непрекъснато от едно място на друго; защото никой от бароните не се осмелявал да ги преследва, добре знаейки, че Тристан ще ги избеси по клоните на дърветата. Но един ден Генелон (бог да го затрие!), увлечен от своята ловджийска страст, се осмелил да навлезе в околностите на Мороайската гора. Точно тази сутрин в крайнината на гората Горвенал бил свалил седлото на коня и го пуснал да пасе зелена трева в една малка падина, издълбана от пороищата; малко по-нататък, в колибата, Тристан държал кралицата в прегръдките си и двамата спели.

Изведнъж Горвенал дочул шум от хайка; кучетата стръвно гонели някакъв елен, който се хвърлил в стръмната падина. Далече в степта се появил ловец; Горвенал го познал: това бил Генелон, когото Тристан най-много мразел. Сам, без оръженосец, забил шпори кървящите хълбоци на коня, той препускал натам, като то насочвал с удари по врата. Скрит зад дебело дърво, Горвенал го дебне: той идва бързо, но едва ли така бързо ще се върне.

Когато минавал наблизо, Горвенал изскочил от прикритието си, хванал юздата на коня и спомняйки си всички злини, които Генелон бил причинил, го пробол. Отсякъл крайниците му и си тръгнал, като взел отрязаната му глава.

А в колибата от шума, върху постеля от зеленина и цветя, Тристан и кралицата спели, нежно прегърнати. Горвенал приближил безшумно с главата на убития в ръка.

Когато ловците намерили обезглавения труп под дървото, обезумели от страх, сякаш Тристан ги преследвал; те бързо изчезнали, страхувайки се от смъртта. Оттогава никой вече не идвал на лов в тази гора.

За да зарадва още при събуждането сърцето на своя господар, Горвенал завързал главата за косите на чаталестия клон на колибата: гъстата зеленина я обкичвала като венец.

Тристан се събудил и видял полускритата зад листата глава, която го наблюдавала. Той познал Генелон, скочил уплашено на крака. Но Горвенал му извикал:

— Успокой се, той е мъртъв. Убих го с този меч. Синко, това беше твоят враг!

И Тристан се зарадвал: Генелон, когото ненавиждал, бил убит.

Никой вече не смеел да влезе в дълбоките дебри; страхът пазел гората от чужди хора и влюбените станали нейни господари. По това време Тристан измайсторил лъка Безпогрешен^[3], чиято стрела винаги улучвала целта в желаното място, човек или животно.

* * *

Сеньори, един летен ден по време на жътва, малко след Петдесетница^[4], птиците възпявали близката поява на зората. Тристан излязъл от колибата, запасал меча си, приготвил Безпогрешния и тръгнал на лов из гората. Преди да настъпи вечерта, го налегнала тежка мъка. Не, никога не е имало влюбени, които толкова много да се обичат и така скъпо да заплащат това.

Когато Тристан се върнал от лова, отмаял от тежкия задух, той взел кралицата в обятията си.

— Къде бяхте, приятелю?

— По следите на един елен, който съвсем ме изтощи. Виж, ръцете и краката ми са целите в пот, искам да легна и да спя.

В колибата от зелени клони, застлана със свежи треви, Изолда легнала първа. Тристан легнал до нея и сложил голия си меч помежду им. За щастие, този път те не свалили дрехите си. Кралицата носела на пръста си златната халка с красивите изумруди, която Марк ѝ бил дал в деня на сватбата; пръстите ѝ толкова много били изтънели, че пръстенът едва се държал на ръката ѝ. Едната ръка на Тристан била мушната под шията на любимата му, другата — простряна над прекрасното ѝ тяло. Били нежно прегърнати, но устните им въобще не се докосвали. Никакъв полъх на вятъра, дори листец не трепвал. През покрива от шума един слънчев лъч се спускал към лицето на Изолда, което блестяло като парченце лед.

Не щеш ли, един горски пазач видял силно утъпкано място в тревата; предната вечер влюбените били спали там. Той не открил

никакви следи от тях, но тръгнал по дирята им и стигнал до тяхното жилище. Видял, че спят, познал ги и избягал, боейки се от събуждането на Тристан. Пробягал две левги, стигнал до Тинтажел, изкачил стъпалата към кралската зала и намерил краля, който държал някаква реч пред своите васали.

— Приятелю, защо прекъсваш съвета ни и както виждам, едвам си поемаш дъх? Сякаш си ходил на лов с хрътки и дълго си препускал след кучетата. И ти ли идваш да търсиш възмездие за някаква несправедливост? Кой те е изгонил от моята гора?

Горският пазач поискал да говори насаме с краля и тихо му казал:

— Видях кралицата и Тристан. Те спяха и аз се уплаших.

— Къде е това място?

— В една колиба в Мороайската гора. Те спяха едни до друг, хванати за ръце. Ела бързо, ако искаш да им отмъстиш.

— Чакай ме в началото на гората, в подножието на Червения кръст. Не казвай никому какво си видял; ще те даря със злато и сребро колкото поискаш.

Горският пазач отишъл и седнал под Червения кръст. Проклет да е шпионинът! Но той позорно ще умре, както ще разберете след малко от тази история.

Кралят заповядал да оседлят коня му, запасал меч си и без никакъв придружител се измъкнал от града. Препускайки на коня си, той си спомнил за онази нощ, когато хванал своя племенник: колко нежна била тогава към Тристан Изолда Прекрасната, с ясното лице! Ако ги хване, ще накаже тези големи грешници, ще отмъсти на тези, които го бяха опозорили...

Той намерил горския пазач при Червения кръст:

— Върви напред; бързо ме води по най-прекия път.

Черната сянка на големите дървета ги погълнала. Предателят вървял напред, кралят — след него. Той се осланял на своя меч, който някога правел чудеса. Ах! Ако Тристан се събуди, единият от тях, бог знае кой, ще бъде убит на място. Най-после горският пазач прошепнал тихо:

— Кралю, приближаваме.

После придържал стремето на краля, докато слезе от коня, и завързал повода му за клоните на една зелена ябълка. Приближили още

малко и изведнъж видели на една слънчева полянка колибата от свежи клонки.

Кралят отвързал златните връзки на своята мантия, отметнал я настрана и открил стройното си тяло. Извадил меча от ножницата и си дал клетва да умре, но да ги убие. Направил знак на горския пазач, който вървял след него, да се върне.

Влязъл сам в колибата, с гол меч в ръка и замахнал... Ах! Какъв траур, ако стовари меча си! Но той забелязал, че устните им не се докосвали изобщо и гол меч разделя телата им.

„Господи — казал си той, — какво виждам тук! Трябва ли да ги убивам? Те от толкова дълго живеят в тази гора и ако се обичаха безумно, нима щяха да сложат този меч помежду си? Нали всеки знае, че голото острие, което разделя две тела, е закрилник и пазител на целомъдрието? Ако се обичаха безумно, така ли невинно щяха да си почиват един до друг? Не, няма да ги убия: голям грях ще бъде, ако посегна на живота им; а ако събудя Тристан и един от двамата пи бъде убит, после дълго ще говорят за нас и за нашия позор. Но ще направя така, че когато се събудят, да узнаят, че съм ги заварил заспали, че не съм искал да ги убия и че бог се е смилил над тях.“

Слънцето прониквало през покрива на колибата и жарело бялото лице на Изолда; кралят взел ръкавиците си, украсени с хермелинова кожа. „Нали тя — казал си той — неотдавна ми ги донесе от Ирландия!...“ Поставил ги между листата на покрива, за да закрие пролуката, откъдето се спускали слънчевите лъчи; после безшумно свалил изумрудения пръстен, който бил подарил на кралицата; по-рано било необходимо известно усилие, за да го сложи на пръста ѝ, а сега излязъл без усилие, толкова много били изтънели пръстите ѝ. На мястото му кралят сложил халката, която Изолда му била подарила някога. После вдигнал меча, който разделял влюбените, този същият — познал го той, — който се бил пречупил в черепа на Морхолт, положил своя меч на мястото му, излязъл от колибата, скочил на седлото и казал на горския:

— Бягай сега и спасявай тялото си, както можеш!

В това време на Изолда ѝ се привидял следният сън: тя седяла под разкошна шатра сред някаква голяма гора. Два лъва се хвърляли към нея и се биели кой да я притежава... Извикала насън и се събудила: ръкавиците, украсени с хермелин, паднали на гърдите ѝ.

При вика Тристан скочил на крака, поискал да грабне меча си и по златната дръжка познал меча на краля. А кралицата видяла халката на Марк на своя пръст и извикала:

— Сеньор, нещастие! Кралят ни е видял!

— Да — казал Тристан, — взел е меча ми. Бил е сам и се е уплашил. Отишъл е да търси помощ; той ще се върне и ще заповяда да ни изгорят пред пелия град. Да бягаме!...

След няколко дълги дни на бързи преходи те избягали заедно с Горвенал към валийските земи, чак и крайнините на Мороайската гора. Колко много страдания им причинила любовта!

[1] През XII в. отшелничеството е широко разпространено във Франция. Рицарските романи изобилствуват с отшелници, чиято основна функция е да заздравят разклатената връзка между бога и хората. Според Берул (и тук той е източник за Бедие) отшелникът Огрин е най-вече посредник между влюбените и обществото. ↑

[2] Безмълвието на кучето Хусден е симетричен символ на мълчанието, на което са обречени Тристан и Изолда в Мороайската гора. ↑

[3] Според средновековната традиция прякори и прозвища получават не само хората, животните и местностите, но и предметите, най-вече атрибутите от военното снаряжение. ↑

[4] *Петдесетница* — религиозен празник, чествуван петдесет дни след Великден. ↑

X ОТШЕЛНИКЪТ ОГРИН

*Животът им е тежък и суров,
но свързва ги тъй силно любовта,
та радост те намират и в скръбта.*
(Берул)

Три дни по-късно, след като Тристан дълго вървял по следите на един елен, дошла вечерта и в смрачената гора той взел да си мисли:

„Не, съвсем не от страх ни е пощадил кралят. Той е взел меча ми, докато съм спал, бил съм в ръцете му, могъл е да ме посече; за какво му е помощ? А ако е искал да ме хване жив, защо, след като ме е обезоръжил, ще ми оставя меча си? Ах! Сега те разбрах, татко: не от страх, а от обич и милост си поискал да ни простиш. Да ни прости? Но кой би могъл да опрости такова престъпление, без да се унижи? Не, нищо не ни е простил, но е разбрал. Разбрал е, че на кладата, при скока от параклиса, при засадата срещу прокажените бог ни е взел под своя закрила. Тогава си е спомнил за детето, което някога свиреше на арфа в краката му, и за моята родина Лоноа, която изоставих заради него, и за копието на Морхолт, и за кръвта, която пролях, за да спася честта му. Спомнил си е, че не бях признал вината си и напразно исках справедлива присъда, правото си на двубой, и благородното му сърце го е накарало да разбере тези неща, които хората около него не могат да разберат: не че той знае, нито някога би могъл да узнае истината за нашата любов; но той се съмнява, надява се, чувствува, че аз не съм излъгал, иска да докажа правото си на, справедлива присъда. Ах! Благородни вуйчо, как искам да победя в двубой с божия помощ, да се сдобря с вас и пак да облека ризницата и да сложа шлема заради вас!... Какво говоря? Той отново ще вземе Изолда: нима ще му я дам? Защо по-добре не ми отреза главата, докато съм спял? По-рано, когато ме

гонеше като звяр, можех да го мразя и да го забрави: той беше отстъпил Изолда на прокажените; тя вече не беше негова, тя беше моя. Ето че неговото съчувствие отново събуди обичта ми към него и спечели кралицата. Кралицата? Тя беше кралица, при него, а в тази гора живее като робиня. Какво направих с младостта ѝ? Вместо нейните палати, потънали в скъпа коприна, аз ѝ давам тази дива гора; някаква колиба — вместо прекрасните завеси; и тя тръгна по този трънлив път само заради мен. Аз моля за милост всемогъщия бог, господар на света, умолявам го на колене да ми даде сила, за да върна Изолда на крал Марк. Нали тя е негова жена, омъжена за него по закона на Рим пред всички знатни хора на нейното кралство?“

Тристан се облегнал на своя лък и дълго се окайвал в нощта.

В гъсталака, затворен отвсякъде с къпинаци, който им служел за убежище, Изолда Русокосата очаквала завръщането на Тристан. На лунната светлина тя видяла как на пръста и просветва златната халка, която Марк ѝ бил оставил. И се замислила:

„Този, който великодушно е сложил на пръста ми златната халка, не е разгневеният човек, който ме предаде на прокажените; не, това е милостивият сеньор, който ме прие топло и ме закриляше от първия ден, когато стъпих на тази земя. Как само обичаше Тристан! А аз дойдох тук и какво направих? Нима Тристан не трябваше да живее в кралския дворец, обкръжен от сто млади благородници, които да бъдат негова свита и да му служат покорно, за да бъдат произведени в рицари? Нима не му беше съдено да препуска през кралства и баронства, да се отдаде на рицарски подвизи и да закриля слабите? А заради мен бе изгонен от двореца в тези гори да води дивашки живот и забрави всякакво рицарство!...“

Тогава по шума от листата и сухите клонки тя познала стъпките на Тристан, който приближавал. И излязла както обикновено да го посрещне, за да поеме оръжието му. Взела от него лъка Безпогрешен, стрелите му и отвързала ремъците на меча му.

— Приятелко — казал Тристан, — това е мечът на крал Марк. Той трябваше да ни посече, а ни пощади.

Изолда поела меча и целунала златната му дръжка; Тристан видял, че плачела.

— Приятелко — рекъл и той, — да можех да се сдобря с крал Марк! Ако ми разреши да докажа в двубой, че никога, нито в

действителност, нито на думи, не съм ви обичал с греховна любов, всеки рицар от кралството, от Лидан до Дурхам, който се осмели да твърди обратното, ще ме срещне въоръжен на бойното поле. А после, ако кралят иска да ме търпи в свитата си, ще му служа честно и достойно, ще го тача като мой господар и баща; ако пък реши да ме отпрати нейде надалеч и да ви запази за себе си, ще замина за фризийските земи^[1] или за бретонските предели заедно с Горвенал, моя единствен другар. Но където и да ида, кралице, завинаги ще ви бъда предан. Изолда, не бих мислил за тази раздяла, ако не беше тежката участ, която понасяте заради мен вече толкова време, прекрасна моя, в този пущинак.

— Тристан, спомнете си за отшелника Огрин, който живее в своята горичка. Да се върнем при него, приятелю, и дано успеем да измолим прошка от всемогъщия небесен крал!

Събудили Горвенал; Изолда възседнала коня, който Тристан водел за юздата, и цяла нощ пътували мълчаливо, прощавайки се с любимите гори.

На сутринта спрели за почивка. После отново тръгнали и вървели, докато стигнали до параклиса. Заварили Огрин на прага на своята църквица да чете някаква книга. Той ги видял отдалече и нежно им извикал:

— Приятели, любовта ви гони от неволя към неволя! Докога ще трае вашето безумие? Не падайте духом! Разкайте се най-сетне!

Тристан отговорил:

— Изслушайте ме, сеньор Огрин. Помогнете ни да предложим спогодба на краля. Ще му върна кралицата. После ще замина далече, в бретонските или фризийските земи. Някой ден, ако кралят поиска да ме търпи край себе си, ще се върна и ще му служа така, както повелява дългът ми.

Коленичила в нозете на отшелника, Изолда промълвила на свой ред:

— Не искам повече да живея така. Не казвам, че се разкайвам заради това, че съм обичала и още обичам Тристан, сега и завинаги; но поне телата ни где бъдат разделени занапред.

Отшелникът заплакал и отправил хвалебствия към бога: „Боже всемогъщи, благородни кралю! Благодаря ти, че ме остави да живея толкова дълго, за да се притека на помощ на тези хора!“ Той мъдро ги

посъветвал, после взел в ръка мастило и пергамент и написал писмо, в което Тристан предлагал спогодба на краля. Когато написал всички думи, които Тристан му казал, отшелникът ги запечатал със своята халка и парче восък.

— Кой ще отнесе това писмо? — попитал Огрин.

— Сам ще го занеса.

— Не, сеньор Тристан, не трябва да рискувате с това опасно пътуване; аз ще отида вместо вас, познавам добре хората в замъка.

— Недейте, благородни сеньор Огрин; кралицата ще остане при вас; утре, щом настъпи нощта, ще тръгна с моя оръженосец, който ще се грижи за коня ми.

Когато мракът се спуснал над гората, Тристан потеглил на път заедно с Горвенал. Пред вратите на Тинтажел той се разделил с него. Откъм кулите отекнали роговете на стражата. Той се промъкнал в крепостния ров и рискувайки живота си, прекосил града. А след това прескочил както по-рано острите колове на оградата, видял отново мраморната плоча при извора и високия бор, приближил до прозореца, зад който спял крал Марк. Тихо го повикал. Марк се събудил.

— Кой ме вика посред нощ в такава доба?

— Господарю, аз съм, Тристан, нося вя писмо; оставям го тук, на решетката на прозореца. Изпратете вашия отговор и наредете да завържат писмото на дървото при кръстопътя до Червения кръст.

— В името на бога, скъпи племеннико, почакай малко!

Той се втурнал към изхода и на три пъти извикал в нощта:

— Тристан! Тристан! Тристан, синко мой!

Но Тристан бил изчезнал. Добрал се до своя оръженосец и леко скочил на седлото.

— Безумецо! — прошепнал Горвенал. — Побързай, да бягаме по този път!

Най-после пристигнали до параклиса, където вече ги очаквали: отшелникът, който шепнел молитви към бога, Изолда, която скръбно ридаела.

[1] *Фризийските земи* — очевидно тук не става дума за Фризия в Северна Холандия, а за областта Фрийзланд в Шотландия. ↑

XI

ОПАСНИЯТ БРОД

*Хей, чуйте всички, що из пътя щете,
отбийте се при мене, за да видите,
че няма като моята болка по света:
Тристан ранен е — чака го смъртта.*
(„Смъртна поема“)

Марк заповядал да събудят дворцовия капелан и му подал писмото.^[1] Свещеникът счупил восъчния печат и най-напред поздравил краля от името на Тристан; после, след като вече разчел писаните слова, му докладвал всичко, което съобщавал Тристан. Марк го изслушал, без да отрони нито дума, и сърцето му се зарадвало, защото още обичал кралицата.

После наредил да повикат поименно най-личните барони в кралството и когато всички се събрали, кралят нарушил пръв тишината:

— Сеньори, получих това писмо. Аз съм ваш крал, вие сте мои доверени хора. Чуйте всичко, което се иска от мен, и ми дайте съвет, настоятелно ви моля за това, тъй като сте длъжни да бъдете мои съветници.

Капеланът станал прав, разгънал пергамента с две ръце и започнал да чете.

— Сеньори — казал той, — Тристан първо изпраща поздрав и почит на краля и на цялото му баронство. „Кралю — добавя той, — когато убих дракона и по този начин завоювах дъщерята на ирландския крал, тя беше дадена именно на мен; аз имах пълното право да я запазя за себе си, но не поисках това: доведох я във вашето кралство и ви я предадох. Ала наскоро след като я взехте за жена, коварни хора ви

накараха да повярват в лъжите им. В гнева си, благородни вуйчо и господарю, поискахте да ни изгоните без съд и присъда. Но бог бе обзет от състрадание към нас: ние му се молихме коленопреклонно, той спаси кралицата и това беше справедливо; когато се хвърлих от високата скала, и аз се спасих с помощта на всемогъщия бог. Направих ли нещо след това, достойно за порицание? Кралицата беше дадена на болните, притекох ѝ се на помощ, взех я със себе си: можех ли да не помогна в нужда на тази, която едва не умря невинна заради мен? Избягах с нея в гората: нима можех да сляза в полето, за да ви я върна? Нали бяхте заповядали да ни хванат живи или мъртви? Но днес, както и тогава, благородни господарю, съм готов да предизвикам на двубой който и да е и да защита в битка честната си дума, че никога кралицата не е изпитвала към мен, нито аз към нея, любов, която да е обидна за вас. Обявете, че съм готов за битката: не отхвърлям никой противник, а ако не мога да докажа правото си, заповядайте да ме изгорят пред вашите васали. Но ако победа и благоволите отново да вземете Изолда ясноликата, никой от вашите барони не ще ви служи по-вярно от мен; ако, напротив, не се нуждаете от моята служба при вас, ще премина морето, ще отида да служа на гавойския крал или на краля на фризите и никога вече няма да чуете нищо за мен. Господарю, посъветвайте се и ако не се съгласите на никаква спогодба, ще заведа Изолда отново в Ирландия, откъдето я взех; тя ще бъде кралица в родината си.“

Като чули, че Тристан им предлага двубой, всички корнуолски барони казали на краля:

— Господарю, вземи си кралицата: само безумци могат така да я оклеветят пред теб. А що се отнася до Тристан, нека отиде, както сам предлага, да воюва в Гавоа или при фризийския крал. Съобщи му да ти доведе Изолда в определен ден, и то по-скоро.

Кралят на три пъти попитал:

— Никой ли няма да стане да обвини Тристан?

Всички мълчали. Тогава той казал на капелана:

— Напишете колкото се може по-бързо едно писмо. Чухте какво трябва да пишете в него. Побързайте! Изолда прекалено много изстрада и зачерни младостта си! И нека посланието бъде привързано за клона на дървото до Червения кръст още преди да настъпи вечерта. Действайте бързо.

И добавил:

— Кажете също, че пращам поздрави и почит и на двамата.

Към полунощ Тристан прекосил Бялата степ^[2], намерил писмото и го занесъл запечатано на отшелника Огрин. Отшелникът прочел писмото: Марк се съгласявал, по съвета на своите барони, да вземе обратно Изолда, но не и да остави Тристан като свой воин; Тристан трябвало, след като предаде кралицата при Опасния брод в ръцете на крал Марк, в срок от три дни да премине оттатък морето.

— Боже мой! — възкликнал Тристан. — Колко ми е тежко, че ви загубвам, приятелко! Но това трябва да стане; само така мога да ви спестя страданието, което понасяте заради мен. Когато дойде мигът на раздялата, ще ви дам един подарък, залог за моята любов. От непознатата страна, където отивам, при вас ще дойде мой пратеник; той ще ми каже вашето желание, приятелко, и при първия зов ще долетя при вас от далечната земя.

Изолда въздъхнала и каза:

— Тристан, остави ми Хусден, твоето куче. Никога за нито едно ловно куче не са се грижили така, както аз ще се грижа за него. Когато е до мен, ще си спомням за теб и няма да бъда така тъжна. Приятелю, имам един пръстен със зелен яспис, вземи го заради любовта ми към теб, носи го на пръста си: ако някога някой пратеник твърди, че идва от твое име, няма да му повярвам, каквото и да прави или казва той, докато не ми покаже този пръстен. Но щом го видя, никаква сила, никаква кралска забрана няма да ме възпре да изпълня всичко, което искаш от мен, независимо дали е мъдрост или безумие.

— Приятелко, давам ви Хусден.

— Приятелю, в замяна вземете този пръстен от мен.

И двамата се целунали по устните.

* * *

И тъй, след като оставил влюбените в параклиса, Огрин се упътил с тояжката си чак за Монт^[3], стигнал там и закупил скъпи, сивкавобели самурени и хермелинови кожи, копринени платове в пурпурен цвят, една ленена рокля, по-бяла от крин, купил още едно красиво конче, което леко ситнело раван, със златна сбруя и златно седло. Хората се подсмивали, като гледали как щедро пръска дълго

събираните си спестявания за тези необикновени и прекрасни покупки; но старикът натоварил скъпите платове на копчето и се върнал при Изолда:

— Кралице, дрехите ви висят като дрипи; приежете тези дарове, за да бъдете още по-хубава в деня, когато ще отидете на Опасния брод. Боя се, че няма да ви харесат, защото не съм много вещ по такива гиздила.

А кралят разпоредил да разтръбят из корнуолското кралство новината, че след три дни той ще се сдобри с кралицата при Опасния брод. Дами и рицари се стекли на тълпи на това сбирание; всички искали отново да видят кралица Изолда, всички я обичали с изключение на тримата злодеи, които все още били живи.

Но единият от тримата ще умре от меч, другият ще загине пронизан от стрела, третият ще се удави; а що се отнася до горския пазач, Перинис Благородния, Русокозия ще го убие с тоягата си в гората. Така бог, който забавя, но не забравя, ще отмъсти на враговете на влюбените!

В уречения ден поляната край Опасния брод отдалече блестяла, цялата осеяна с пъстроцветни баронски шатри. Тристан и Изолда яздели на коне през гората; тъй като се страхувал от някаква клопка, под дрипите си той бил облякъл бойната си ризница. Изведнъж двамата се появили в края на гората и забелязали в далечината крал Марк сред своите барони.

— Приятелко — казал Тристан, — ето краля, вашия господар, неговите рицари и воители; те идват към пас и след малко ние вече няма да можем да си говорим. Заклевам ви в името на всемогъщия и преславен бог, ако някога ви пратя вест, направете това, което искам от вас!

— Приятелю Тристан, щом видя пръстена със зеления яспис, нито кули, нито крепостни стени, нито непристъпни замъци ще ми попречат да изпълня волята на моя приятел.

— Изолда, бог да те благослови с добро!

Конете им вървели един до друг: той я претеглил към себе си и я притиснал в обятията си.

— Приятелю — рекла Изолда, — чуй последната ми молба: скоро ще напуснеш тази страна; изчакай поне няколко дни; потули се нейде, докато разбереш как се отнася с мен кралят, когато е добър и

когато е разгневен!... Аз съм сама: кой ще ме закриля от злодеите? Страх ме е! Горският пазач Ори ще те подслони тайно при себе си; промъкни се нощес до запустялата изба; аз ще изпратя Перинис да ти каже дали някой се отнася лошо с мен.

— Приятелко, никой няма да се осмели. Аз ще се скрия при Ори: ако някой те обиди, да се пази от мен както от дявола.

Двете групи се приближили достатъчно, за да се поздравят взаимно. Кралят смело яздел на един изстрел е лък пред своите хора; с него бил Динас от Лидан. Когато бароните спрели до Тристан, който водел коня на Изолда за юздата, Тристан поздравил краля и рекъл:

— Кралю, връщам ти Изолда Русокосата. Пред воините на твоето кралство искам да ми позволиш да се защитавам пред съда. Никога не съм осъждан. Заповядай да защитя правото си в двубой: ако ме победят, изгори ме е сяра; ако аз победя, задръж ме при себе си; или ако не искаш да ме задържиш, ще се оттегля в някоя далечна страна.

Никой не приел предизвикателството на Тристан. Тогава Марк на свой ред хванал за юздата коня на Изолда и като поверил кралицата на Динас, се отделил настрана да се посъветва с бароните си.

Зарадван, Динас любезно поздравил кралицата и ѝ отдал дължимите почести. После свалил от нея великолепната ѝ мантия от пурпурен плат и открил прекрасното ѝ тяло под тънката туника и дългата копринена рокля. А кралицата се усмихвала при спомена за стария отшелник, който не се поскъпил за последния си динарий. В пищната рокля ръцете и краката ѝ изглеждали още по-нежни, очите и греели с цветовете на дъгата, косите ѝ блестели като лъчите на слънцето.

Като я видели отново красива и почитана както някога, злодеите се разгневиха и приближили с конете си до краля. В това време един барон, Андре дьо Никол, се мъчел да го убеди.

— Господарю — говорел, той, — задръж Тристан при себе си, с него ще засилиш кралската си власт.

Постепенно той успокоил сърцето на Марк. Но злодеите веднага се противопоставили, като казали:

— Кралю, чуй нашия почтен съвет. Злословиха за кралицата — несправедливо беше, признаваме това, но ако тя се върне в двореца заедно с Тристан, отново ще започнат приказки за тях. По-добре

остави Тристан да се отдалечи за известно време; някой ден, не ще и дума, пак ще го повикаш.

Марк така и постъпил: заповядал на своите барони да съобщят на Тристан незабавно да замине надалече. Тогавя Тристан приближил до кралицата и ѝ казал сбогом. Погледите им се срещнали. Кралицата се засрамила пред множеството и бузите ѝ пламнали.

Но кралят се разчувствувал от състрадание и за пръв път заговорил на своя племенник:

— Къде ще отидеш с тия дрипи? Вземи от хазната ми колкото искаш злато, сребро, скъпоценни кожи.

— Кралю — отвърнал Тристан, — няма да взема нито един динарий, нито една монета. Както мога, така ще отида с радост да служа на богатия фризийски крал.

Той дръпнал юздата на своя кон и препуснал към морето. Изолда го проследила с поглед и не се обърнала, докато не се изгубил в далечината.

* * *

При новината за спогодбата мало и голямо, мъже, жени и деца, тичали на тълпи извън града, за да посрещнат Изолда. Изпълнени с дълбока скръб за изгнанието на Тристан, те тържествено приветствували завръщането на своята кралица. Камбанен звън заливал улиците, осеяни с цветя и украсени с пъстроцветни завеси; кралят, графовете и принцовете вървели до нея в тържествен кортеж. Портите на двореца били отворени за всички: богатата и бедни могли да седнат на трапезата, а за да ознаменува този ден, Марк освободил сто от своите роби и дал меч и ризница на двадесет млади благородници, които лично въоръжил с кралската си ръка.

Но когато настъпила нощта, Тристан изпълнил обещанието си пред кралицата — промъкнал се при горския пазач Ори, който тайно го подслонил в запуствалата изба. Горко им на злодеите?

[1] Оттук може да се предположи, че Марк е неграмотен. За един владетел от ранното средновековие в това няма нищо необикновено. ↑

[2] *Бялата степ* — често срещано название на различни области в Южна Нормандия. ↑

[3] *Монт* — става дума за възвишението Сейнт Майкъл Монт в Югозападен Корнуол. ↑

XII

ПРИСЪДАТА С ГОРЕЩОТО ЖЕЛЯЗО^[1]

И бог направи тука чудо!
(Берул)

Скоро след това Деноален, Андрет и Гондони се почувствуваха в безопасност: вероятно Тристан живеел в някоя задморска страна, твърде далеч, за да ги достигне. Затова един ден по време на лов, когато кралят, заслушан в лая на кучетата, спрял коня си сред някакъв требеж, тримата приближили с конете към него:

— Кралю, чуй думата ни. По-рано ти осъди кралицата без присъда и това беше незаконно; днес я оправдаваш без присъда: не е ли пак незаконно? Тя никога не е доказвала своята невинност и бароните в кралството упрекват и двама ви. По-добре я посъветвай сама да потърси правосъдие от бога. Какво ще й коства на нея, невинната, да се закълне пред мощите на светците, че никога не е изпадала в грях? Така изисква обичаят и с това леко изпитание завинаги ще бъдат разсеяни всички подозрения.

Марк ядосано отвърнал:

— Бог да ви накаже, корнуолски сеньори, дето непрекъснато търсите моя позор! Заради вас прогоних племенника си; какво искате още? Да изгоня кралицата в Ирландия? Какви са новите ви оплаквания? Нали Тристан обяви, че е готов да я защитава от предишните ви оплаквания? За да я оневини, той ви предложи честен двубой и вие всички добре чухте това. Защо не грабнахте срещу него щитовете и мечовете си? Сеньори, вашите искания към мен надвишиха правата ви: треперете от страх, защото ще повикам тук този, когото прогоних заради вас!

Тогава страхливците се разтреперили: те си представили как Тристан се завръща и обезкървява телата им.

— Господарю, ние ви даваме искрения си съвет заради вашата чест, както подобава на ваши верни хора; но отсега нататък ще си мълчим. Забравете гнева си към нас, нека отново се помирим!

Но Марк се надигнал от седлото на коня:

— Вън от кралството ми, злодеи! Ние никога няма да се помирим! Заради вас прогоних Тристан: сега е ваш ред, вън от кралството ми!

— Така да бъде господарю! Замъците ни са непристъпни, заградени са отвсякъде с остри колове и стръмни скали!

И без да го поздравят, те обърнали назад конете си.

* * *

Без да дочака кучетата и ловците, Марк препуснал с коня си към Тинтажел, изкачил стълбите към залата и кралицата чула бързите му стъпки да отекват по плочите.

Тя станала да го посрещне, поела меча му, както обикновено правела това, и се поклонила чак до земята. Марк я хванал за ръцете и я изправил. Когато вдигнала очи към него, Изолда забелязала благородните черти на лицето му, измъчено от гнева: точно такъв го видяла тя някога, освирепял пред кладата. „Ах! — помислила си тя. — Приятелят ми е разкрит, кралят го е хванал!“

Сърцето ѝ се вледенило и тя безмълвно паднала в краката на краля. Той я взел в обятията си и нежно я целунал; постепенно тя дошла на себе си.

— Приятелко, приятелко, какво ви измъчва?

— Боя се, господарю: видях ви така разгневен!

— Да, върнах се много ядосан от този лов.

— Ах! Господарю, ако вашите ловци са ви огорчили, нима трябва да вземате така присърце ловджийските сръдни?

При тези думи Марк се усмихнал:

— Не, приятелко, не моите ловци ме ядосаха, а тия, които отдавна ни мразят, ти ги познаваш, Андрет, Деноален и Гондони; но аз ги изгоних от моето кралство.

— Господарю, какво зло са се осмелили да кажат за мен?

— Какво те е грижа? Нали ги прогоних.

— Господарю, всеки има право да изкаже мисълта ся. Но аз също имам право да узная упрека, хвърлен върху мен. А от кого ще го науча, ако не от вас? Сама в таза: чужда страна, аз нямам никого освен вас, господарю, да ме защитава!

— Е, добре. Те твърдяха, че е редно да докажеш невинността си с полагагане на клетва и да изтърпиш проверката с горещото желязо. „Нима не трябва — казваха те — кралицата сама да поиска тази присъда? Това изпитание е леко за този, който знае, че е невинен. Какво ще й коства тогава?... Бог е истински съдник; той завинаги ще разпръсне старите съмнения...“ Ето, това искаха те. Но да оставим тези неща. Аз ги прогоних, нали ти казах.

Изолда потръпнала, погледнала краля:

— Господарю, известете им да се върнат отново в двореца ви. Аз ще докажа невинността си с клетва.

— Кога?

— След десет дни.

— Този срок е много малък, приятелко.

— За мен е твърде дълъг. Но настоявам дотогава да съобщите на крал Артур да дойде на коя с негово високоблагородие Говен, с Жирфлет, Ке^[2] сенешалът и сто негови рицари до границата на кралството ви в Бялата степ, на брега на реката, която разделя двете кралства. На това място искам да дам клетва пред тях, а не само пред вашите барони: защото веднага щом дам клетва, бароните ви отново ще настояват пред вас, за да ми наложат ново изпитание, и изтезанията ни няма да свършат никога. Но те не ще посмеят вече, ако крал Артур и неговите рицари са поръчителни на присъдата.

* * *

Докато въоръжените херолди, пратеници на крал Марк, бързали към Кардуел при крал Артур, Изолда тайно изпратила при Тристан своя верен слуга, Перинис Русокося.

Като избягвал утъпканите пътеки, Перинис тичал през горите, докато стигнал до колибата на Ори, горския пазач, където Тристан го

очаквал от дълги дни. Перинис му доложил за случилото се, за новото вероломство и му съобщил деня на присъдата, часа и точното място:

— Сеньор, моята господарка заръча в уречения ден да бъдете в Бялата степ, без оръжие, преоблечен като богомолец, така умело преобразен, че никой да не ви познае. За да стигне до мястото на присъдата, тя ще трябва да премине с лодка реката; вие ще чакате на другия бряг, там, където ще бъдат рицарите на крал Артур. Види се, тогава ще можете да ѝ помогнете. Господарката ми се страхува от деня на присъдата: но тя се осланя на милостта на бога, който вече е успял веднъж да я измъкне от ръцете на прокажените.

— Върни се при кралицата, добри ми приятелю Перинис: кажи ѝ, че ще изпълня всичко по волята ѝ.

И тъй, сеньори, когато Перинис се връщал към Тинтажел, по пътя си случайно видял в един гъсталак същия горски пазач, който неотдавна открил влюбените, заспали в колибата, и ги предал на краля. Веднъж, когато бил пиян, той се похвалил за своето предателство. Сега бил изкопал дълбока яма за вълци и глигани и умело я покривал с клони и листа. Той видял, че слугата на кралицата се спуска към него и поискал да избяга. Но Перинис го притиснал към ръба на ямата:

— Издайник, ти предаде кралицата, защо бягаш сега? Остани там, до гроба, който сам си се погрижил да изкопаеш!

Тоягата му се извъртяла във въздуха със свистене. Тоягата и черепът му се счупили едновременно и Перинис Русокося, Перинис Доверения, бутнал с крак тялото в ямата, покрита с клони.

* * *

В деня, определен за присъдата, крал Марк, Изолда и корнуолските барони яздили на коне до Бялата степ и пристигнали в празнично шествие до реката, а наредени по дължината на другия бряг, рицарите на крал Артур ги поздравявали със своите блестящи флагове.

На брега пред тях седял някакъв нещастен богомолец, загърнат в пелерината си, по която висели раковини^[3]; той поднасял дървеното си танурче и просел милостиня с пронизителен и печален глас.

С помощта на греблата корнуолските лодки приближавали. Когато стигнали крайбрежните плитчини, Изолда помолила рицарите, които я придружавали:

— Сеньори, как ще мога да стигна твърда земя, без да изцапам дългата си рокля е тази тиня? Би трябвало някой лодкар да ми помогне.

Един от рицарите извикал към богомолеца:

— Хей, приятелю, запретни пелерината си, нагази във водата да пренесеш кралицата, ако не се страхуваш, че ще подгънеш крака насред път, като виждам как си грохнал.

Странникът взел кралицата на ръце. Тя тихо му прошепнала: „Приятелю!“ После още по-тихо му каза: „Падни на пясъка.“

Като стигнал на пясъчния бряг, той се олюлял и паднал заедно с кралицата, която държал в обятията си. Оръженосци и лодкари грабнали гребла и канджи и прогонил и нещастника.

— Оставете го — рекла кралицата, — не виждате ли, че дългото странствуване е отнело силите му.

И като откъснала от дрехата си накит от чисто злато, хвърлила го на пилигрима.

На зелената морава, пред кралския флаг на Артур, била разстлана копринена покривка от Никея, на която били наредени мощите на светците, извадени от кутийки и ковчези. Негово високоблагородие Говен^[4], Жирфлет и Ке сенешалът ги пазели.

След като пламенно се молила на бога, кралицата свалила скъпите накити от шията и от ръцете си и ги раздала на бедните просяци; после свалила пурпурната си мантия и изящната си гимна и също ги подарила; дала ленената си рокля и обувките си, украсени със скъпоценни камъни. Останала само по туника без ръкави и така, е голи ръце и крака, застанала пред двамата крале. Бароните наоколо мълчаливо и угрижено я гледали със сълзи на очи. Близо до мощите пламтяла жарава. Тръпнеща от страх, тя протегнала дясната си ръка към мощите на светците и рекла:

— Кралю на Логр и кралю на Корнуол, сеньор Говен, сеньор Ке, сеньор Жирфлет, и всички вие, които ще бъдете поръчители пред мощите на светците и пред всички свети моци в света, заклевам се, че никога мъж, роден от жена, не ме е държал в обятията си с изключение

на крал Марк, моя господар, и на бедния пилигрим, който преди малко падна пред очите ви. Кралю Марк, одобрявате ли тази клетва?

— Да, кралице, и нека бог покаже справедливата си присъда!

— Амин! — казаха Изолда.

Приближила до жарника, пребледняла и олюляваща се.

Всички мълчали: желязото било червено. Тя протегнала голите си ръце към жарника, хванала желязната пръчка, направила девет крачки с нея, после я хвърлила и простряла напред кръстосаните си ръце с разтворени длани.

И всички видели, че плътта ѝ била по-невредима от плода на дървото. Тогава от всички гърди се изтръгнал силен вик на възхвала към бога.

[1] Според средновековните поверия обвиненият доказва невинността си, ако хване горещо желязо, без да се изгори. ↑

[2] *Говен* — един от най-прочутите рицари на Кръглата маса, племенник на крал Артур. В рицарските романи от XII и XIII в. Говен, с изисканите си обноски и воинските си качества, е сочен за образец на рицарско съвършенство. *Жирфлет* — рицар на Кръглата маса. Според „Смъртта на крал Артур“, френски роман от XIII в., чийто сюжет разкрива драматичната гибел на Артур и на цялото рицарство, Жирфлет е последният оцелял рицар, който изпраща смъртноранения Артур до отплаването му към Острова на мъртвите. *Ке*, сенешалът на Артур, е представен в повечето романи като самонадеян, но в крайна сметка винаги побеждаван. ↑

[3] Завърналите се от поклонение на Божигроб богомолци украсявали наметалото си с раковини — доказателство, че са прекосили морето. ↑

[4] *Негово високоблагородие Говен* — измежду рицарите на Кръглата маса Говен е единственият, който в средновековните текстове винаги носи тази титла. ↑

XIII

ГЛАСЪТ НА СЛАВЕЯ

*Навън Тристан и нее, и ридае:
тѣй славей с кѣсно лято се прощава,
а мѣката му в него ся остава.*

(„Le domnei des
amanz“)^[1]

Когато се прибрав в колибата на горския пазач Ори, след като захвърлил тоягата и пелерината, Тристан ясно осъзнал със сърцето си, че е дошъл денят да удържи на своята дума пред крал Марк и да замине далеч от корнуолското кралство.

Защо се бавел още той? Кралицата доказала невинността си, кралят я обичал и я почитал. При нужда крал Артур ще я вземе под закрилата си и отсега нататък никакво вероломство не ще успее срещу нея. Защо да продължава да броди в околностите на Тинтажел? Напразно рискувал живота си, живота на горския пазач и спокойствието на Изолда. Наистина трябвало да замине, след като за последен път, преоблечен като пилигрим, усетил прекрасното тяло на Изолда в обятията си.

Още три дни се бавил той, не можел да се откъсне от страната, където оставала кралицата. Но щом дошъл четвъртият ден, той се сбогувал с горския пазач, който го приютил в колибата, и се обърнал към Горвенал:

— Скъпи учителю, дойде време да потеглим на дълъг път: ще тръгнем към земята на валийците.

Тръгнали тъжно в нощта. Ала пътят им минавал край овощната градина, обградена с остри колове, където никога Тристан чакал своята любима. Нощта била ясна и светла; при завоя на пътя, недалеч от

оградата, той виждал как в сияйното небе се очертава якият ствол на високия бор.

— Скъпи учителю, почакай ме в близката гора; скоро ще се върна.

— Къде отиваш? Безумецо, няма непрестанно искаш да предизвикваш смъртта?

Но със сигурен скок Тристан преминал над високите колове на оградата и стигнал до мраморната плоча под високия бор. Има ли смисъл да хвърля в извора добре одялани тресчици? Изолда вече няма да дойде! Тръгнал с леки и внимателни стъпки по пътеката, по която някога идвала кралицата, и се осмелил да приближи до замъка.

Изолда будувала в стаята си в прегръдките на заспалия Марк. Изведнъж през откренатия прозорец, по който играели лунните лъчи, долетял гласът на някакъв славей^[2].

Изолда слушала звучната песен на славея, която омайно се разливала в нощта: така жално извивала тя, че би разчувствувала всяко жестоко сърце и дори сърцето на всеки убиец. Кралицата се питала: „Откъде идва тази песен?...“ Изведнъж разбрала: „Ах! Това е Тристан! Така в Мороайската гора той имитираше сладкопойните птици, за да ми достави радост. Той заминава и това е последното му сбогом. Колко много жали! Като славей, който тъжно се сбогува в края на лятото. Приятелю, вече никога няма да чуя гласа ти!“

Мелодията затрептяла по-пламенно.

„Ах! Какво искаш от мен? Да дойда? Не, спомни си за Огрин отшелника и за дадените клетви. Замълчи, смъртта ни дебне... Какво значи смъртта! Ти ме викаш, ти ме зовеш, идвам!“

Освободила се от прегръдките на краля и покрила почти голото си тяло с едно наметало, подплатено със скъпоценна кожа от сибирска катеричка. Трябвало да мине през съседната стая, където всяка нощ се редували да пазят десет рицари; докато петимата спели, другите петима стояли на стража пред вратите и прозорците и дебнели наоколо. Но случайно тази нощ те били заспали всички: петима на леглата, петима на плочите. Изолда прескочила проснатите на пода тела, повдигнала лоста на вратата: халката звъннала, но не събудила никой от стражата. Щом прекрачила прага, певецът млъкнал.

Под дърветата той безмълвно я притиснал до гърдите си; ръцете им здраво се вплели в телата им и сякаш хванати в примка, не могли да

се освободят от прегръдката си чак до зори. Въпреки краля и стражите влюбените се радвали един на друг и тайно се любили.

* * *

Тази любовна нощ подлудила влюбените; тъй като кралят напуснал Тинтажел и заминал за Сен Любен^[3] да държи защитна реч, Тристан се върнал при Ори и следващите дни всяка сутрин призори дръзко се промъквал през овощната градина чак до стаята на жените.

Един роб неочаквано го видял и отишъл да намери Андрет, Деноален и Гондони:

— Сеньори, звярът, дето мислите, че е напуснал, се върна в леговището.

— Кой?

— Тристан.

— Кога го видя?

— Тази сутрин. И веднага го познах. Утре призори и вие ще можете да го видите как се вмъква през овощната градина, препасал меч, с лък в едната ръка и две стрели в другата.

— Къде ще го видим?

— От един прозорец, който ще ви посоча. Ето ако си го покажа, колко ще ми дадете?

— Една унция сребро и вече няма да бъдеш роб, а богат селянин.

— Тогава слушайте — казал робът. — В стаята на кралицата може да се надникне през един тесен прозорец, който е над нея, високо в отсрещната стена. Но широка завеса в стаята затуля отвора за гледане. Нека утре единият от тримата внимателно влезе в градината; ще отсече един дълъг клон и ще го заостри на края; и тогава ще се повдигне до високия прозорец и ще закачи завесата с острия връх на пръта; така ще може леко да я дръпне и наредете да ме изгорят жив, сеньори, ако зад завесата не видите това, което ви казах.

Андрет, Гондони и Деноален дълго спорили кой от тях първи ще изживее радостта от тази гледка и накрая се съгласили да отстъпят правото на Гондони; разотишли се, като се уговорили на другия ден призори отново да се срещнат. Пазете се, благородни сеньори, утре призори от Тристан!

На другия ден, още по тъмно, след като напуснал колибата на горския пазач Ори, Тристан запълзлял между гъстите трънливи храсти към замъка. Когато излизал от един гъсталак, погледнал към полянката и видял Гондони, който идвал откъм замъка си. Тристан се хвърлил в храстите и се спотаил в засада: „Ах! Господи! Направи така, че този, който идва насам, да не ме забележи, преди да е дошъл сгодният момент!“

Той зачакал с меч в ръка, но случайно Гондони свърнал в друга посока и се отдалечил. Тристан излязъл от храсталака, опънал лъка, прицелил се: уви! Човекът вече бил извън обсега на лъка.

На дребно копче, което вървяло раван по пътеката, следвано от две хрътки, отдалеч се задал Деноален. Тристан го издебнал, скрит зад ствола на една ябълка. После видял как Деноален настървява кучетата си да вдигнат някакъв глиган в сечището. Но преди хрътките да изгонят глигана от скривалището му, господарят им ще получи такава рана, каквато никой лекар не може да излекува. Когато Деноален приближил съвсем, Тристан отметнал плаща си и с един скок се озовал срещу своя противник. Предателят поискал да избяга: напразно; дори нямал време да извика: „Ранен съм!“ Паднал от коня и Тристан отсякъл главата му, отрязал плитките на косата му, които висели край лицето, и ги сложил в ловната си торба. Искал да ги покаже на Изолда, за да зарадва сърцето на своята любима. „Уви — помислил си той, — какво ли стана с Гондони? Той се спаси: как не можах да му се отплатя със същото!“

Изтрил меча си, върнал го в ножницата, домъкнал един дънер върху трупа и като оставил кървавото тяло, сложил качулката на плаща си и се отправил към своята любима.

Гондони го бил изпреварил и влязъл в замъка Тинтажел изкачил се до високия прозорец, открехнал края на завесата с острия край на пръта и сега гледал свободно в осеяната с цветя стая. Отначало не видял никого освен Перинис; после се появила Бранжиен, която още държала гребена, с който току-що сресала кралицата със златките коси.

Но сто, влязла Изолда, след нея Тристан. В едната си ръка носел своя дървен лък и две стрели, в другата държал две дълги плитки.

Той пуснал плаща си на земята и открил стройното си тяло. Изолда Русокосата го поздравила с поклон, но когато се изправила,

вдигайки глава към него, върху завесата видяла сянката от главата на Гондони. Тристан й казал:

— Виждаш ли тези хубави плитки? Те са на Деноален. Отмъстих му за теб. Никога вече няма да купува, нито да продава щит или копие!

— Много добре, сеньор, но опънете този лък, коля ви; искам да видя дали е удобен за прицелване.

Тристан опънал лъка учуден, не разбирайки докрай мисълта й. Изолда взела една от стрелите, наместила я на тетивата, погледнала дали кордата е добре и бързо прошепнала на Тристан:

— Виждам нещо, което не ми харесва. Цели се добре, Тристан!

Той се приготвил за стрелба, вдигнал очи и горе на завесата видял сянката от главата на Гондони. „Дано бог насочи тази стрела!“ — помислил си той, после се извърнал към прозореца и стрелял. Дългата стрела изсвистяла във въздуха (ни сокол, ни лястовица летят така бързо). Улучила окото на предателя, пронизала мозъка му, сякаш минала през ябълков плод, и спряла трептяща в черепа му. Без да извика, Гондони се свлякъл от прозореца и паднал на един остър кол.

Тогава Изолда се обърнала към Тристан:

— Бягай сега, приятелю! Виждаш, че злодеите са те открили! Андрет е още жив, той ще каже всичко на краля; вече не можеш да останеш в колибата на горския пазач! Бягай, приятелю; Перинис Доверения така добре ще скрие това тяло в гората, че кралят никога нищо няма да узнае. А ти бягай от това кралство, за да се спасиш, за твое добро!

Тристан казал:

— Как ще живея без теб?

— Да, приятелю Тристан, моят и твоят живот са обвързани и преплетени един в друг. А аз как ще живея без теб? Тялото ми остава тук, сърцето ми идва с теб.

— Изолда, приятелко, не зная в коя страна заминавам. Но ако някога пак видиш пръстена си със зелен яспис, ще изпълниш ли това, което ще те моля чрез пратеника?

— Да, ти знаеш това: ако видя отново пръстена със зелен яспис, нито кула, нито крепостен замък, нито кралска забрана ще ме спрат да изпълня желанието на моя приятел, независимо дали е безумие или мъдрост!

— Приятелко, дано бог, роден във Витлеем, те благослови с добро!

— Приятелю, бог да те закриля!

[1] „*Le domnei des amanz*“ — поема от XII в. В провансалската поезия на трубадурите *domnei* означава възвишеното чувство, най-често платоническо, с което рицарят търпеливо ухажва своята дама. *Domnei* изисква смирение, искреност и вярност и обикновено се противопоставя на *drundaria* — плътската връзка между влюбените. ↑

[2] Мотивът за песента на славея като израз на любовното чувство е широко разпространен в куртоазната поезия. Мари дьо Франс го използва в своето „Ле за славея“. ↑

[3] *Сея Любен* — неизвестно географско име. ↑

XIV

ЧУДНОТО ЗВЪНЧЕ

*Спомнете си, приятелко омайна,
за нашата любов нетрайна.*

(„Лудостта на
Тристан“)

Тристан се установил в земите на валийците, въз владението на благородния дук Жилен. Той бил млад, силен, добродушен; приел го като желан гост. Стараел се по всякакъв начин да му оказва висока чест и да му доставя радост. Но нито приключенията, нито празненствата могли да укротят тревожните вълнения на Тристан.

Един ден, както седял до младия дук, той почувствувал такава болезнена мъка в сърцето си, че неволно въздъхнал. За да уталожимъката му, дукът наредил да занесат в неговата стая любимото му същество, което очаровало като магия очите и сърцето му в тъжни часове. На една масичка, застлана с разкошна пурпурна покривка, поставили неговото кученце Пти-Крю. То било вълшебно кученце; дукът го получил като скъп дар от остров Авалон^[1], изпратен в знак на обич от една фея. Никой не би могъл да намери толкова изразителни думи, за да опише неговите качества и красотата му. Козината му била обагрена с чудно преливащи се отсенки така, че никой не можел да определи цвета му: откъм шията изглеждало по-бяло от сняг, в задната си част било по-зелено от детелина, единият от хълбоците — син като лазурит, гърбът му — розов; но ако човек по-дълго се взирал в него, тези цветове почвали да играят пред очите му и последователно да преливат в бели, зелени, жълти, сини, пурпурни, потъмни или по-ярки. На шията си носело окачено на златка верижка звънче с толкова весел, толкова ясен и нежен звън, че когато го слушал, сърцето на Тристан се

разнежвало, успокоявало се и мъката му изчезвала. Така той забравял всички неволи, преживени заради кралицата; защото това звънче имало вълшебна сила: сърцето забравяло всякаква мъка, когато слушало нежното му и весело гласче. Запленен от неговата магия, Тристан галел с ръка по-мекото от коприна кожухче на чародейното животинче, което докрай премахвало скръбта му, и си мислел, че то би било прекрасен подарък за Изолда. Но какво да прави? Дук Жилен обичал Пти-Крю повече от всичко, което имал, и никой не би могъл да му го отнеме нито е хитрост, нито с молба.

Един ден Тристан рекъл на дука:

— Сеньор, какво бихте дали на този, който отърве херцогството ви от великана Урган Косматия и тежките данъци, които ви налага?

— Наистина, бих позволил на победителя да избере каквото пожелае от моите богатства, това, което смята за най-скъпоценно; но никой не ще посмее да се бие срещу великана.

— Това са мъдри думи — продължил Тристан. — Но благото на една страна винаги се извоюва в опасни схватки; и дори заради Миланското злато не бих се отказал от желанието си да премеря сили с великана.

— Тогава — казал дук Жилен — дано бог, роден от Светата дева, бди над вас в боя и ви закриля от смъртта!

Тристан намерил Урган Косматия в бърлогата му. Дълго и яростно се сражавали те. Най-сетне храбростта победила силата, ловкият меч надвил на тежкия боздуган и Тристан отсякъл дясната ръка на гиганта, после я занесъл на дук Жилен:

— Сеньор, дайте ми за награда, както обещахте, вашето вълшебно куче Пти-Крю!

— Приятелю, какво искаш от мен? По-добре вземи сестра ми и половината от моите владения, но него ми остави.

— Сеньор, сестра ви е хубава, хубава е и земята ви, но аз воювах с Урган Косматия, за да спечеля вашето вълшебно куче. Спомнете си обещанието!

— Вземи го тогава: но знай, че отне радостта на очите и сърцето ми!

Тристан поверил кучето на един валиец — жонгльор, умен и хитър, който от негово име го отнесъл в Корнуол. Той стигнал в Тинтажел и тайно го предал на Бранжиен. Кралицата много се

зарадвала; като отплата тя дала на жонгльора десет унции злато и казала на краля, че нейната майка, ирландската кралица, ѝ е изпратила този скъп подарък. После наредила на един златар да изработи в стената малка пиша за кучето, грижливо украсена със злато и скъпоценни камъни, и навсякъде, където отивала, тя го водела със себе си като спомен от своя приятел. И винаги когато му се любувала, тъга, безпокойство и угризения се стопявали в сърцето ѝ.

Отначало не осъзнала вълшебството: ако изпитвала такава наслада, когато го гледала замислена, това е, казвала си тя, защото Тристан го е изпратил и вероятно мисълта за нейния приятел приспивала мъката ѝ. Но един ден разбрала, че то криело вълшебна сила и че единствено неговото звънче омайвало сърцето ѝ.

„Ах! — мислела си тя. — Справедливо ли е аз да си живея спокойно, а Тристан да е нещастен? Той е могъл да остави това вълшебно куче за себе си и така да забрави всякаква мъка, но великодушно е предпочел да го изпрати на мен, да ми отстъпи радостта си и отново да бъде нещастен. Ала не трябва да бъде така: Тристан, искам да страдам дотогава, докато страдаш ти.“

И тя грабнала магическото звънче, звъннала за последен път с него, внимателно го свалила, после го хвърлила в морето през отворения прозорец.

[1] В средновековната литература остров Авалон е вълшебната страна на феите и на мъртвите. ↑

XV

ИЗОЛДА БЕЛОРЪКАТА

*Гневът на жената е страшен
и всеки от него се плаши.
Тя днес със любов ни дарява,
а утре с омраза отравя.*

(Томас)

Влюбените не можели да живеят, нито да умрат един без друг. За тях раздялата не била живот, нито смърт, а живот и смърт едновременно.

През морета, през острови и кралства Тристан искал да избяга от своето нещастие. Върнал се в родната Лоноа, където Рохалт Честната дума приел сина си със сълзи на умиление; но тъй като не могъл да живее мирно и тихо в своята страна, Тристан тръгнал през херцогства и кралства да търси нови подвизи. От Лоноа във фризийските земи, оттам в Гавоа, от Германия в Испания, той служил не на един господар и извършил много подвизи. Но цели две години нямал никаква вест от Корнуол, не срещнал ни един приятел, не получил никакво известие оттам.

Тогава си помислил, че Изолда го е разлюбила и го е забравила.

* * *

Но един ден се случило тъй, че както яздели двамата с Горвенал, те навлезли в бретонска земя, минали през опустошено поле: навсякъде виждали разрушени стени, запустели села, изгорели нивя, а

конете им тъпчели пепелища и въглени. Сред пустата степ Тристан си мислел:

„Аз съм уморен и изтощен. За какво ми са тези подвизи? Дамата на сърцето ми е далеч от мен, никога повече няма да я видя. Какво ли не преживях заради нея от две години насам, къде ли не скитах? Никаква вест от нея. В Тинтажел кралят я почита и трепери над нея: тя си живее щастливо. Сигурно звънчето на вълшебното куче е свършило добра работа! Тя ме забравя и малко я е грижа за минали скърби и радости, малко я е грижа за клетника, дете скита по тази опечалена земя. Но няма ли и аз да забравя тази, която ме забрави? Няма ли да срещна някого, който да ме изцери един ден от моята злочестина?“

Два дни Тристан и Горвенал кръстосвали през полета и градове, без да видят дори един човек, дори кокошка или куче. На третия ден, рано следобед, те наближили един хълм, на който се издигал стар параклис и съвсем близо до него имало отшелническа обител. Отшелникът не носел дрехи от плат, а козя кожа и козиняви дрипи на гърба. Прострян на пода, с голи колена и лакти той се молел на Мария-Магдалена да му вдъхне спасителни молитви. Посрещнал гостите с „добре дошли“ и докато Горвенал настанявал конете, помогнал на Тристан да свали оръжието си. После сложил пред тях нещо за ядене. Не им предложил вкусни ястия, а ечемичен хляб, замесен с пепел и изворна вода. След като вечеряли и нощта ги заварила седнали до огъня, Тристан запитал коя е тази опустошена земя.

— Благочестиви сеньор — казал отшелникът, — това е бретонската земя, която се владее от дук Хоел. Доскоро това беше прекрасна страна, богата със зелените си поля и плодородни ниви: тук мелници, по-нататк ябълкови градини, другаде чифлици; но граф Риол от Нант разори тази земя: конниците му подложиха всичко на огън и плячкосаха каквото им попадна пред очите. Така е на война; хората на графа забогатяха, и то не за ден и два.

— Братко — подхванал Тристан, — защо граф Риол е опозорил така вашия сеньор Хоел?

— Ще ви кажа, сеньор, повода за войната. Знайте, че Риол беше васал на дук Хоел. А дукът има дъщеря, по-хубава от всички кралски дъщери, и граф Риол искаше да я вземе за жена. Но баща ѝ отказа да я даде на някакъв васал и граф Риол се опита да я отвлече насила. Много воители загинаха заради тази крамола.

Тристан запитал:

— Дук Хоел може ли още да се брани?

— С голяма мъка, сеньор. Макар че последният му замък Кархес още се държи, защото стените му са здрави, както е здраво и сърцето на сина на дук Хоел, Кахердин, славния рицар. Но врагът ги притиска и те гладуват: дали ще могат да издържат дълго?

Тристан попитал на какво разстояние се намира замъкът Кархес.

— Сеньор, само на две мили оттук.

Разделили се и легнали да спят. На сутринта, след като отшелникът изпял молитвите си и поделил с тях ечемичния хляб, замесен с пепел, Тристан се сбогувал с доблестния човек и препуснал с коня към Кархес.

Когато спрял в подножието на затворените крепостни стени, той видял една дружина воители, които стояли на пътя край замъка, и ги попитал за дук Хоел. Хоел бил сред воините си заедно със сина си Кахердин. Той му се представил и Тристан му рекъл:

— Аз съм Тристан, крал на Лоноа, и Марк, корнуолският крал, е мой вуйчо. Научих, сеньор, че вашите васали са ви напакустили, и дойдох да ви предлага помощта си.

— Уви! Сеньор Тристан, вървете си по пътя и дано бог да ви се отплати! Как да ви приема у дома? Вече привършихме припасите; нямаме ни зрънце жито, само бакла и ечемик, колкото да не умрем от глад.

— Нима ви питам за това? — казал Тристан. — Аз две години живях по горите само от треви, корени и дивеч и нека ви кажа, че този живот ми харесваше. Наредете да ми отворят тази врата.

Тогавя Кахердин казал:

— Приемете го, татко, щом е толкова смел, да делим с него добро и зло.

* * *

Приели го с почит. Кахердин поканил своя гост да разгледа яките стени на крепостта, добре укрепени от всички страни със сводести бойници, зад които дебнели стрелците с арбалети. От високата кула той му показал далече в полето шатрите и бойните флагове,

разположени от дук Риол. Когато отново се върнали пред входа на замъка, Кахердин казал на Тристан:

— А сега, благородни приятелю, да се качим в залата, където са майка ми и сестра ми.

Хванати за ръка, двамата влезли в стаята на жените. Майката и дъщерята седели на разкошна покривка и украсявали със сърмена бродерия една свещеническа мантия, като пеели някаква тъкаческа песен; в нея се разказвало как хубавицата Доет, седнала под един цъфнал глог в полето, очаква и скърби за своя любим Доон, който все не идва на срещата. Тристан ги поздравил и те му отвърнали, после двамата рицари приседнали до тях. Като показал епитрахила, който майка му везала, Кахердин казал:

— Вижте, благородни приятелю Тристан, каква работничка е нашата господарка, майка ми, как чудно умее да украсява свещенически мантии и епитрахили, за да ги направи подаяние на бедните манастири! И ръцете на сестра ми, под които така чевръсто пробягват златните нишки по бялата коприна! Честна дума, мила сестро, съвсем заслужено ви наричат Изолда Белоръката!

Като разбрал, че се казва Изолда, Тристан се усмихнал и я загледал с по-нежен поглед.

И тъй, граф Риол бил построил лагера си на три мили от Кархес и вече дни наред воините на дук Хоел не се осмелявали да преминат оградата на замъка, за да го нападнат. Но още на следния ден Тристан, Кахердин и дванадесет млади рицари излезли от замъка, облечени с бойни ризници и шлемове, препуснали под еловите гори чак до неприятелските шатри и нападнали из засада една кола от обоза на граф Риол, като успели да я задигнат. От този ден, променяйки хитростта с дързост, те събаряли и унищожавали зле охраняваните им шатри, нападали конвоите и обозите им, наранявали или убивали техните воители и никога не се връщали в Кархес без плячка. Така Тристан и Кахердин започнали да се отнасят с доверие и обич един към друг и си дали клетва за взаимно приятелство и бойна дружба. И никога не изменили на тази клетва, както ще разберете и от самия разказ.

Когато се връщали от конните набези, говорейки си за рицарска доблест и кавалерство, Кахердин често хвалел на своя приятел сестра си Изолда Белоръката, скромната, прекрасната.

* * *

Една сутрин, когато зората току-що се била пукнала, един стражник бързо се спуснал от своята кула, тичал през залите и крещял:
— Сеньори, много спите! Ставайте, Риол ни нападна!

Рицари и граждани грабнали оръжието и се втурнали към стените на крепостта; всички видели как в полето проблясват шлемове и на рицарските копия се веят триъгълни копринени флагчета; цялата войска на Риол настъпвала в боен ред. Дук Хоел и синът му Кахердин веднага разгърнали за бой първите рицарски части пред вратите на крепостта. Когато приближили на един изстрел с лък, нападателите пришпорили конете си с наведени копня, а стрелите валели върху тях като априлски дъжд.

Но Тристан на свой ред се въоръжил заедно с тези, които стражникът последни събудил. Стегнал броните на краката си, сложил туниката, тесните гамаши и златните шпори, облякъл бойната ризница, нагласил удобно шлема си, за да диша свободно, скочил на коня си и го пришпорил напред из полето. С вдигнат пред тялото щит, той извикал:
— Кархес!

Тъкмо навреме: воините на Хоел вече отстъпвали към коловите ограждения на замъка. Тогава било страшно да се гледа бъркотията от повалени коне и ранени воини, ловките удари на младите рицари, и тревата, която ставала кървава под краката им. Начело на всички Кахердин гордо се спрял, виждайки, че срещу него се е втурнал един смел барон, братът на граф Риол. Двамата се срещнали с насочени копия. Нантиецът счупил своето, без да засегне Кахердин, който с един по-сигурен удар пробил щита на противника и забил в него лъскавото си копие чак до флагчето. Повдигнат от седлото, рицарят се смъкнал на една страна и паднал от коня.

При вика на своя брат дук Риол се хвърлил стремглаво срещу Кахердин. Но Тристан му препречил пътя и когато се сблъскали, копие на Тристан се счупило в ръцете му, а това на Риол срещнало гърдите на противниковия кон, забило се в плътта му и конят се проснал мъртъв на тревата. Тристан бързо скочил на крака с вдигнат меч в ръката.

— Страхливец! — извикал той. — Жестока смърт за този, който оставя рицаря, за да рани коня му! Няма да излезеш жив от това място!

— Мисля, че лъжете! — отвърнал Риол, като връхлетял срещу него с коня си.

Но Тристан избегнал удара и замахвайки с меча си, тежко стоварил острието му върху шлема на Риол, като смачкал лицевата част и откъснал предпазителя на носа. Копието отскочило от рамото на рицаря и намерило хълбока на коня, който се олюлял и грохнал на свой ред. Риол успял да се измъкне и се изправил: и двамата без коне, с пробити щитове, с разкъсани ризници се хвърлили в атака гърди срещу гърди. Най-после Тристан ударил Риол в челната част на шлема, точно където блестял скъпоценният камък. Обръчът на шлема не издържал, а ударът бил толкова силен, че баронът паднал на колене и опрял ръце на тревата.

— Изправи се, ако можеш, рицарю! — извикал Тристан. — В лош час си дошъл на бойното поле и трябва да умреш!

Риол се изправил отново, но Тристан пак го съборил е един удар, който разсякъл шлема му, срязал металния подшлемник и отворил черепа му. Риол помолил за милост, поискал да бъде пощаден животът му и предал меча си на Тристан. Тъкмо навреме, защото нантийците прииждали от всички страни на помощ на своя господар. Но господарят им вече се бил признал за победен.

Риол обещал на дук Хоел да отиде в затвора, отново да се закълне във вяност и почит, да възстанови изпепелените градове и села. По негова заповед боят стихнал и войската му се оттеглила.

Когато победителите се върнали в Кархес, Кахердин казал на своя баща:

— Сеньор, повикайте Тристан и го поканете да остане: няма подобър рицар от него, а родината ни има нужда от такъв храбър барон.

След като се посъветвал с доверените си хора, дук Хоел повикал Тристан:

— Приятелю, не бих могъл да ви се отплатя с обич за това, че спасихте владенията ми. Ето защо искам да ви се издължа по друг начин. Дъщеря ми Изолда Белоръката е родена в семейство на дукове, крале и кралици. Вземете я, аз ви я давам.

— Господарю, вземам я — казал Тристан.

Ах, сеньори, защо изрекъл тези думи?! И само заради тях той умрял.

* * *

Решението е взето, срокът — определен. Дукът идва с приятелите си, Тристан — със своите. Капеланът пее литургия. В присъствието на всички, пред манастирската врата, по закона на Светата църква, Тристан се венчава за Изолда Белоръката. Сватбеното тържество било голямо и пищно.

Но вечерта, когато приятелите му помагали да свали дрехите си, като теглили тесния ръкав на туниката му, случайно смъкнали от пръста му пръстена със зеления яспис, пръстена на Изолда Русокосата, който ясно звъннал на плочите. Тристан погледнал и го видял. Тогава старата му любов отново се пробудила и той разбрал грешката си.

Спомнил си деня, когато Изолда Русокосата му дала този пръстен: било в гората, където заради него тя преживяла горчиви дни. И легнал до другата Изолда, той отново видял мороайската колиба. Какво безумие обхванало сърцето му, та обвинил приятелката си в измяна? Не, заради него тя бе преживяла толкова нещастия, а той самият ѝ бе изневерил. Но сега той съчувствувал и на съпругата си Изолда, скромната, прекрасната. Двете Изолди са го обикнали в злокобен час. И пред двете той не бе удържал на честната си дума.

А Изолда Белоръката се учудвала, когато го чувала да въздиша до нея в леглото. Най-последно малко срамежливо му рекла:

— Скъпи господарю, да не съм ви обидила с нещо? Защо поне веднъж досега не ме целунахте? Покажете грешката ми и аз ще я изкупя щедро, ако мога.

— Приятелко — казал Тристан, — не се сърдете, но аз вече съм дал обет на друга жена. Неотдавна в друга страна победих един дракон и без малко да загина, но си спомних за божията майка: обещах ѝ, че след като тя милостиво ме спаси от чудовището, ако някога имам съпруга, цяла година ще се въздържам да я прегръщам и целувам...

— Щом е така — рекла Изолда Белоръката, — аз смирено ще понеса всичко това.

Но на сутринта, когато слугините натъкмявали гимпата на омъжените жени на главата и, тя тъжно се усмихнала и си помислила, че няма право на това украшение.

XVI КАХЕРДИН

*Кралицата пее тъй нежно,
с глас чуден поема нарежда.
Под нейните пръсти прекрасни
и арфата нежно приглася.*

(Томас)

Няколко дни по-късно дук Хоел, неговият сенешал, всичките му ловци, Тристан, Изолда Белоръката и Кахердин излезли заедно от замъка, за да отидат на лов втората. По един тесен път Тристан яздел отляво на Кахердин, който държал с дясната си ръка юздата на гиздавия кон на Изолда Белоръката. Не щеш ли, конят цопнал в една локва. Край копитото бликнала вода, която пръснала чак под дрехите на Изолда и я измокрила; тя усетила студените пръски високо над коляното; леко извикала и с едно бодване на шпорите препуснала напред, смеейки се така високо и звънко, че Кахердин пришпорил коня си след нея, настигнал я и я попитал:

— Мила сестро, защо се смеете?

— Хрумна ми една мисъл, скъпи братко. Когато тази вода плисна към мен, аз й казах: „Вода, ти си по-дръзка от храбрия Тристан, който никога не е бил толкова смел!“ Затова се изсмях. Но аз май много се разприказвах, братко, и се разкайвам за това.

Изненадан, Кахердин така живо настоял, че най-последно я принудил да му разкаже истината за брачните си нощи.

В това време Тристан ги настигнал и тримата мълчаливо яздили чак до ловната къща. Там Кахердин повикал Тристан на разговор и му рекъл:

— Сеньор Тристан, моята сестра ми разказа истината за брачните си нощи. Аз се държах с вас като побратим и ви имах за свой

другар, но вие изневерихте на честната си дума и опозорихте моя род. Отсега нататък, ако не уважите молбата ми, то знайте, че ви призовавам на двубой.

Тристан му отговорил:

— Да, аз дойдох при вас, за да ви направя нещастни. Но чуй моята мъка, мили мой приятелю, братко и друже, и може би ще утешиш сърцето си. Знай, че аз имам една друга Изолда, по-хубава от всички жени, която страдаше и още страда за мен. Наистина, сестра ти ме обича и почита; но заради любовта си към мен другата Изолда се отнася с много по-голяма почит към едно куче, което ѝ пратих, отколкото сестра ти към мен. Ела, да оставим този лов, първи след мен, където те вода; ще ти разкажа своя злощастен живот.

Тристан дръпнал юздата, за да обърне коня си и го пришпорил. Кахердин препуснал след него. Без да си кажат нито дума, те стигнали до най-глухото място в гората. Там Тристан разкрил живота си пред Кахердин. Разказал как на път през морето изпил любовта и смъртта; разказал за предателството на бароните и джуджето, за това как завели кралицата на кладата, как я предали на прокажените и за любовта на двамата в пустата гора; как я върнал на крал Марк и как, след като избягал от нея, поискал да обикне Изолда Белоръката; как осъзнал, че отсега нататък не ще може да живее, нито да умре без кралицата.

Кахердин мълчал и се чудел. Той чувствувал как гневът му неволно се уталожва.

— Приятелю — казал той накрая, — чувам мъдри думи, вие трогнахте състрадателното ми сърце; защото сте преживели такива мъки, от които бог пази всеки мъж и всяка жена! Да се върнем в Кархес: след три дни ще ви кажа, ако мога, какво съм намислил.

* * *

В стаята си в Тинтажел Изолда Русокосата въздиша по Тристан и го зове. Тя няма друга мисъл, друга надежда и друг копнеж, освен винаги да го обича. Към него лети всяко нейно желание, а от две години ни вест, ни кост от него. Къде е той? В коя страна? Жив ли е поне?

Изолда Русокосата е седнала в стаята си и пее тъжна поема за любовта. Тя нарежда как Гюрон внезапно бил хванат и убит заради любовта си към дамата на своето сърце, която обичал над всичко; как графът с хитрост накарал жена си да изяде сърцето на Гюрон и как тя се терзаела след това.

Кралицата пее нежно и приглася с арфата. Ръцете ѝ са прекрасни, поемата — хубава, мелодията — тиха и гласът ѝ — нежен.

Но ето, неочаквано се явил Кариадо, някакъв богат граф от далечен остров. Той дошъл в Тинтажел да предложи на кралицата своето благоразположение и неведнъж след заминаването на Тристан я търсел да ѝ се обяснява в любов. Но кралицата отблъсквала молбата му и я намирала за лудост. Той бил красив рицар, горделив и високомерен, доста сладкодумен, но бил по-голям герой сред жените, отколкото в боя. Той заварил Изолда, че пее поемата и приглася с арфата. И я заговорил, смеейки се:

— Госпожо, каква тъжна песен, тъжна като песента на морския орел! Не сте ли чували, че песента на морския орел вещае смърт? Вероятно вашата песен предвещава моята смърт; защото аз умирам от любов по вас!

— Дано да е така — отвърнала Изолда. — Много ми се иска песента ми да предсказва вашата смърт, защото никога не сте идвали при мен, без да ми носите някаква тъжна вест. Вие винаги бяхте за мен морски орел или кукумявка с вашите злословия за Тристан. Днес каква лоша вест ще ми кажете пак?

Кариадо ѝ отвърнал:

— Кралице, вие сте ядосана, без да знам защо; но луд е, който се гневи от думите ви. Каквато и смърт да ми вещае морският орел, ето злокобната вест, която ви праща кукумявката: вашият приятел Тристан е загубен за вас, Изолда. Той се е оженил в друга страна. Отсега нататък можете да си търсите друг, тъй като той презира любовта ви. Жена му е с голяма почит, Изолда Белоръката, дъщеря на бретонския дук.

Кариадо си отишъл сърдит. Изолда Русокосата навела глава и заплакала.

* * *

На третия ден Кахердин повикал Тристан:

— Приятелю, посъветвах се със своето сърце. Да, ако сте ми казали истината, животът ви в тази страна е лудост и безумие и нищо добро няма да излезе от него нито за вас, нито за сестра ми Изолда Белоръката. Затова чуйте съвета ми. Ще отплаваме заедно за Тинтажел, вие отново ще видите кралицата и ще разберете дали още тъгува за вас и ви е върна. Ако ви е забравила, тогава може би моята сестра Изолда, скромната, прекрасната, ще ви стане по-скъпа. Аз ще дойда с вас: пали съм ваш побратим и ваш другар!

— Братко — казал Тристан, — право думат хората: сърцето на мъжа струва колкото цялото злато на богато кралство.

Скоро Тристан и Кахердин взели по една тояга за из път и наметнали плащове като пилигрими, сякаш искали да се поклонят на светите мощи по далечни земи. Сбогували се с дук Хоел. Тристан взел със себе си Горвенал, а Кахердин — своя оръженосец. Тайно подготвили един кораб и отпътували за Корнуол.

* * *

Духал лек попътен вятър, така че една сутрин призори те стъпили на брега, недалеч от Тинтажел в малък и пуст залив, близо до замъка на Лидан. Без съмнение, Динас от Лидан, добрият сенешал, ще ги подслони там и ще запази в тайна пристигането им.

На разсъмване двамата другари тръгнали нагоре към Лидан, когато забелязали, че след тях идвал някакъв конник, чийто кон се движел с бавна стъпка. Те се скрили зад близките шубраци, но човекът преминал край тях, без да ги види, защото дремел на седлото. Тристан го познал.

— Братко — прошепнал той на Кахердин, — та това е самият Динас от Лидан. Той спи. Вероятно се връща от посещение при своята приятелка и все още мисли за нея; няма да е учтиво, ако го събудим, но ти върви след мен издалеко.

Той настигнал Динас, внимателно хванал коня за юздата и безшумно тръгнал край него. Най-сетне една погрешна стъпка на коня събудила спящия ездач. Той отворил очи и не можел да повярва, че вижда Тристан:

— Това си ти, това си ти, Тристан! Благословен да е часът, в който отново те виждам: толкова дълго те чаках!

— Бог да ви поживи, приятелю! Какви вести ще ми кажете за кралицата?

— Уви! Лоши вести! Кралят я обича и всякак я обгражда с почести, но след твоето заточение тя вехне и плаче за теб. Ах! Защо ти е да се връщаш при нея? Или пак искаш да я обречеш на смърт, и нея, и себе си? Смили се над кралицата, Тристан, остави я на спокойствие!

— Приятелю — казал Тристан, — направете ми услуга: скрийте ме в Лидан, занесете ѝ писмо от мен и направете така, че да я видя поне веднъж, един-единствен път.

Динас отговорил:

— Аз съчувствувам на моята господарка и ще ѝ предам писмото ти само ако зная, че тя все още ти е по-скъпа от всички жени на света.

— Ах! Сеньор! Кажете ѝ, че тя и сега ми е най-скъпата от всички жени на света и това е самата истина.

— Щом е тъй, ела с мен, Тристан, ще ти помогна с каквото мога.

В Лидан сенешалът подслонил Тристан, Горвенал, Кахердин и оръженосеца му, а когато Тристан разказал дума по дума приключенията си, Динас заминал за Тинтажел да научи новини от двореца. Разбрал, че след три дни кралица Изолда, крал Марк, цялата придворна свита, всички оръженосци и ловци ще напуснат Тинтажел и ще се настанят в замъка сред Бялата степ, където били подготвени големи ловни хайки.

Тогава Тристан поверил на сенешала пръстена със зелен яспис и писмото, което тон трябвало да предаде на кралицата.

XVII

ДИНАС ОТ ЛИДАН

*Приятелко, от този час —
ни вий без мен, ни аз без вас.^[1]*

(Мари дьо Франс)

И тъй, Динас се върнал в Тинтажел, изкачил стълбите и влязъл в залата. Крал Марк и Изолда Русокосата били седнали под балдахина над шахматната дъска. Динас се настанил на една табуретка до кралицата, уж за да наблюдава по-добре играта, и преструвайки се, че ѝ показва фигурите, на два пъти сложил ръката си на шахматната дъска: втория път Изолда познала пръстена с яспис на ръката му. Изведнъж ѝ се отщяло да играе. Тя бутнала леко ръката на Динас тъй, че няколко пионки паднали в безредие.

— Виждате ли, сенешале — казала тя, — вие объркахте играта ми, и то така, че не ще мога да продължа.

Марк напуснал залата, Изолда се оттеглила в стаята си и поканила сенешала:

— Приятелю, вие сте пратеник на Тристан?

— Да, кралице, той е в Лидан, укрива се в замъка ми.

— Истина ли е, че се е оженил в бретонските земи?

— Кралице, казали са ви истината. Но той твърди, че не ви е изневерил; че нито един ден не е престанал да ви обича повече от всички жени, че ще умре, ако не ви види пак поне веднъж; умолява ви да склоните на това заради обещанието, което сте му дали последния път, когато е разговарял с вас.

Кралицата замълчала известно време, мислейки за другата Изолда. Най-после продумала:

— Да, последния път, когато той говори с мен, добре си спомням, казах това:

„Ако някога отново видя пръстена със зеления яспис, ни кула, ни крепостен замък, ни кралска забрана ще ме възпрат да изпълня волята на моя приятел, независимо дали е мъдрост или безумие...“

— Кралице, след два дни всички придворни ще трябва да напуснат Тинтажел, за да отидат в Бялата степ; Тристан ви известява, че ще бъде скрит в един трънлив гъсталак край пътя. Той ви моли да бъдете милостива към него.

— Вече казах: пи кула, ни крепостен замък, ни кралска забрана ще ме възпрат да изпълня волята на моя приятел.

На другия ден, докато целият дворец се приготвял да напусне Тинтажел, Тристан, Горвенал, Кахердин и неговият оръженосец облекли ризниците, взели мечовете и щитовете си и по тайни пътища се отправили към уговореното място. През гората минавали два пътя, които водели до Бялата степ: единият бил хубав, застлан с камъни, откъдето трябвало да мине кралската свита, другият — каменлив и изоставен. На този път Тристан и Кахердин оставили на пусия двамата си оръженосци да пазят конете и щитовете им. Те самите се промъкнали през гората и се скрили в един гъсталак. На пътя пред този гъсталак Тристан оставил един лешников клон, в който се вплитал храст орлови нокти.

Не след дълго по пътя се задало шествието. Най-отпред била кралската свита. След нея идвали в строен ред конегледачите и налбантите, готвачите и виночерпците, после — капеланите, водачите на хрътки и други ловни кучета, соколарите, които носели птиците на лявата си ръка, после ловците, после рицарите и бароните; те стъпвали бавно, добре строени двама по двама и било чудно да ги видиш седнали горделиво и наперено на конете, натруфени с кадифе, по което блестели златни накити. По-сетне минал и самият крал Марк и Кахердин се възхитил, като видял доверените му хора, двама отсам, двама оттам, всички облечени в златно сукно или в багреница.

Тогава се явила свитата на кралицата. Отпред вървели перачките и камериерките, след тях — жените и дъщерите на бароните и графовете. Те крачели една след друга: всяка от тях била придружавана от млад рицар. Най-накрая вървял един параден кон, възседнат от най-хубавата жена, която някога Кахердин бил виждал: тя имала стройно

тяло и красиво лице, възнисък ханш, дълги вити вежди, засмени очи, ситни зъби; рокля от червена коприна обвивала тялото ѝ; тънък наниз от златни накити и скъпоценни камъни украсявал гладкото ѝ чело.

— Това е кралицата — прошепнал Кахердин.

— Кралицата? — учудил се Тристан. — Не, това е Камий, нейната прислужница.

Тогава се появила една друга девойка на сиво-бял параден кон; по-бяла от февруарски сняг, по-румена от роза; светлите ѝ очи трепкали като звездици в изворна вода.

— Ето, виждам я, това е кралицата! — казал Кахердин.

— О! Не — казал Тристан, — това е Бранжиен, довереницата на кралицата.

Но пътят изведнъж просветнал, сякаш слънцето внезапно бликнало през листата на високите дървета: появила се Изолда Русокосата. От дясната ѝ страна яздел дук Андрет, бял ден да не види!

В този миг от трънливия храсталак се понесли трелите на синигерчета и чучулиги; Тристан изливал в тези мелодии цялата си нежност. Кралицата познала сигнала на своя приятел. Тя съгледала на пътя лешниковия клон, в който здраво се бил вплел храст орлови нокти, и една мисъл пронизала сърцето ѝ: „И с нас е така, приятелю; нито вие без мен, нито аз без вас.“^[2] После спряла парадния си кон, слязла от него, приближила към една кобила-раванлия, която на гърба си носела малка кучешка колибка, пищно украсена със скъпоценни камъни; там върху червено килимче лежало кученцето Пти-Крю; тя го взела в прегръдките си, милвала го с ръка, галила го с хермелиновата си мантия, радвала му се от сърце. После, като го оставила в колибката му, се обърнала към трънливия храсталак и се провикнала:

„Хвала вам, горски птици, дето зарадвахте сърцето ми с вашите песни! Докато моят господар Марк препуска към Бялата степ, аз искам да отседна в моя замък Сен Любен. Птици мои, придружавайте ме дотам; тази вечер ще ви се отплатя богато, като на добри менестрели.“

Тристан запомнил тези думи и се зарадвал. Но Андрет коварният вече бил нащрек. Той помогнал на кралицата да възседне коня си и шествието се отдалечило.

* * *

А сега чуйте едно злополучно приключение. В същото време, когато минавало кралското шествие, по-нататък, на другия път, където Горвенал и оръженосецът на Кахердин пазели конете на своите господари, ненадейно се появил един въоръжен рицар на име Блехери. Отдалеч той познал Горвенал и щита на Тристан. „Какво виждам? — рекъл си той. — Това е Горвенал, а другият рицар е самият Тристан.“ Пришпорил своя кон към тях и извикал: „Тристан!“ Но двамата оръженосци вече били обърнали конете си и побягнали. Блехери препуснал след тях и повтарял:

— Тристан! Спри, заклевам те в храбростта ти!

Но оръженосците не се обръщали.

Тогава Блехери извикал:

— Тристан! Спри, заклевам те в името на Изолда Русокосата!

На три пъти той заклел бегълците в името на Изолда Русокосата. Напразно: те избягали и Блехери успял да стигне само един от конете им и го отвлъкъл като плячка. След това пристигнал в замъка Сен Любен в момента, когато кралицата току-що се била настанила. Той издебнал сгода, когато била сама, и й рекъл:

— Кралице, Тристан е тука. Видях го на изоставения път, който идва от Тинтажел. На три пъти му извиках да спре, заклевайки го в името на Изолда Русокосата; по той се беше уплашил и не посмя да ме изчака.

— Благородни сеньор, вие говорите лъжи и безумия: как би могъл Тристан да е в този край? Как ще е избягал от вас? Как няма да спре, след като сте го заклели в името ми?

— Все пак, кралице, аз го видях, за доказателство хванах един от конете му. Вижте го, напълно оседлан, ей там на коневръза.

Но Блехери забелязал, че Изолда е разгневена. От това му домъчняло, защото той обичал Тристан и кралицата. Разделил се с нея, съжбялявайки, че е разговарял за това.

А Изолда заплакала и си казала: „Горко ми! Прекалено дълго живях, щом дочаках деня, в който Тристан се подигра с мен и ме опозори! По-рано, ако някой неприятел го закълнеше в името ми, мигновено би се хвърлил с меч срещу него, а сега? Но той е храбър в битките: щом е избягал от Блехери, щом не е благоволил да се спре при името на своята любима, ах, значи, той принадлежи на другата Изолда! Защо се е върнал? Той ме измами, той поиска да ме опозори на

всичко отгоре! Не му ли стигнаха миналите ми страдания? Тогава нека на свой ред се върне опозорен при Изолда Белоръката.“

Тя извикала Перинис Доверения и му предала всичко, което Блехери ѝ разказал. Накрая добавила:

— Приятелю, търси Тристан по изоставения път, който води от Тинтажел до Сен Любен. Ще му кажеш, че не е достоен за моята почит и да не бъде толкова дързък да се осмели и приближи до мен, защото ще накарам стражите и слугите да го прогонят.

Перинис тръгнал да го търси и не се отказал, докато не намерил Тристан и Кахердин. Предал им думите на кралицата.

— Братко — извикал Тристан, — добре ли чух какво каза? Как ще съм избягал от Блехери, като виждаш, че дори конете ни не са при нас! Горвенал ги пазеше, ние не го намерихме там, където го оставихме, и все още го търсим.

В този момент Горвенал и оръженосецът на Кахердин се завърнали: те разказали какво се случило с тях.

— Перинис, благородни, скъпи приятелю — рекъл Тристан, — върни се бързо при твоята господарка. Кажи ѝ, че ѝ пращам поздрав и почит, че не съм изневерил на честната си дума и че тя ми е по-скъпа от всичките жени на света; кажи ѝ още да те прати отново при мен, за да ми донесеш нейната прошка: аз ще чакам тук, докато се върнеш.

Перинис се озовал отново при кралицата и разказал какво е чул и видял. Но тя не му повярвала.

— Ах! Перинис, ти беше моят най-близък и доверен приятел и баща ми беше те определил още като дете да ми служиш вярно. Но Тристан чародейт те е спечелил с лъжите и подаръците си. И ти ме измами: махай се!

Перинис паднал на колене пред нея:

— Господарке, чувам тежки думи. Никога досега не съм бил понещастен, но не ме е грижа за мен: мъчно ми е за вас, господарке, задето обиждате моя господар Тристан и после ще бъде твърде късно да съжалявате за това.

— Махай се, не ти вярвам! И ти, Перинис, Перинис Доверения, и ти ме измами!

Тристан дълго чакал Перинис да му донесе прошката на кралицата. Но Перинис не се появил.

* * *

На сутринта Тристан навлякъл едно широко дрипаво наметало. Боядисал тук-там лицето си с яркочервена боя и орехова шума така, че заприличал на болен, чието лице е разядено от проказа. Взел в ръцете си танурче от жилесто дърво, за да събира милостиня, както и едно кречетало на прокажен.

Така преобразен той навлязъл в улиците на Сен Любен и преправяйки гласа си, почнал да проси милостиня от всеки срещнат. Дали ще може поне да зърне кралицата?

Най-после тя излязла от замъка; Бранжиен и придворните дами, слугите и стражите я придружавали. Кралицата вървяла по пътя, който води към църквата. Прокаженият тръгнал след слугите, като тракал настоятелно с кречеталото и молел с печален глас:

— Кралице, подайте нещо на бедния; нали виждате в каква немотия съм!

По стройното му тяло, по осанката му Изолда го познала. Тя изтръпнала цялата, но не благоволила да сведе погледа си към него. Прокаженият дълго я умолявал и било много жално да го слушаш и да гледаш как се тътри след нея:

— Кралице, не се гневете, че се осмелявам да се приближа до вас; смилете се над мен, аз заслужавам това!

Но кралицата извикала слугите и стражите.

— Изгонете този прокажен! — заповядала тя.

Слугите го блъскали, удряли го. Той не се подчинявал и се провикнал:

— Кралице, имайте милост към мен!

Тогава Изолда избухнала в силен смях. Смяхът ѝ все още кънтял, когато влизала в църквата. Като чул смяха ѝ, прокаженият си отишъл. Кралицата направила няколко крачки в църковната зала; после краката ѝ се подкосили и паднала на колене, с чело, опряно в пода, и с кръстосани напред ръце.

Същия ден Тристан се сбогувал с Динас толкова отчаян, сякаш бил загубил ума си, и корабът му се отправил за бретонските земи.

Уви! Кралицата бързо се разкажала. Когато Динас от Лидан ѝ казал, че Тристан е отпътувал така опечален, тя взела да вярва, че

Перинис ѝ е казал истината: че Тристан не е избягал и не е чул да споменават името ѝ; че тя го е прогонила твърде несправедливо. „Какво направих? — питала се тя. — Аз ви изгоних, вас, Тристан, приятелю! Отсега нататък вие ще ме намразите и никога вече няма да ви видя. Никога няма да научите нито за разкаянието ми, нито за наказанието, което искам да си наложа и да ви дам мъничко доказателство за угризението, което ме измъчва!“

От този ден, за да се накаже за своята безумна грешка, Изолда Русокосата навлякла на голото си тяло и започнала да носи козинява власеница.

[1] В ле „Орлови нокти“ на Мари дьо Франс Тристан изписва на лескова пръчка любовното си послание, което завършва с цитираните два стиха. ↑

[2] Ж. Бедие възпроизвежда дословно стихове 77–78 от „Орлови нокти“ на Мари дьо Франс. Отдавна се спори по въпроса дали тези стихове са изписани от Тристан върху леската, или пък на нея Изолда прочита само името на своя любим. Очевидно Бедие споделя второто предположение и затова приписва въпросните два стиха на Изолда, а не на Тристан. ↑

XVIII

ЛУДОСТТА НА ТРИСТАН

Изпихме виното и туй бе нашта смърт!
(Томас)

Тристан отново видял бретонските земи, замъка Кархес, дук Хоел и съпругата си Изолда Белоръката. Всички му се зарадвали, но нали Изолда Русокосата го изгонила: вече нищо не го радвало. Дълго се терзал той така далече от нея; а един ден отново закопнял да я види, ако ще тя пак да нареди на своите слуги и стражници позорно да го бият. Далеч от нея, той чувствувал своята близка и сигурна смърт; по-добре отведнъж да умре, отколкото бавно, ден след ден, да гасне по нея. Който живее в скърби, прилича на мъртвец. Тристан желяел смъртта, той искал да умре; но нека кралицата поне узнае, че е загинал от любов по нея: така смъртта е по-сладка.

Тръгнал от Кархес, без да извести някого: нито роднините си, нито приятелите, нито дори Кахердин, своя скъп побратим. Тръгнал пола, облечен като бедняк, защото никой не обръщал внимание на дрипавите скитници, които бродели по големите друмища. Вървял, вървял, докато стигнал морския бряг.

На пристанището голям търговски кораб се готвел да отплава: моряците вече опъвали платната и вдигали котва, за да излязат в открито море.

— Бог да ви закриля, сеньори, и дано пътуването бъде щастливо! За кое пристанище отивате?

— За Тинтажел.

— За Тинтажел! Ах, сеньори, вземете и мен!

Взели го на кораба. Попътен вятър издул платното, корабът се плъзнал по вълните. Пет дни и пет нощи плавал той право към Корнуол и на шестия ден хвърлил котва в пристанището на Тинтажел.

Отвъд пристанището, високо над морето се издигал замъкът, добре укрепен от всички страни: в него можело да се влезе само през една-единствена врата, която драма верни воители пазели ден и нощ. Как да се промъкне в него?

Тристан слязъл от кораба и седнал на брега. От един минувач научил, че Марк е в замъка и току-що бил свикал кралския съвет на заседание.

— Но къде е кралицата? И Бранжиен, прекрасната ѝ слугиня?

— Те също са в Тинтажел, наскоро ги видях: както обикновено кралица Изолда изглеждаше тъжна.

Като чул името Изолда, Тристан въздъхнал ѝ помислил, че нито с хитрост, нито с дързост ще успее отново да види своята приятелка: защото крал Марк ще го убие...

„Но какво от това, че ще ме убие! Изолда, не съм ли длъжен да умра заради любовта си към теб? А нима не умирам бавно ден подир ден? Но все пак, ако ти, Изолда, знаеше, че съм тук, щеше ли да благоволиш поне да поговориш със своя приятел? Няма ли да наредиш на стражата да ме прогони? Да, ще опитам една хитрост... Ще се направя на луд и тази лудост ще бъде голяма мъдрост. Който е по-глупав от мен, ще ме вземе за глупав, който има по-луд в дома си, ще помисли, че съм полудял.“

Някакъв рибар приближил към него, облечен в дълга влакнеста роба с голяма качулка. Тристан го видял, направил му знак и го повикал настрана:

— Приятелю, искаш ли да си разменим дрехите? Дай ми твоята роба, че много ми харесва.

Рибарят погледнал дрехите на Тристан, сметнал ги за по-хубави от своите, взел ги веднага и бързо-бързо си отишъл, доволен от замяната.

Тогава Тристан остригал до кожа хубавата си руса коса, като очертал един кръст на главата си. Намазал лицето си със сока на някаква вълшебна билка, която носел от родния си край, и веднага цветът и видът на лицето му се променили така чудновато, че никой на света не би могъл да го познае. Отскубнал от един плет израсляк от кестеново дърво, направил си от него здрав кривак и го окачил на врата си; така преобразен, с боен крака, той тръгнал право към замъка.

Пазачът пред входа на замъка сигурно го сметнал за луд, защото му казал:

— Приближете де, къде се губите толкова време?

Тристан преправил гласа си и отвърнал:

— На сватбата на игумена от Монт, който е мой приятел. Тон се ожени за една игуменка, дебелана и забулена при това. От Безансон до Монт къде-що имаше свещеници, монаси и църковни клисари, всички бяха поканени на венчавката: с тояга или жезъл в ръка, скачат, играят и танцуват из степта, под дърветата на сянка. Но аз ги оставих, за да дойда тук: защото днес съм канен да прислужвам на кралската трапеза.

Пазачът му казал:

— Влезте тогава, сеньор, син на Урган Косматия; вие сте едър и космат като него и досущ приличате на баща си.

Когато влязъл в крепостта, размахвайки кривака, слуги и коняри се юрнали след него, гонейки го като вълк^[1]:

— Вижте лудия! У-у! У-у! У-у!

Замервали го с камъни, нападали го с тоягите си, но той се пазел, като подскачал и не се отбранявал: ако връхлитали отляво, той се обръщал и удрял надясно.

Сподирян от смеховете и виковете на освирепялата тълпа, която се мъкнела след него, той стигнал пред вратата, където крал Марк седял до кралицата под балдахина. Приближил до вратата, окачил кривака на врата си и влязъл. Кралят го видял и рекъл:

— Ето един добър компаньон; доведете го по-близо.

Довели го, с кривака на шията.

— Приятелю, добре дошъл!

Тристан отговорил със своя чудновато преправен глас:

— Господарю, най-добрият и най-благородният от всички крале на света, знаех си, че като ви видя, сърцето ми ще се разтопи от нежност. Бог да ви закриля, благородни господарю!

— Приятелю, какво сте дошли да търсите тук?

— Изолда, която толкова много обичах. Имам сестра, която вода за вас, прелестната Брюнот. Кралицата ви отегчава, опитайте малко тази: да направим замяна, аз ви давам сестра си, дайте ми Изолда, ще я взема и ще ви служа с любов.

При тези думи кралят се засмял и казал на лудия:

— Ако ти дам кралицата, какво ще правиш с нея? Къде ще я заведеш?

— Там горе, между небето и облаците, в моя красив дом от стъкло. Слънцето го пронизва с лъчите си, ветровете не могат да го поклатят; там ще отнеса кралицата, в една кристална стая, цялата разцъфнала от рози, цялата блеснала в светлина, когато сутрин я блисне слънце го.

Кралят и бароните споделили помежду си:

— Я виж, един луд, който умее да говори!

Лудият, седнал на килима, нежно гледал Изолда.

— Приятелю — рекъл му Марк, — от къде на къде се надяваш, че моята съпруга ще обърне внимание на един луд, уродлив като теб?

— Господарю, имам пълното право на това: аз извърших за нея не един подвиг, само заради нея полудях.

— Но кой си ти?

— Аз съм Тристан, онзи, който толкова много обичаше кралицата и който ще я обича до смъртта си.

Като чула името, Изолда въздъхнала, променила цвета на лицето си и ядосано му рекла:

— Махай се! Кой те пусна тук? Върви си, злокобен безумецо!

Лудият забелязал гнева ѝ и казал:

— Кралице Изолда, не си ли спомняте деня, когато, ранен от отровния меч на Морхолт, с арфа в ръцете, бях захвърлен от морските вълни на вашия бряг? Вие ме изперяхте. Не си ли спомняте вече, кралице?

Изолда отвърнала:

— Махай се оттук, безумецо, нито шегите ти ми харесват, нито ти самият!

Лудият тозчас се обърна към бароните, подгонил ги към вратата е викове:

— Безумци, вълн оттук! Оставете ме сам, да си поприказвам с Изолда; защото аз дойдох тук, за да ѝ говоря за любов.

Кралят се засмял на тези думи, а Изолда се изчервила:

— Господарю, изгонете този луд!

Но лудият продължил със странния си глас:

— Кралице Изолда, не си ли спомняте за страшния дракон, който убих във вашата страна? Скрих езика му под дрехите си и съвсем

изнемощял от пламтящата му отрова, паднах край блатото. Тогава бях прекрасен рицар!... И очаквах смъртта, когато вие ми се притекохте на помощ!

Изолда отговорила:

— Замълчи, хулиш рицарите, защото просто си луд по рождение. Проклети да са моряците, които те докараха тук, вместо да те хвърлят в морето!

Лудият избухнал в смях и продължил:

— Кралице Изолда, не си ли спомняте за банята, където искахте да ме убиете с моя меч? И разказа за златния косъм, с който ви утеших? И как ви защитих от страхливия сенешал?

— Млъкнете, проклет дърдорко! Защо сте дошли тук да разказвате бълнуванията си? Миналата вечер сигурно сте били пиян и сега ми говорите пиянски безумия.

— Истина е, пиян съм, и то от такова питие, че пиянството ми никога няма да свърши. Кралице Изолда, не си ли спомняте за оня толкова хубав, толкова топъл ден в открито море? Вие бяхте жадна, не си ли спомняте за това, кралска дъще? И двамата пихме от една и съща чаша. Оттогава все съм пиян, и то от тежко пиянство...

Като чула тези думи, които тя единствена можела да разбере, Изолда скрила главата си в своята мантия, станала и поискала да избяга. Но кралят я задържал за хермелиновата наметка и я накарал да седне до него:

— Почакайте малко, Изолда, приятелко, да чуем тези брътвежи докрай. Лудият, какъв занаят умееш?

— Служех на крале и графове.

— В действителност знаеш ли да ловуваш с кучета, с птици?

— То се знае, поиска ли ми се да ловувам в гората, с моите хрътки мога да хвана жеравите, които летят в облаците; с копоите си хващам лебеди, шарени или бели диви гургулици, гълъби; с моето куче за глигани — гмурци и чапли!...

Всички се изсмели добродушно на това, а кралят попитал:

— А какво хващаш, братко, когато отиваш на лов за дивеч в реката?

— Хващам всичко, каквото намеря; имам ловни ястреби за горски вълци и големи мечки; ловни соколи и глигани, други видове соколи за срънци и лопатарии, серкмета за лисици, големи въдици за

зайци. А вечер, в дома на този, който ме приютява, умея добре да въртя кривака, да разпределям главните между оръженосците; да настройвам арфата си и да пригласям на песента си, и да залюбвам кралици, и да хвърлям в ручейте добре одялани тресчици. Е, какво, не съм ли добър менестрел? Днес наля видяхте как умея да се фехтувам с тояга.

И той замахнал с кривака край себе си.

— Махнете се отгук — крещял той, — корнуолски сеньори! Защо стоите още? Не сте ли се наяли и напили вече? Не сте ли сити?

Като се позабавлявал с лудия, кралят поискал бойния си кон и соколите си и тръгнал на лов със своите рицари и оръженосци.

— Господарю — оплакала се Изолда, — чувствавам се уморена и притеснена. Позволете ми да ида в стаята да си почина; не мога да слушам повече брътвежите му.

Тя се оттеглила много умислена в стаята си, седнала на леглото, налегната от тежки мисли.

— Злочеста аз! Защо съм родена? Сърцето ми ще се пръсне от мъка. Бранжиен, скъпа сестро, животът ми е толкова горчив и толкова тежък, че по-добре да умра? Този луд, остриган на кръст, дошъл при мен в злокобен час, този смахнат, побъркан жонгльор е магьосник или гадател, защото познава живота ми от игла до конец, познава душата ми, както никой друг освен вие, аз и Тристан; научил е много неща скитникът с чародейство и магьосничество.

Бранжиен отвърнала:

— Да не би това да е самият Тристан?

— Не, защото Тристан е красив и е най-добрият от всички рицари, а този човек е грозен и уродлив. Проклет да е от бога! Проклет да е и часът, в който се е родил, и корабът, който го е докарал, вместо да го удави там, сред дълбоките вълни!

— Успокойте се, господарке — казала Бранжиен. — Днес много ви се ще да проклинате и афоресвате. Че къде и кога научихте този занаят? Може пък този човек да е пратеник на Тристан?

— Не вярвам, по нищо не личи. Но я идете при него, мила приятелко, поговорете с него, проверете дали е ток.

Бранжиен отишла в залата, където лудият бил сам и седял на една пейка. Тристан я познал, изпуснал кривака и казал:

— Бранжиен, предана Бранжиен, заклевам ви в бога, смилете се над мен!

— Противен шут, кой дявол ти подсказа името ми?

— Девойко, аз отдавна го знам, кълна се в тази глава, която доскоро бе руса, ако разумът е избягал от тази глава, то вие, девойко, сте виновна за това. Нали на вас бе поверено да пазите питието, което изпих в открито море? Пих от него в голямата жега от една сребърна чаша и после го дадох на Изолда. Само вие знаете за това, девойко, не си ли спомняте вече?

— Не! — отвърнала Бранжиен и объркана от вълнение, се втурнала към стаята на Изолда, но лудият се спуснал след нея, като извикал: „Милост!“

Той влязъл, видял Изолда, хвърлил се към нея с протегнати ръце, искал да я притисне в обятията си; по смутена, плувнала в пот от тревожно безпокойство, тя се дръпнала назад, избягала от него, а като видял, че тя се пази да не я докосне, Тристан затреперил от срам и гняв, отстъпил до вратата и казал със своя все още преправен глас:

— Наистина, прекалено дълго живях, щом дочаках деня, в който Изолда ме отблъсва, отхвърля любовта ми, смята ме за отвратителен! Ах! Изолда, който силно обича, дълго не забравя! Изолда, няма нищо по-хубаво и по-драгоценно от оня непресъхващ извор, който блика на широки и бистри вълни: в деня, когато пресъхне, той вече нищо не струва — като любов, която пресъхва.

Изолда отвърнала:

— Братко, гледам ви, чудя се, треперя, недоумявам, не мога да позная Тристан.

— Кралице Изолда, аз съм Тристан, онзи, който толкова много ви обичаше. Не си ли спомняте джуджето, което посипа брашното между нашите легла? И моя скок, и кръвта, която потече от раната ми? И подаръка, който ви пратих, кученцето Пти-Крю с вълшебното звънче? Не си ли спомняте дяланите дървени тресчици, които хвърлях в потока?

Изолда го гледала, въздишала, чудела се какво да каже, какво да мисли, разбирала добре, че той знае всичко, но било лудост да признае, че това е Тристан; а Тристан ѝ казал:

— Благородна кралице, зная, че сте ме забравили, и ви обвинявам в измяна. Въпреки това, хубавице моя, аз преживях дни, когато искрено ме обичахте. Там, в дълбоката гора, в колибата от клони и листак. Спомняте ли си деня, когато ви изпратих моето мило

кученце Хусден? Ах, то много ме обичаше и би напуснало Изолда Русокосата заради мен. Но къде е то? Поне то би ме познало.

— То да ви познае? Не знаете какво говорите; защото, откак Тристан замина, то стои долу, свито в колибката си, и се хвърля срещу всеки, който приближи към него. Бранжиен, доведете ми го.

Бранжиен го доведе.

— Ела тук, Хусден — казал Тристан, — ти беше мой, сега отново си мой.

Като чул гласа му, Хусден изскубнал ремъка от ръцете на Изолда, изтичал към своя господар, търкалял се в краката му, ближел ръцете му, лаел от радост.

— Хусден — възкликнал лудият, — благословена да е, Хусден, ръката ми, която те хранеше! Ти ми оказа по-добър прием от тази, която толкова много обичах. Тя не иска да ме познае; ще познае ли поне пръстена, който някога ми даде, като плачеше и ме целуваше в деня на раздялата? Този малък пръстен никога не се е отделял от мен: често исках съвет от него в трудни мигове, често обливах с горещи сълзи зеления яспис.

Изолда видяла пръстена и разтвори широко обятия:

— Ето ме! Твоя съм, Тристан!

Тогавя Тристан престанал да преправя гласа си:

— Приятелко, как не можа толкова дълго време да ме познаеш, по-дълго от кучето? Какво струва този пръстен? Не разбираш ли, че щеше да ми бъде по-драго, ако беше ме познала само при спомена за някогашната ни любов? Защо трябваше да ме познаеш по гласа ми? Ти беше длъжна да чуеш гласа на сърцето ми!

— Приятелю — рекла Изолда, — може би съм го чула по-рано, отколкото си мислиш, но ние сме се оплели в хитрини; нима като това куче трябваше да следвам желанието си с риск да те хванат и убият пред очите ми? Аз се пазех и така пазех и тебе. Нито напомнянето за твоя минал живот, нито гласът ти, нито този пръстен дори не ми доказват нищо, защото това могат да бъдат и коварствата на някой магьосник. Все пак аз вярвам на този пръстен: нали се бях заклела, че щом го видя, дори при смъртна опасност за живота си, ще направя това, което искаш от мен, независимо дали е мъдрост или безумие? Мъдрост или безумие — ето ме, твоя съм, Тристан!

Тя паднала в несвяст на гърдите на своя любим. Когато дошла на себе си, Тристан я държал в прегръдките си и целувал очите и лицето ѝ. После я отнесъл зад завесата, все така притиснал я в своите обятия.

* * *

За да се забавляват с лудия, слугите го настанили под стълбището, както куче се настанява в колиба. Той понасял леко подигравките и ударите им, защото понякога, възвръщайки нормалния си вид и красота, напускал своето убежище и прескачал в спалнята на кралицата.

Но след няколко дни две камериерки заподозрели измамата; те предупредили Андрет, който поставил на пост пред стаята на жените трима добре въоръжени шпиони. Когато Тристан поискал да влезе в стаята, те извикали:

— Назад, безумецо! Върви да спиш на сламеника!

— Защо пък, благородни сеньори — казал лудият, — не трябва ли тази вечер да прегърна кралицата? Нима не знаете, че тя ме обича и чака?

Тристан замахнал с кривака си, те се уплашили и го пуснали да влезе. Той притиснал Изолда в своите обятия:

— Приятелко, трябва вече да бягам, защото скоро ще бъда разкрит. Трябва да бягам и може би никога вече няма да се върна при теб. Чака ме близка смърт; далеч от теб ще умра от копнеж.

— Приятелю, вземи ме в прегръдките си, притисни ме тъй силно, че сърцата ни да се пръснат и душите ни да литнат нагоре! Заведи ме в онази честита страна, за която ми говореше някога; страната, откъдето никой не се връща, където знаменити музиканти вечно пеят и свирят прекрасни мелодии. Заведи ме!

— Да, ще те заведа в райската страна на Живите! И това време приближава; нима не изпихме вече всички скърби и радости? Наближава времето. А когато всичко бъде свършено, ще дойдеш ли, Изолда, ако те повикам?

— Приятелю, повикай ме! Нали знаеш, че ще дойда!

— Приятелко, бог да те благослови за тези думи!

Когато излязъл от стаята, шпионите се хвърлили срещу него. Но лудият се изсмял гръмко, развъртял кривака си и казал:

— Защо ме гоните, благородни сеньори? Аз вече нямам работа тук, защото моята любима ме праща далече, да приготвя светлия дом, който ѝ обещах, кристалния дом, разцъфнал от рози, лъчезарен в утрото, когато блесне слънцето!

— Махай се тогава, безумецо, дано се затриеш!

Слугите се отдръпнали и без да бърза, лудият си тръгнал с танцови стъпки.

[1] За средновековните поверия лудостта е „божи знак“ за прегрешение. Пътуването на лудия през морето е описвано в редица текстове като алегория на неговото преселване в задгробния свят. ↑

XIX СМЪРТТА

Нашата любов ни води към смъртта.
(Данте)

Току-що завърнал се на бретонска земя в Кархес, случило се тъй, че за да помогне на скъпия си другар Кахердин, Тристан воювал с някакъв барон на име Бедалис. Попаднал на засада, поставена от Бедалис и братята му, Тристан убил седемте братя. Но самият той бил ранен от удар с копие, а копието било намазано с отрова.

С много мъка се добрал до замъка Кархес и наредил да му превържат раните. Дошли лечители, но никой не успял да го издери от отровата, защото те дори не могли да познаят от какъв произход е тя. Не успели да приготвят пластир, за да го наложат върху раните му и да изтеглят отровата; напразно мачкали и стривали разни корени, билки; приготвяли отвари, а Тристан ставал все по-зле — отровата се разливала по тялото му, той залинял и ребрата му започнали да се броят.

Той усетил, че животът му си отива. Разбрал, че смъртта му е неизбежна. И отново поискал да види Изолда Русокосата. Но как да отиде при нея? Толкова е отслабнал, че морето ще го погуби; пък и дори да успее да стигне до Корнуол, как ще се спаси от своите врагове там? Отровата не му давала покой, той окайвал съдбата си и очаквал смъртта.

Един ден повикал тайно Кахердин и му разкрил болката си, защото двамата се обичали с най-искрена любов. Поискал в стаята да няма никого, докато разговарят с Кахердин, и дори никой да няма в съседната стая. Изолда, жена му, се учудила много на това странно желание. Съвсем уплашена, тя пожелала да чуе разговора. Облегнала се отвън на стаята точно срещу стената, до която опирало леглото на

Тристан. Докато подслушвала, един от верните ѝ хора дебнел навън, за да не я изненада някой.

Тристан събрал сили, изправил се, подпрял се на стената, а Кахердин седнал до него и двамата, с навлажнени от скръб очи, започнали да жаят за бойното си другарство, той без време прекъснато, за голямото си приятелство и любовните терзания, които ги свързвали един други.

— Мили мой приятелю — рекъл Тристан, — аз съм на чужда земя, нямам си родители, нито приятели, освен теб, Кахердин; ти беше единственият в тази страна, който ми даде радост и утеха. Животът ме напуска, бих искал да видя за сетен път Изолда Русокосата. Но как, с каква хитрост да ѝ съобщим, че имам нужда от нея? Ах! Ако познавах някой вестносец, който ще склони да отиде при нея, тя ще дойде начаса, толкова много ме обича! Кахердин, приятелю мой, в името на нашето приятелство и бойната ни дружба, умолявам благородното ти сърце: заради мен вземи присърце молбата ми и занеси известие от мен, а аз ще остана ваш верен слуга и ще ви обичам повече от всички хора!

Кахердин видял колко отчаяно плаче Тристан, как скръбно окайва съдбата си; сърцето му се разнежило от умиление и той отвърнал:

— Скъпи приятелю, не плачи повече, аз ще изпълня докрай желанията ти. То се знае, че заради обичта си към теб съм готов да тръгна и срещу смъртта. Никакво бедствие, никаква тревога не ще ми попречат да направя всичко, което е по силите ми. Кажете сега, какво искаш да съобщи на кралицата, за да се подготвя за дългото пътуване?

Тристан отвърнал:

— Приятелю, бъди благословен! А сега чуй молбата ми. Вземи този пръстен: това е знак между нея и мен. А когато пристигнеш в нейното кралство, постарай се да влезеш в двореца като търговец. Покажи ѝ копринени платове, направи така, че тя да види този пръстен: сигурен съм, че веднага ще намери някаква хитрост, за да разговаря тайно с теб. Тогава ѝ кажи, че ѝ пращам моите поздравии от сърце; че само тя може да ми донесе утеха; кажи ѝ също, че ако не дойде, аз ще умра; кажи ѝ да си спомни за преживените наслади и за големите ни мъки, и за големите ни скърби, за радостите и за нежностите на нашата истинска любов; да си спомни за питието, което

изпихме заедно на кораба в морето; ах, смъртта си ние изпихме там! Да си спомни за клетвата, която ѝ дадох, винаги да обичам само нея: аз удържах на думата си!

Скрита зад стената, Изолда Белоръката чула тези думи и едва не припаднала.

— Бързай, приятелю, върни се скоро при мен; ако закъснееш, няма да ме свариш жив. Давам ти срок от четиридесет дни да доведеш Изолда Русокосата. Пази в тайна заминаването от сестра си или пък ѝ кажи, че отиваш да търсиш лечител. Ще вземеш моя хубав кораб, вземи със себе си две платна. Едното бяло, другото черно.^[1] Ако водиш кралица Изолда, на връщане вдигнете бялото платно, а ако не я водиш — опънете на кораба черното платно. Това е, приятелю, нямам какво повече да кажа: бог да ви закриля и дано се върнете жив и здрав!

Той въздъхнал, заплакал отново, а Кахердин също заплакал, целунал Тристан за сбогом и тръгнал.

При първия полъх на вятъра корабът излязъл в открито море. Моряците изтеглили котвите, вдигнали платното и корабът потеглил с попътен вятър, а носът му порел високите и дълбоки вълни. Носели разкошни стоки: копринени платове, боядисани в невиждани цветове, прекрасни кухненски съдове от Тур, вина от Поату, испански ловни соколи. С тази хитрост Кахердин се надявал да се добере до Изолда. Осем дни и нощи корабът се носел по вълните и плавал с опънати платна към Корнуол.

Женският гняв е гибелен и всеки мъж трябва да се пази от него! Този, когото една жена най-много е обичала, нему тя ще отмъсти най-жестоко. Любовта на жените идва бързо, но така бързо идва и омразата; а дойде ли враждата, тя трае по-дълго от приятелството. Жените умеят да сдържат любовта си, но не и омразата си. Изправена до стената, Изолда Белоръката чула всяка дума. А тя толкова много обичала Тристан!... Едва сега узнала за любовта му към друга жена. И завинаги запомнила това, което чула. Как ще си отмъсти тя един ден на този, когото най-много обичала в света! Въпреки всичко не се издала, а когато отворили вратите, влязла в стаята на Тристан и прикривайки гнева си, продължила да го приласкава и нежно да се грижи за него, както подобава на една влюбена жена. Нежно му говорела, целувала го по устните и го питала дали Кахердин ще се върне скоро с лечителя, който трябвало да го изцери... А все си мислела за своето отмъщение.

* * *

Кахердин продължил да плава с кораба, докато хвърлил котва в пристанището на Тинтажел. Взел на ръката си голям ястреб, взел някакъв плат в необикновен цвят и една купа с красиво изработена резба: подарил всичко това на крал Марк и любезно го помолил за мирното му покровителство, та да може свободно да търгува в кралството му, без да се страхува от неприятности с военните съгледвачи по търговските работи или с виконта. И кралят дал позволенията си в присъствието на всички придворни.

Тогава Кахердин предложил на кралицата красива брошка, изработена от чисто злато.

— Кралице — казал той, — златото е хубаво. — И като свалил от ръката си пръстена на Тристан, сложил го до скъпоценното украшение. — Вижте, кралице, златото на тази брошка е по-блестящо, по въпреки това златото на този пръстен е по-ценно.

Когато Изолда познала пръстена със зеления яспис, сърцето ѝ трепнало, тя пребледняла и страхувайки се от това, което ще чуе, привлякла Кахердин по-настрана, близо до един прозорец, уж по-добре да разгледа и спазари пръстена. Кахердин бързо изрекъл:

— Господарке, Тристан е ранен с отровен меч и бере душа. Той ви съобщава, че само вие можете да му помогнете. Припомня ви големите мъки и страдания, които заедно сте преживели. Запазете пръстена, той го дава за вас.

Изолда отвърнала в несвяст:

— Приятелю, ще тръгна с вас. Утре заранта корабът ви да бъде готов да отплава.

* * *

На другата сутрин кралицата казала, че иска да излезе на лов със соколи, и наредила да приготвят кучетата и птиците ѝ за лов. Но дук Андрет, който я дебнел по петите, заминал заедно с нея. Когато били в полето, недалече от морския бряг, прелетял фазан. Андрет пуснал след

него един от соколите да го хване, но времето било ясно и хубаво, соколът излетял и се изгубил.

— Погледнете, сеньор Андрет — казала кралицата, — соколът кацна ей там, на пристанището, върху мачтата на някакъв непознат кораб. Чий е той?

— Господарке — отвърнал Андрет, — това е корабът на онзи бретонски търговец, който вчера ви подари една златна брошка. Да отидем да си вземем сокола.

Кахердин бил хвърлил една дъска за мостче към брега и излязъл да посрещне кралицата:

— Господарке, заповядайте, ако обичате, на моя кораб и аз ще ви покажа скъпоценните си стоки.

— На драго сърце, сеньор — съгласила се кралицата.

После слязла от коня и тръгнала право към дъската, минала по нея и стъпила на кораба. Андрет я последвал и тръгнал по дъската, но Кахердин, застанал на борда, го ударил с греблото; Андрет се олюлял и паднал в морето. Поискал да се изправи, но Кахердин отново го ударил с греблото и го потопил във водата, като извикал:

— Смърт за предателя! Тъй ти се пада заради всички глини, които си причинил на Тристан и кралица Изолда!

По такъв начин бог отмъстил на злодеите, които толкова много ненавиждали влюбените! И четиримата сега са мъртви: Генелон, Гондони, Деноален, Андрет.

Котвата била вдигната, мачтата исправена, платната опънати. Свежият утринен вятър свирел по въжетата на мачтата и издувал платната. Като излязъл от пристанището, корабът се устремил в открито море по бялналата се вода, блестяща в далечината под лъчите на слънцето.

В Кархес Тристан линеел. Той копнеел да види Изолда. Вече нищо не го утешавало и ако все още бил жив, то било, защото я очаквал. Всеки ден изпращал някого на брега да следи дали корабът се връща и какъв цвят е платното му; друго желание не останало вече в сърцето му. Скоро наредил да го занесат на крайбрежната скала в Пенмарх^[2], откъдето се взирал в морските далнини, докато слънцето се скриело зад хоризонта.

* * *

Чуйте, сеньори, една тъжна история, трогателна за всички, които обичат. Изолда вече приближавала брега; в далечината се появила крайбрежната скала в Пенмарх и корабът се носел по-весело. Но внезапно се извил буреносен вятър, блъскал право в платното и завъртял кораба. Моряците се втурнали срещу вятъра и въпреки волята си обърнали кораба назад. Бурята се развихрила още повече, вдигнали се огромни вълни, просторът се смрачил, морето почерняло, дъждът прииждал на пристъпи. Въжетата на мачтата започнали да се късат, моряците свалили платната и лъкатушели с кораба по вълните и срещу вятъра; за нещастие били забравили да вдигнат на борда лодката, завързана в задната част на кораба, която скачала, подхвърляна от вълните, докато въжето се скъсало и морето я отнесло.

Изолда извикала:

— Уви! Клета аз! Бог не иска да живея и да видя отново моя любим Тристан поне един-единствен път; той иска да ме погълне това море. Тристан, да бях говорила с теб поне още веднъж, сега нямаше да съжалявам за своята смърт. Приятелю, бог не иска да дойда при теб и това ми тежи най-много, боли ме, че не мога да те видя. Смъртта не е нищо за мен; щом волята на бога е такава, аз я приемам; но, приятелю, когато научиш за нея, тя ще умреш от мъка, зная това. Нашата любов е такава, че ти не можеш да умреш без мен, нито аз без теб. Чувствувам, че твоята смърт ще бъде моя смърт. Уви! Приятелю, не се сбъдна желанието ми да умра в твоите обятия, да легна в твоя ковчег, но така ни било писано. Ще умра сама, ще изчезна в морето без теб. Може би няма да узнаеш за смъртта ми, ще поживееш още и дълго ще чакаш да дойда. Ако е рекъл бог, може и да оздравееш дори... Ах! Може би след мен ще обикнеш друга жена, ще обикнеш Изолда Белоръката! Не зная какво ще стане с теб, приятелю; но ако разбере, че си мъртъв, няма да живея нито миг повече. Дано бог ни сбере, приятелю — или да те изцеря, или и двамата да умрем от една и съща болка!

Тъй ридаела кралицата по време на бурята. Но след пет дни морето стихнало. Кахердин радостно вдигнал бялото платно до най-високата част на мачтата, така че Тристан отдалече да го види. Кахердин вече виждал бретонския бряг... Уви! Почти веднага след

бурята настъпило затишие, морето се укротило и станало гладко като стъкло, вятърът престанал да издува платната и моряците напразно лъкатушели с кораба нагоре и надолу, напред и назад. Те забелязали брега на хоризонта, но бурята била отнесла кораба далеч от пристанището, тъй че не могли да хвърлят котва до брега. На третата нощ Изолда сънувала, че държи в скута си главата на голям глиган, която изцапала роклята ѝ с кръв, и така усетила, че вече няма да види жив своя любим.

Тристан много бил отслабнал, за да може да бди на скалата в Пенмарх, и от дълги дни, откъснат от брега, плачел за Изолда, а тя все не идвала. Унил и изнемощял, той стенел, въздишал, мятал се; едва намирал сили да не умре от своя копнеж.

Най-после вятърът се усилил и бялото платно грейнало. Тогава Изолда Белоръката си отмъстила.

Тя се доближила до леглото на Тристан и рекла:

— Приятелю, Кахердин пристига. Видях кораба му в морето; макар и бавно, приближава към брега; все пак аз го познах; дано докара този, който ще ви изцери!

Тристан трепнал:

— Скъпа приятелко, сигурна ли сте, че това е неговият кораб? Тогава кажете, какво е платното?

— Добре го видях, опънали са го високо на мачтата, защото имат слаб вятър. Знайте, че то е съвсем черно.

Тристан се обърнал към стената и промълвил:

— Не мога повече, животът ме напуска.

Три пъти повторил: „Изолда, приятелко!“ На четвъртия — издъхнал.

Тогава из целия дом заплакали рицарите, другарите на Тристан. Свалили го от леглото, положили го на един разкошен килим и покрили тялото му с плащаница.

* * *

Над морето вятърът се усилил и заблъскал в средата корабното платно. Корабът стигнал бързо до брега. Изолда Русокосата стъпила на сушата. Дочула плачове и ридания по улиците, звън на камбани от

църкви и манастири. Попитала местните хора какви са тези погребални звуци и тези плачове.

Един старец ѝ казал:

— Господарке, голяма скръб ни сполетя. Тристан, честният, храбрият, е мъртъв. Той беше щедър към сиромасите, помагаше на клетниците. Това е най-страшното бедствие, което някога е връхлетявало страната ни.

Изолда слушала думите му и не можела да проговори. Мълчаливо тръгнала към двореца. Вървяла по улицата със свалена гимна от главата. Бретонците я гледали и се удивлявали — никога досега не били виждали такава женска хубост. Коя е тя? Откъде идва?

Обезумяла от нещастиято, което причинила, Изолда Белоръката нареждала с висок глас над трупа на Тристан. Другата Изолда влязла и рекла:

— Благородна госпожо, изправете се и ми позволете да приближа. Аз повече от вас имам право да го оплача, повярвайте ми. Аз повече го обичах.

Тя се обърнала на изток и отправила молитва към бога. После повдигнала плащаницата и легнала до него, до тялото на своя приятел, целунала го по устните и по лицето и нежно го притиснала до себе си; така, тяло до тяло, сляла устни с неговите, издъхнала тя, умряла до него, от болка по своя приятел.

Когато научил за смъртта на влюбените, крал Марк прекосил морето, пристигнал на бретонска земя и заповядал да направят два ковчега, единия от халцедон — за Изолда, другия от берил — за Тристан. Откарал той с кораба си в Тинтажел обичните им тела. Погребал ги в два гроба, отляво и отдясно до църковния олтар. Но през нощта от гроба на Тристан избуяла една зеленолиста къпина с жилави вейки, с дъхави цветове, която се издигнала над църквата и се спуснала над гроба на Изолда. Местните хора отрязали къпината; на другия ден тя отново израснала, все така зелена, все така разцъфнала, все така жилава и устремена към гроба на Изолда Русокосата. На три пъти искали да я унищожат: напразно. Най-после разказали за чудото на крал Марк: кралят забранил да режат повече къпината.

* * *

Сеньори, добрите трубадури от миналото, Берул и Томас, и негова светлост Ейлхарт, и негова милост Готфрид, разказаха тази история за всички ония, които са влюбени, не за другите.

Чрез мен те ви изпращат своя поздрав. Поздравяват всички опечалени и всички щастливи, недоволните и жадуващите обич, тези, които са радостни, и тези, които се терзаят, всички влюбени. Дано е намерят тук утеха за непостоянството, за несправедливостта, за страданието, за всички беди, които съпътствуват любовта!

[1] Мотивът за бялото и черното платно, според успешния или неуспешния изход от плаването, се среща в древната легенда за завръщащия се в Атина Тезей. ↑

[2] *Пенмарх* — нос в Югоизточен Бретан. ↑

Издание:

Романът за Тристан и Изолда,
възобновен от Жозеф Бедие

Френска

Първо издание

Le Roman de Tristan et Iseut
renouvelé par Josef Bédier
L'Édition d'Art — Paris, 1929

Предговор: Стоян Атанасов
Превел от френски: Първан Черкасски

Литературна група — ХЛ. 04/9536672211/5557-7-85

Редактор: Силвия Вагенщайн
Художник: Петър Добрев
Художник-редактор: Ясен Васев
Технически редактор: Олга Стоянова
Коректор: Грета Петрова

Дадена за набор ноември 1984 г.
Подписана за печат януари 1985 г.
Излязла от печат март 1985 г.
Формат 84×108/32. Печатни коли 9.
Издателски коли 7,56. УИК 8,19

Цена 1,61 лв.

ДИ „Народна култура“, София, 1985
ДП „Димитър Благоев“, София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.